

DE REFORMATIE IN MIDDELBURG

Beschreven in een verhaal over

JORIS VAN DE BEELDENSNIJDER

Een historisch verhaal uit het begin van de tachtigjarige oorlog,
bewerkt naar een oud verhaal.

Door

A. G. EGGEBEEN

Zie voor feiten en gebeurtenissen:

DE BEELDENSTORM

ONDERZOEK VAN "S KONINGSWEGE INGESTELD
OMTRENT DE MIDDELBURGSE BEROERTEN VAN 1566 EN 1567

Digitale uitgave Stichting de Gihonbron

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

INHOUD

Hoofdstuk

1. IN HET HUIS VAN DE BEELDENSNIJDER
2. ST. SACRAMENTSDAG
3. IN DE KAMER VAN DE BALJUW
4. DE PREEK TE BRIGDAMME
5. DE VERSTOORDE PREDIKING
6. DE BEELDENSTORM IN MIDDELBURG
7. EEN VLUCHTELING
8. HET EILANDKERKJE
9. IN ANTWERPEN
10. EEN BELANGRIJK GESPREK
11. DE GEHEIME ZENDING
12. EEN MISLUKTE AANSLAG
13. ONDER DE BOSGEUZEN
14. BIJ DE WATERGEUZEN
15. JORIS EN BARBARA
16. IN "DE PRINS VAN ORANJE"
17. DE PRINS VAN ORANJE IN VLISSINGEN
18. MIDDELBURG BEVRIJD!

HOOFDSTUK 1

IN HET HUIS VAN DE BEELDENSNIJDER

Het was de 26e februari 1566, in de nanoen, dat een deftige heer door de Korte Delft te Middelburg stapte, de Bellingstraat insloeg en voor het huis van Hans de beeldensnijder stilhield.

Om er zeker van te zijn dat hij zich in het adres niet vergiste, haalde hij omslachtig zijn bril uit de zak van zijn lange winterjas en keek naar het huis. Het bleek inderdaad het juiste adres te zijn, waarna de klopper van de voordeur enkele keren hard neerviel. Neeltje, de vrouw van de beeldensnijder haastte zich naar voren om open te doen. Het zou Joris wel zijn die al lang thuis had moeten komen. Voordat zij opendeed vroeg zij : "Ben jij het, Joris?"

"Nee, juffrouw Neeltje! maar ik ben zijn meester in de tekenkonste".

"O, bent u het "zelf, meester Anthonie Willemse? Kom binnen, kom binnen" antwoordde Neeltje en deed haastig open. "Gaat het soms niet goed met Joris", ging zij verder, "hebt u misschien klachten?"

"Klachten, och ..."

Intussen was meester Willemse de achterkamer binnengegaan, waar hij door de sympathieke beeldensnijder (beeldhouwer) met een "goede middag" werd verwelkomd.

"Jongens, wat een weertje vandaag, meester Anthonie neem plaats".

"Dat is het inderdaad. Maar hoe gaat het tegenwoordig met je been, Hans?" vroeg meester Anthonie op deftige toon. Door een ongeluk had de beeldensnijder enkele weken geleden zijn been gebroken, maar hij was weer zover dat hij lopen kon.

"Als het zo nog een paar dagen betert hoop ik zondag weer naar de Sepierstraat te gaan, meester Anthonie".

"Wees maar voorzichtig, mijn vriend, met zoiets moet je nooit haasten. Eigenlijk is het nog te vroeg om zover te lopen, pas maar op", meende de bezoeker.

"Ik zal ook wel een beetje op hem letten, meester Anthonie", lachte Neeltje, "mijn man is nogal driftig en ik geloof dat wij vooral in deze tijd niet al té driftig moeten zijn. Hij heeft niets van mij", voegde zij er aan toe.

"Nee, ik heb niets van jou, maar onze Joris wel. Wat zegt u er van, meester Anthonie? Apropos, hoe gaat het nu met hem?" "Ja, als ik het zeggen moet, niet al te best. Hij vordert goed, maar is een grote deugniet op straat. Hij tuigt iedereen af die hem te na komt. Kijk, dat gaat toch zo maar niet", zei meester Anthonie langzaam op deftige toon.

"Maar waar blijft hij toch zolang?" vroeg Neeltje ongeduldig. "Hij kon al een uur thuis zijn", antwoordde de meester. "Hoor je het Hans, Joris had al lang thuis kunnen zijn" zei Neeltje.

Voordat de beeldensnijder antwoord kon geven ging opeens de voordeur open. Het was de vijftienjarige Joris, die enkele ogenblikken later met veel lawaai de achterkamer binnenstapte. En daar trof hij tot zijn grote verlegenheid meester Willemse aan.

"Kom jij eens hier, Joris", zei moeder Neeltje, "en vertel ons eerst maar eens waar jij zolang hebt gezeten. Maar jongen, wat ben je bezweet en wat ben je vuil. Kijk nou toch eens, vader, kijk eens meester!"

Nauwelijks was Neeltje uitgesproken of de klopper klepperde als een ratel op de

voorkeur. En voordat de vrouw van de beeldensnijder had opengedaan stond er een vrouw met een huilende jongen aan de hand in de werkplaats.

Zodra de vrouw Neeltje zag begon zij uit te varen over de "goddeloze" en barbaarse streken van Joris en dat zij hem die vandaag of morgen wel af zou leren.

"Kijk", zei ze, "het is een schande dat die rekel van een jongen, mijn arme Piet zo heeft toegetakeld".

Neeltje werd wit om de neus toen zij het gehavende gezicht van Piet met hier een buil, en daar een schram en op zijn rechter ooglid en linkerwang een paar bloedige nagellittekens zag.

"Wat heeft die kwajongen nu toch weer uitgevoerd", riep Neeltje boos en vuurrood.

"Joris kom hier, kom onmiddellijk hier, zeg ik je".

Joris verscheen direct op het toneel en onverstoorbaar zei hij, " 't Is zijn eigen schuld, moeder".

"Ja, dat zal wel weer, maar ik wil hebben dat je eerlijk voor de dag komt. Kijk eens hoe die jongen er uitziet", snauwde moeder bijna.

"'t Is zijn eigen schuld", herhaalde Joris, "hij heeft loon naar werken. Verbeeld u moeder, dat ik ..."

"Joris, als je jukt", viel Neeltje haar zoon in de rede.

"Heus niet, moeder, het is echt waar wat ik zeg.

Toen ik vanmiddag met Hans van den Bogaerde van tekenles kwam, vroeg hij mij, of ik met hem meeding naar meester Richard van den Varent in de Giststraat, waar hij een boodschap moest doen. Ik had er eerst geen zin in, maar hij haalde mij over en ik liep mee. Bij het Bogardenklooster ontmoetten wij enkele jongens en daar was Piet ook bij. We raakten aan het stoeien. Intussen kwam de koperen koster voorbij (de koster van de in 1575 afgebroken Westmonster-kerk op de Markt. Hij was kreupel en werd zo genoemd, omdat hij het koperslagersvak uitoefende) en begon zoals reeds zo dikwijls was gebeurd, ons voor knoopjesdraaiers uit te schelden. (De naam voor de aanhangers der nije leer, omdat hun voorganger **Gelein Jansz. 'd Hoorne** vroeger knoopjesdraaier in Brugge was) Dat kon ik van die lelijke kerel niet verdragen.

Ik schold hem terug, o ja wacht eens, ik zei: "wel koster, waarom geen koperen hoeven aan".

Opeens en helemaal onverwachts, en dat is gemeen moeder, greep Piet me vast en kneep me in mijn arm - ik weet zeker, dat ik er nog een blauwe plek van heb - en zei, "vraag jij maar eens aan je vader, of hij al knoopjes kan draaien". Toen ging hij aan de jongens vertellen, dat vader van de trappen is gegooid, omdat hij bij pastoor Terminarius niet meer naar de mis komt. Toen werd ik zo kwaad op Piet, dat ik hem bij de kraag pakte en hem zijn leugens eens flink betaald zette." "Nee, jou ondeugende leugenaar", schreeuwde vrouw Janssen en liep woedend op Joris af, "jij hebt ..."

Intussen waren de beeldensnijder en meester Willemse in de werkplaats gekomen en gelukkig juist op tijd, want de vrouw wilde Joris een pak slaag geven.

Het gelukte hen haar de deur uit te krijgen met de belofte, dat Joris straf zou krijgen en het nooit meer zou gebeuren.

De toestand van het land was in de tijd van ons verhaal niet erg rooskleurig.

In het begin (1525) van de regering van keizer Karel V, graaf van Holland en Zeeland, was de leer der hervorming in Zwitserland en Duitsland bekend geworden, doorgedrongen in Oost-Friesland en vandaar in de (Noordelijke) Nederlanden overgeplant.

Karel V meende in zijn belang, het gezag van Rome te moeten handhaven en de roomse leer voor te staan. Weldra werden keizerlijke plakaten uitgevaardigd, om de

"nije leer" in de Nederlanden met geweld uit te roeien. Karel wilde zijn vaderlijk erfgoed allervaderlijkst behandelen.

"Daar het blijkt", zo zegt een edict van 1521, "dat Maarten Luther geen mens maar een duivel in menselijke gedaante en priesterdracht is, om het mensdom des te beter in de hel en tot eeuwige verdoemenis te brengen, daarom moeten al zijn aanhangers en discipelen met de dood en verbeurdverklaring van al hun goederen gestraft worden."

Dit was kort, krachtig en verstaanbaar.

De pauselijke inquisitie werd ingevoerd, om er des te meer kracht aan te geven. Het bloedige werk begon met het levend verbranden van twee Augustijner monniken te Brussel. Al verklaarde paus Adriaan op de Rijksdag te Neurenberg, bij monde van zijn prelaat Chierigati, dat de kerkelijke beroer-ten meest uit de zonden van de priesters en prelaten waren voortgekomen, en er zelfs in de heilige Stoel vele besmettelijke misbruiken wortel hadden geschoten, toch moest de storm zo spoedig mogelijk worden gestild.

Een nieuw edict verbood iedere godsdienstige samenkomst, het lezen van de Bijbel en alle gesprekken over godsdienstige aangelegenheden op straffe des doods.

De edicten waren geen dode letter. De brandstapels rookten en de schavotten werden niet meer afgebroken. De godslasterlijk en losbandige secte der wederdopers ontstond. Hun wreedheid tegen andersdenkenden verscherpte de plakaten.

Volgens het criminele register van Middelburg vielen in 1535 ook vele inwoners van de stad door het zwaard van de beul. Maria van Hongarije gaf als Regentes van het land haar broer het advies alle ketters uit te roeien, mits men er voor zorgde, de provincies niet geheel te ontvolken.

In 1535 werd deze raad door een nieuw edict een wet.

Deze landswet luidt als volgt: Alle mannelijke ketters, die tot de moederkerk terugkeerden moesten met het zwaard worden gedood en alle berouwvolle vrouwen levend begraven en zij, die in hun dwalingen volhardden moesten worden verbrand.

De inquisitie zette haar vreselijk werk ijverig voort. En temidden van dat ontzettende bloedbad verscheen Philips om als toekomstig heer der Nederlanden te worden gehuldigd. Geen wonder dat velen om de vervolging te ontgaan, elders een schuilplaats zochten. Eduard VI, koning van Engeland schonk de vluchtelingen een veilig toevluchtsoord in zijn land. Maar toen hij kort daarna in 1553 overleed en zijn ijverige roomsgezinde zuster de teugels van het bewind in handen kreeg, besloot zij met haar man, Philips II, de hervorming in hun landen uit te roeien. Direct moesten de gevluchte Nederlanders haar land verlaten, die nu naar Duitsland (Emden, Wezel, Frankfort, Keulen en Aken) uitweken.

En toch, het bloed der martelaren was het zaad der kerk. Elke martelaar maakte nieuwe belijders. Karel V zag dat zijn plannen niet konden worden verwezenlijkt, en hij zag geen kans om nieuwe pogingen te wagen. Hij besloot de regering over de Nederlanden over te dragen aan zijn zoon Philips II. In een plechtige vergadering werd hij met grote praal en pracht op 25 oktober 1555 te Brussel als heer der Nederlanden ingehuldigd. Philips zwoer aan de drie staten van Zeeland (de prelaat, de edelen en de steden) dat hij hun privileges zou eerbiedigen.

Maar hoe zeer had men zich in de jeugdige Philips vergist. Niet zodra was hij ingehuldigd, of hij vernieuwde de bloed-plakaten van zijn vader en vaardigde zelf nieuwe verordeningen tegen de ketters uit (1556 en 1557).

Velen vluchtten naar het herbergzame Engeland dat opnieuw de grens voor de uitgewekenen had opengesteld.

Immers Maria Tudor was in 1558 overleden en door haar protestantse zuster Elizabeth opgevolgd. Behalve in Londen werden te Norwich, Colchester, Hampton, en Yarmouth Hollandse gemeenten gesticht, die in de loop der tijd een voor een zijn opgeheven.

Ook in de Zeeuwse stad Middelburg waren aanhangers van de nieuwe leer. Een zekere **Wouter Deelen** had daar enige tijd gepreekt voordat hij naar Londen was gegaan.

In 1559 vertrok Philips II naar Spanje, nadat hij zijn zuster Margaretha van Parma, tot landvoogdes der Nederlanden, en Willem van Nassau, prins van Oranje, tot stadhouder over Holland, Zeeland, Utrecht, WestFriesland, Voorne en Den Briel had aangesteld.

Behalve vele benoemingen en veranderingen besloot Philips tot de invoering van enkele nieuwe bisdommen, die onder drie aartsbisschoppen zouden ressorteren. Zo kwam Middelburg onder het aartsbisdom Utrecht. Tot eerste bisschop werd gekozen **Nicolaes de Castro** of Van der Burg, kanunnik en onderinquisiteur te Utrecht, die bekend stond als een felle vervolger van de ketteren.

Hij stond zo hoog bij Philips aangeschreven, dat deze hem tevens het opperbestuur van de abdij der Praemonstreiten opdroeg, een betrekking, die, volgens de Keuren van Zeeland, door hem niet mocht worden bekleed, omdat hij geen monnik was.

Bijna twee jaar later op 4 januari 1563 vond, zonder enige tegenstand de plechtige intocht plaats van de eerste bisschop van Middelburg.

Het doel van Philips II was, dat " 's Konings onderzaten een overste zouden hebben, die naarstig toezicht zou houden op den dienst der kerken en 't behoud van 't Christelijk geloof (der roomse kerk); die ook naarstig zou verhoeden en weerstaan, dat alle sectarissen en scheurzieke personen, die dagelijks toenamen, hun verworpen gevoelens en dwalingen en ongeloof in 's Konings Nederlanden zouden zaaien, planten en uitbreiden".

Toen kort daarna Quintijn Weijtsen, de raadsman van de koning in Holland, in Middelburg kwam om de regering te spreken over de aanstelling van de Castro als bisschop van Middelburg, verzocht de magistraat te worden ingelicht hoe moest worden gehandeld met kooplieden die van elders kwamen, en waaronder ketterse of verdachte personen konden zijn.

De 20ste november antwoordde Margaretha op deze vraag, dat alle buitenlandse kooplieden die zich aan de bevelen en verordeningen van de koning zouden onderwerpen, vrij handel mochten drijven en worden geherbergd.

Het was werkelijk een moeilijke tijd voor de regenten en niet minder voor hen die zelf de zaak der Hervorming waren toegedaan en ambtshalve verplicht waren de plakkaaten tegen de ketterij uit te voeren.

Zo moest de baljuw van Middelburg, **Pieter Haeck**, zelf voorstander der "nije leer", **Dirk Jansz. van Rij** naar de pijn-bank verwijzen en hem op 3 februari 1561 veroordelen om gewurgd te worden, omdat hij de roomse kerk verlaten had en niet bereid was zijn ketterse gevoelens prijs te geven.

Voordat de bisschop met zijn inquisitoriaal werk begon, rust-te men in Spanje enkele galeien uit en de roeiers bestonden voor het merendeel uit mannen die de nieuwe leer aanhingen. Het ene bevel volgde nu snel het andere op. Het scheen plakkaaten te regenen en de magistraten hadden nauwelijks tijd om ze bekend te maken. Een verordening van maart 1564 hield in dat niemand in welk huis dan ook, zou worden toegelaten dan met een getuigenis van goed rooms te zijn, dat de vroedvrouwen opdracht kregen de kinderen naar de gebruiken der roomse kerk te laten dopen en dat om de drie maanden de boeken der boekverkopers moesten worden onderzocht.

Als getuigen der waarheid ondergingen de chirurgijn **Gillis Matthijsz. en Willeboort Corneliszoon van Oostkapelle** de marteldood. Beiden werden met het zwaard gedood en hun hoofden te Middelburg op staken gezet.

Deze gewetensdwang stond de edelen tegen. Ook Willem van Oranje, die toen nog rooms was, verklaarde openlijk, dat hij nooit zou dulden dat vorsten over de zielen van hun onderdanen zouden heersen en hun de vrijheid van godsdienst en geweten zouden benemen.

Het Spaanse hof was echter doof voor alle protesten en voerde de besluiten van het Concilie van Trente, namelijk de totale uitroeiing van de nieuwe leer, uit. Echter Willem van Oranje weigerde de bevelen van Madrid uit te voeren en wenste liever ontslagen te worden.

Alle gemoederen kwamen in beweging en vele harten werden met schrik vervuld. Het goud zou worden gelouterd!

De edelen sloten een verdrag om te trachten de inquisitie af te schaffen. De Zeeuwse edelen lieten echter verstek gaan, naar het schijnt uit vrees voor de geduchte bisschop van Middelburg.

Nadat Piet en zijn moeder waren vertrokken, was de rust in het huis van de beeldensnijder teruggekeerd. Niemand voelde zich op zijn gemak. Er ging veel om in het hart van Neeltje en ook in dat van haar man. De beeldensnijder dacht aan de toekomst, aan de gevolgen van dit minder prettige voorval. Zijn burens in de Bellinkstraat waren ijverig rooms en mochten hem sinds zijn veranderde denkbeelden over de godsdienst niet meer lijden. Vrouw Janssen was voor korte tijd nog als schoonmaakster in zijn dienst geweest en Joris lag altijd met haar zoon Piet overhoop. Zij wist heel goed dat D' Hoorne dikwijls bij hem aan huis kwam en **dat Richard van der Varent** nog al eens verscheidene verboden boeken had gebracht en dat er "s nachts wel eens godsdienstige samenkomsten werden gehouden met **Jacob Jansz., Claes Thuijs, Vincent Laurensse, Jan van der Perre, Pieter van den Bogaarde** en anderen.

"Joris, Joris" begon zijn vader in alle ernst "hoe verkeerd heb je toch gehandeld. Je gedrag is ver van goed te noemen en dat is zo jammer. Wees toch voorzichtig, want de tijden die wij beleven, zijn zo ernstig, dat wij geen ogenblik onze vrijheid of ons leven zeker zijn".

Joris huilde hete tranen en beloofde voortaan beter op te passen.

"Vader heeft gelijk", voegde meester Willemsse er aan toe, "Joris moet oppassen, hij moet zich veel meer beheersen en dat is vooral tegenwoordig van het grootste belang. Jongen, bidt de Heere maar veel om geduld en gehoorzaamheid en vraag maar het meest of Hij je bekeren wil, want dat is het allerbelangrijkste, immers, ook Joris van de beeldensnijder zal eens dit leven moeten verlaten".

Joris ging naast zijn moeder zitten en begon te werken aan een bijna afgewerkte tekening. Hierdoor werd de aandacht van hem afgeleid en het gesprek kreeg een andere wending. "Nu u toch hier bent, meester Anthonie", zei Joris' vader, "moet ik u toch eens vragen, of u al iets meer weet van de pogingen der edelen, de inquisitie tegen te gaan. Marnix van St. Aldegonde is toch een waardig man en ik wilde wel, dat zijn voorbeeld door de Zeeuwse edelen werd gevolgd!"

"Veel weet ik er niet van af", antwoordde meester Anthonie, "maar toch is er iets dat u wellicht niet weet. Jacob Jansz. van der Meersch kwam mij gisteren op de Dam tegen, en wandelde een eind met mij mee. Hij vertelde mij, dat zijn schoonvader (Pieter

Haeck, baljuw van Middelburg) bij hem was geweest.

Deze had een brief uit Brussel ontvangen, over alles wat er de laatste dagen was gebeurd. Meer dan vier kantjes waren aan de feestelijkheden gewijd, die plaatsvonden ter gelegenheid van het huwelijk van Alexander, Prins van Parma met donna Maria van Portugal. Maar op hetzelfde ogenblik zo schreef de brievenschrijver, dat men zich in Brussel en Antwerpen vermaakte in banketten en feestelijkheden, had er in Brussel een samenkomst van mannen plaats, die zich met ernstiger zaken bezighielden dan met gebak en suikergoed. In het huis van de graaf van Culenburg op de Paardenmarkt heeft de Hervormde predikant **Franciscus Junius** een preek gehouden voor zo'n twintig edelen".

"Is dat Junius uit Antwerpen?" vroeg Neeltje, die met gespannen aandacht toeluisterde.

"Ja", knikte meester Anthonie, "het is Junius, maar sinds mei van het vorige jaar is hij niet meer in Antwerpen. De landvoogdes was in het bezit gekomen van zijn geschilderd portret. Zij had opdracht gegeven om hem in hechtenis te nemen, maar op een wonderlijke manier is hij aan zijn vijanden ontkomen".

"O ja, dat herinner ik mij ook gehoord te hebben", viel Neeltje hem in de rede, "had een schilder uit Brussel, die deed alsof hij een aanhanger was van de "nije leer" en met Junius in contact kwam dat portret niet gemaakt?"

"Ik meen van wel", antwoordde meester Willemse.

"Wat heeft die man een moed", merkte Hans op, "om naar Brussel te komen en zich temidden van de speurhonden der inquisitie te vertonen".

"Zeg dat wel", hervatte meester Anthonie, "Junius heeft inderdaad moed, maar wat moet hij in alles toch de voetstappen van zijn Meester drukken.

De Grote Markt te Middelburg.

De Heere heeft het bij testament nagelaten: "In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen".

"Een bijzonder man, die Junius", zei de beeldensnijder, "ik zou hem wel eens willen ontmoeten".

"Een gewoon mens van vlees en bloed", verbeterde meester Anthonie, "alleen de Heere heeft hem geroepen tot het predikambt en daarom valt er ook in dominee Junius niets te roemen".

"Ja, zo is het", beaamde Hans, "maar hoe liep die samenkomst daar in Brussel af?"

"Van der Meersch zei nog, en dat natuurlijk altijd volgens de briefschrijver, die waarschijnlijk tot onze vrienden behoorde, dat de edelen zich na de godsdienstoefening met zeer ernstige zaken bezig hielden. In het bijzijn van Junius werd er door hen een verbond aangegaan, om tegen de "barbaarse en woeste inquisitie" de strijd aan te binden".

Meester Willemse stond op en schrok toen de klok opeens acht uur sloeg. Hij had helemaal geen erg in de tijd gehad. Haastig nam hij afscheid en haastte zich naar huis.

Daar vond hij een briefje van de koopman **Salvador de la Palma**, de bekende vriend van de ketters, die het uit voorzichtigheid zelf bezorgd had. Dit briefje moest aan de vrienden rondgestuurd worden. Het had de volgende inhoud:

"In een geheime samenkomst te Spa hebben Lodewijk van Nassau, Nicolaas van Hammes, Van Brederode, Van Mansfeldt, St. Aldegonde en andere edelen tot het aanbieden van een smeekschrift, waartoe thans alles wordt voorbereid, aan Zijne Majesteit de koning van Spanje besloten".

Langzaam vouwde meester Anthonie het briefje op, waarna het in de wijde binnenzak van zijn winterjas verdween ....

HOOFDSTUK 2

ST. SACRAMENTS DAG

Binnen enkele weken telde het verbond der edelen ongeveer tweeduizend ondertekenaars. Het plan was om het smeekschrift eigenhandig aan de Landvoogdes te Brussel aan te bieden.

Op de avond van de 3e april 1566 reed een groep van 200 ruiters de stad Brussel binnen. Aan het hoofd reed **Brederode**. En onder herhaalde toejuichingen van het volk reden ze langzaam de stad door tot het paleis van Prins Willem van Oranje.

Lodewijk van Nassau en Brederode verlieten hier de stoet. Zij waren de gasten van Prins Willem. De rest van de edellieden vond in verschillende andere adellijke huizen onderdak.

De volgende morgen kwamen de graven **Culemborg** en **Bergen** aan met 100 man. Op de gedenkwaardige vrijdag 5 april 1566 verzamelden zich de edelen op het plein Petit Sablon. Te voet gingen de ongeveer 300 edelen naar het koninklijk paleis, waar **Margaretha van Parma** reeds op hen zat te wachten. **Willem van Oranje, Egmond en Hoorne** en nog anderen waren eveneens in het vertrek. Toen de petitionarissen binnen traden, beefde de hertogin van angst.

Brederode las nu namens de edelen het smeekschrift voor. Onomwonden werd hierin verklaard, dat de laatste besluiten van koning Philips II, ten aanzien van de inquisitie, een totale opstand in de lage landen tot gevolg zouden hebben. De edelen voelden zich gedwongen om hun plicht te doen. Zij verzochten daarom de landvoogdes een gezant te zenden naar de koning om hem met dit smeekschrift bekend te maken. Tevens vroegen zij of Margaretha van Parma de inquisitie en de uitvoering der plakaten wilde schorsen totdat koning Philips een beslissing had genomen.

Het smeekschrift eindigde met: "Moge Uwe Hoogheid er naar horen voordat er ander kwaad komt; gij zult dan goed doen".

De zenuwachtige landvoogdes antwoordde dat de edelen antwoord zouden krijgen nadat zij zich met haar raadslieden had verstaan.

Direct na het vertrek van de edelen begon in de raadskamer een heftige discussie. Prins Willem van Oranje verzekerde de landvoogdes dat de edelen, die het smeekschrift hadden aangeboden, geen woeste samenzweerders waren, maar welmenende mannen, die het volk door en door kenden. De onsympathieke Barlaimont kwam heel anders uit de hoek en zei: "Hoe Mevrouw, kan het zijn dat Uwe Hoogheid bevreesd is voor deze bedelaars?" **De graaf van Aremberg** meende dat zij de stad moesten worden uitgezet.

De volgende dag ging Brederode met enkele van de voornaamste edelen naar het paleis van Margaretha om het smeekschrift terug te halen.

De landvoogdes verklaarde dat de zaak aan de koning zou worden voorgelegd. Zelf, zo zei ze, had ze geen macht om de plakaten buiten werking te stellen. Al wat zij kon doen was de inquisiteurs op te dragen voorzichtig te zijn.

Twee dagen later kwam Brederode opnieuw naar het paleis van de landvoogdes met een antwoord op Margaretha's aanmerkingen.

De edelen beklagden zich, dat zij niet uitvoeriger antwoord op de vragen had gegeven. Zij betreurden het, dat zij niet de macht had om de inquisitie buiten werking te stellen. De edelen vertrouwden er op, dat de vervolging van zoveel onschuldigen

zou ophouden totdat de koning een beslissing had genomen. En hoe die beslissing dan ook zou zijn, zij zouden zich er aan onderwerpen als de Staten-Generaal hun goedkeuring er aan zouden geven.

Driehonderd edelen namen op de 8e april op uitnodiging van Brederode deel aan een banket dat in het huis van Culemborg werd gehouden.

De verachtelijke uitspraak van Barlaimont was bekend geworden. Hij had de edelen bedelaars genoemd. Welnu, Brederode maakte tijdens de maaltijd de uitspraak van Barlaimont bekend.

"Sinds wij dan bedelaars zijn, bestaat er goede reden voor ons om bedelzakken te dragen en uit houten nappen te drinken. Op hetzelfde ogenblik bracht een van zijn bedienden hem een bedelzak en daarna nam hij met beide handen een houten schaal, schonk die vol wijn, ledigde deze in een slok en gaf hem daarop weer gevuld aan zijn buurman terwijl hij riep: "Op de gezondheid van de bedelaars".

Later op de avond kwamen de Prins van Oranje en de graven van Egmond en Hoorne. Ook zij dronken op het verbond der edelen.

Toen schreeuwde het gehele gezelschap: "Lang leve de koning, heil de bedelaars!"

Daarna verzonnen de edelen een devies: "Getrouw aan de koning tot aan de bedelzak".

Dit devies werd in loden en tinnen medailles gegraveerd, die ze om de hals hingen. De naam "geuzen" was geboren. Margaretha van Parma had een moderatie van de plakaten beloofd, totdat de koning van Spanje een beslissing had genomen.

Een bange tijd zou nog aanbreken, want de moderatie zou een moorderatie worden. Het zou niet zo heel lang meer duren of de hertog van Alva zou met alle mogelijke middelen de ketters trachten uit te roeien. Zijn handen zouden van het bloed druipen, het bloed van hen die het leven lieten, omdat zij God meer gehoorzaam waren dan de mensen.

Het blijkt uit de aanschrijvingen aan de verschillende regeringen van gewesten en steden, dat Margaretha ongerust was. De orde moest streng worden gehandhaafd.

In Arnemuiden b.v. (Arnhem was in de 16e eeuw een belangrijke plaats. De haven was door heel Europa beroemd. Er lagen soms 500 schepen tegelijk, die naar alle delen van de wereld voeren. Arnemuiden en Middelburg stonden in zo'n nauwe betrekking met elkaar, dat de ene stad de andere niet kon missen. Er kon geen koopwaar in of uit Middelburg komen dan door de Arne), vaardigde men het bevel uit, "dat niemand op of beneden den dijk na 9 uren zonder licht gaan en ook geen geweer dragen zou; dat de drie schutterijen waken; de drie waarden alle avonden de vreemdelingen aangeven zouden; dat men verdachte huizen doorzoeken, niemand, te sloop komende, na 9 uren aan land zetten zou. En terzelve tijd aan alle vagebonden of zwervers gelastende te vertrekken".

De magistraat van Middelburg trotseerde echter iedere gedachte aan verzet en alle vrees voor vijandelijke tegenstand, door op 30 mei 1566 af te kondigen, dat de gewone jaarlijkse Ommegangsdag zou plaats hebben op 13 juni. c6

Deze afkondiging luidde als volgt:

"Den baillui, BB., SS. en Raedt deeser stede van Middelburg, lasten ende ordonneeren alle cleerdragers van de drie schutterien deeser stede, te wetene van de gilden van S. Jooris, S. Sebastiaan, en de Coloveniers, nijemande vuytgesteken dan personen gepriviligeert, naer vuytwijzen "t verbot, te gaene in de processie van den H. Sacramente, elcse met keure Palueren ende Tabbaerden, ende Palueren een Pausisere; Ende op den Ommeganckdach zullen insgelijks gaan in "t harnas met zijn geschut naer ouder Coustume, sonder daer van ijemande te verdraegen. Ende voorts dat hem vuyt zaecke van dissen nijemant en absenteere zijter voorsz stede; Ende dit al op

verbeurte van 5§ te verbeuren, tegen den Heere, ende andere 5§ tot behoef van 't Gilde, daer zulcke ouerhorige Schutter inne es.

Ende voort op de boete van twee Duysent Zeeusche gebacken steenen tot prouffijte deser stede.

Item, dat alle Deekens ende Beleeders met heure ambochtsvolk gaen zullen met heure keerssen, op den voorsz daege des morgens goets tyts ten acht vuyzen in S. Pieters strate om in de Processie te gaene. Ende zoe wije bij de Deekens en de Beleeders geordonneert worde keerssen te draegen, dat zij hem, daer tou vougen op de boete van 5§ te gaen als boven. Item, dat eenen ijghelijke van de Ambochten ende Gilden zullen toemaecken ende ordonneeren heur spelen, volgende den nieuwen voet ende ordonnantie daer op laest gemaect tot Eerwaerdicheijt van den H. Cruijce, siericheijt van den Ommeganck, en de Eere van elckse Ambocht, Ende Maechden ende anderen die daer toe gecoren worden en zullen hem nijet moegen weigeren, op de correctie van den voorsz. stede. Item, dat alle de Gesellen van den Rethorike zullen hemzelven vougen om de Processie, Ambochten ende Spelen en ordonnantie te stellen, ende voort te doen gaen, op de correctie voorsz.

Item, dat eenen ijghelijken de goeten ende straeten voor zijn deur schoone doen maecken teugen H. Sacramentsdach ende Ommeganckdach, op de boete van 10§".

De schutters en gilden moesten de geestelijkheid begeleiden, die zowel als de magistraat meetrok, met aan het hoofd de bisschop van Middelburg, die als hij uit het koor der Abdijkerk ging, vergezeld van twee diakenen het sacrament langs de straten droeg.

De plechtige processie van de 13e juni was zonder veel moeilijkheden afgelopen. Velen hadden met angstige spanning deze dag tegemoetgezien. Buitengewoon groot was de toevloed van vreemdelingen en vrolijke groepen liepen de straten op en neer. Op de Markt zag men een bonte mengeling van boeren en boerinnen in de oude klederdracht van Walcheren, poorters en poortersessen uit Vlissingen, Arnemuiden, Veere, enz.

De straatjeugd, die bij een gelegenheid als deze sterk vertegenwoordigd was, vermaakte zich kostelijk bij een kwakzalver die zijn waar "voor iedere kwaal" aan de man trachtte te brengen.

Veel kon er echter niet gebeuren, want de magistraat had met alles rekening gehouden en goede maatregelen genomen.

De stadswakers en wachten waren bijna verdubbeld, en toch bleek het, dat men buiten de waard had gerekend. De kelders van de zoetelaars en taveernen deden goede zaken, en waren geen ogenblik leeg.

In de "Zeemeermin" bij de Vlissingse poort was het bijzonder druk. De houder van deze taveerne, Willem Jansz., een broer van Neeltje, de vrouw van de beeldensnijder, was een man die in Middelburg heel slecht bekend stond. Hij was een avonturier, die alles bij de hand had gehad en gereed was in iedere slechte zaak de hoofdrol te spelen. Zeelui, werkvolk en sjouwers waren zo de vaste klanten in de "Zeemeermin". Alleen fatsoenlijke burgers zag men er niet.

Hoe later het werd, hoe vrolijker en luidruchtiger het er binnen toeging, en hoe meer bezoekers er kwamen. Weldra was het zo druk, dat Willem een paar banken voor zijn huis plaatste, om geen "nee" te moeten verkopen.

Het duurde niet lang, of de banken waren bezet door luchthartige spottende jonge kerels. En steeds groeide het aantal bezoekers en men begon onder de invloed van de drank, allerlei straatliedjes te zingen.

Plotseling drongen echter twee wachten door de opeengepakte massa op het Vlissingse Wagenplein. Zij verboden de jongens zich daar langer op te houden, terwijl de taveernehouder werd verzocht zijn banken binnen te halen.

De jongens stoven uit elkaar, bang voor de gevolgen, maar Willem Jansz. weigerde de banken te verwijderen. Volgens hem was het tumult hier helemaal niet ontstaan.

Hij stelde zich verantwoordelijk voor al wat er in de "Zeemeermin" gebeurde, maar hij kon niet instaan voor wat de straatjongens deden. Daarvoor hadden de stadswachten te waken.

Na het vertrek van de stadswachten begon de straatjeugd zich langzamerhand weer voor de taveerne te vertonen, maar toch werd het niet meer zo levendig als zoëven.

Het zal ongeveer negen uur in de avond geweest zijn, toen een grote wagen met twee paarden bespannen uit de Vlissingse poort kwam aanrijden en op korte afstand van de "Zeemeermin" plotseling stilhield. Dit plotseling oponthoud was voor de menigte een welkome afwisseling.

Gelukkig dat de reizigers burgers uit Middelburg waren, want een van de wielen was tegen een paal bij de poort terecht gekomen en was niet meer bruikbaar.

In een ogenblik was de heer De la Palma uit zijn rijtuig gesprongen en had met behulp van een der omstanders de paarden bij de teugels gegrepen. De andere reizigers stapten haastig uit. Het waren Hans van den Bogaarde, Hans de Beeldensnijder, Mathijs Jansz., Bouwen Jansz. de makelaar, Claes Simonsz., Nicolaes Thuis, Levijn de Schoenmaker, Jacob de Questere, enkele vrouwen en Antonie De Villiers, die, behalve de laatste, bekende en besliste aanhangers der "nije leer" waren.

Reeds in de vroege morgen 30-6-1566, hadden zij de stad verlaten en hadden een preek van Gelein D' Hoorne, bij Franchoys, een zwager van Hans, in Vlissingen bijgewoond.

Antonie de Villiers was voor koopmanszaken in Souburg geweest en mocht op de terugweg meerijden met het rijtuig van de heer De la Palma, dat hem juist buiten Souburg passeerde.

Het ongelukje met het wiel kwam hem heel slecht uit. De Villiers had gemeend thuis te zullen komen zonder dat iemand hem opmerkte. Maar nu zou men, als men hem uit de wagen zag komen, gaan geloven, dat hij ook tot de scheurmakers behoorde.

Daarom liet hij de anderen eerst uitstappen, om zodra de menigte wat minder talrijk was, hun voorbeeld te volgen. Maar de koopman vergiste zich, zowel in het een als in het ander.

Er kwam er niet een uit de wagen zonder dat zijn doopceel werd gelicht en elke spotternij werd met gejuich beantwoord door het gepeupel.

"O, dat zijn de knoopjesdraaiers!" schreeuwde een straatjongen spottend.

"D' Hoorne heeft een brandewijnsprek gehouden en die werkt nog na!" brulde een tweede.

"Daar heb je warempel Levijn de schoenmaker ook al! Ja, ja, die moet natuurlijk van de "nieuwe leer" zijn. Dat is zeker omdat hij voorheen zoveel oud leer heeft verkocht".

"Voor nieuw!" voegde een ander er aan toe, "getuige mijn schoenen, die nog geen drie weken gedragen waren of de lappen hingen er al bij!"

Onder een algemeen gelach en geschreeuw werden deze beschuldigingen aangehoord.

"Dat is een grove leugen!" riep een zware stem uit de menigte, "ik ben volstrekt geen Levijnsman, maar ik kan ook niet hebben, dat men iemand zo belastert. Levijn is een eerlijke kerel".

"Levijjn is een eerlijke kerel!" riepen een paar jongens, waaronder Joris, die zich hierna zo vlug mogelijk uit de voeten maakten.

"Die het voor ketters en onruststokers opneemt, krijgt met mij te doen. Wie, wie . .!" schreeuwde een stem met het geluid van een torenklok.

Er drong een kerel in haveloze kleren en met een woest onnatuurlijk uiterlijk naar voren. Dat was geen wonder, want hij had in de "Zeemeermin" zo duchtig de kan aangesproken, dat hij nauwelijks zijn evenwicht kon bewaren.

"Wie, wie!" herhaalde hij dreigend, en daagde iedereen, met opgestroopte hemdsmouwen, uit om met zijn vuisten kennis te maken.

"Stop, Klaas, bedaar, man!" zei Teunissen, de man waarmee hij aan tafel had gezeten, en trok hem weg.

Intussen waren de paarden uitgespannen en weggebracht, en de reizigers waren op één na uitgestapt.

Het volk bleef echter ter plaatse en er kwamen eerder mensen bij dan dat er weggingen.

Eindelijk greep de bange koopman De Villiers moed, en waagde het, zich aan de wereld te vertonen.

Dit ging óf uit valse schaamte, óf om het donker, óf om zijn zwaarlijvigheid zo langzaam en zo voorzichtig dat de straatjongens het uitgierden van de lach.

"En daar heb je het preekvat zelf!"

"Die heeft ook Sacramentsdag gehouden!"

"Bijlo! als zijn buik geen driehonderd pond zwaar is, dan ben ik een Mechelse pepernoot!"

"Schoon aan de haak weegt hij anderhalfmaal zoveel!" riep een slagtersjongen met een mand op de rug.

Aan het lachen scheen nu geen eind meer te komen.

Men drong steeds verder en het zag er voor de koopman niet al te best uit.

De heer De la Palma, anders niet de man om onrust te verwekken, maar teleurgesteld omdat de stadswacht nog niet was verschenen, greep in zijn woede de slagtersjongen bij de kraag en smeed hem met mand en al op de grond.

Dit was het sein tot een ontzettend straatrumoer.

In een oogwenk was het alsof het stenen regende.

Met allerlei straatvuil werd het groepje bij het rijtuig bekogeld, dat nu ook werd bijgestaan door andersdenkenden, die zich bedreigd voelden.

Er was reeds menige bloedige stoot en klap gevallen, voordat de stadswacht hoorde wat er in de Vlissingse straat gaande was.

Direct holde de schepen Geleijn Pietersen de Vroe met acht hellebaardiers naar het straatgevecht. Met geweld drong hij door de woeste volksmassa heen en schreeuwde met trillende stem: "In naam des konings beveel ik het volk rustig uiteen en naar hun woningen te gaan".

Niet voordat de schepen tot driemaal toe zijn bevel zo hard mogelijk had herhaald, vond hij bij het merendeel gehoor. Langzaam maar zeker droop men af.

Intussen hadden de hellebaardiers een vijftal verwoede en hardnekkige vechtersbazen gegrepen en in het wachthuisje bij de Vismarkt gebracht. Verscheidene jongens hadden, de een meer, de ander minder, kennis gemaakt met de gespierde handen van de stads wakers.

Gelukkig dat Joris die avond bijtijds thuis moest zijn, anders was hij er ook niet heelhuids afgekomen. In opdracht van de magistraat werd de "Zeemeermin" gesloten en de straat bewaakt.

HOOFDSTUK 3

IN DE KAMER VAN DE BALJUW

Het was de 13^e juni 1566 een mooie zomeravond. Het was nog druk, in de straten van Middelburg. Het was ook maar eens Sacramentsavond. Velen bleven op straat om meer nieuws te horen van de relletjes in de Vlissingse straat.

Onder hen die nog zo laat op straat waren, was schepen De Vroe. Zijn wambuis van bruin laken en sierlijk wijde broek van dezelfde stof, zijn korte mantel, zijn hagelwitte fijn bewerkte halskraag en zijn korte degen in blauwe draagband lieten zien, dat hij tot de magistraten behoorde.

Schepen De Vroe moest namens de burgemeesters **Gillis Pietersen, Chijs en Adriaan Jacob Joosz., de** baljuw Tjomma inlichten.

Het huis was bereikt. Hij stapte de stoep op, betrad het bordes en liet de ijzeren klopper harder vallen dan hij gewoon was. Enkele ogenblikken later deed een bediende in bonte livrekleren open en liet de schepen binnen.

Tjomma of **Thomas Rollema** was een jaar geleden in de plaats van de in ongenade gevallen Pieter Haeck gekomen. Rollema, een vriend van Viglius, was roomsgezind, maar handelde zonder aanzien des persoons.

In een hoge ebbenhouten stoel, voorzien van fraai snijwerk, zat de heer Rollema voor zijn gebeeldhouwde schrijftafel. Tegenover hem zat zijn vrouw, Anna Smits, die na de werkzaamheden van de dag altijd in zijn werkkamer te vinden was.

"Hoe laat ook in de avond", zo begon schepen De Vroe na de gewone groet, "heb ik opdracht uwe edelheid een hoogst gewichtige zaak mee te delen".

"Is de reden van uw komst dan zo belangrijk", vroeg de baljuw enigszins verbaasd.

"Op bevel van de gehele magistraat moet ik u vertellen, dat er ongeregelde en gevechten hebben plaatsgevonden". Vervolgens vertelde de heer De Vroe in korte trekken wat er zich allemaal had afgespeeld.

Het gezicht van de baljuw betrok.

Nee, dat waren geen prettige berichten en wat zou dit op de duur tot gevolg hebben. De toekomst beloofde niet veel goeds.

De baljuw dankte de schepen voor zijn boodschap en zei op sombere toon: " 't Is maar een droevige geschiedenis, die wellicht nog jammerlijke gevolgen kan hebben".

"Hoe dan?"

"Wel, heer De Vroe, de belijders van de nieuwe leer zullen niet stil zitten, maar wraak nemen over de beledigingen". "Wat zullen zij kunnen doen?"

"Vraag dat niet, veel meer dan u denkt. Ik heb trouwens, al was die zaak van vanavond niet gebeurd, een bang voor gevoel ook al zegt men dat dit niet bestaat. Het is altijd rustig geweest in onze stad, maar nu zou het wel eens met die rust gedaan kunnen zijn. De burgers weten precies wat er in het zuiden gebeurt en daar vindt men het broeinest van onruststokers en ontevreden. Men geeft in het zuiden een sein, en weldra wordt het voorbeeld in de noordelijke streken gevolgd.

"Ja, ik geloof wel, dat een ei, daar gelegd, hier zal uitbroeden, maar men zal in het zuiden dat ei wel van te voren vernietigen", zei de schepen op koele toon.

"Dat denkt u, maar ik niet. Denk maar eens aan dat feestmaal bij Culemborg in Brussel. Brederode en de andere edelen hebben niet voor niets de naam "geuzen" aangenomen. Viglius schreef mij een dezer dagen: "zij maken een vast aaneengesloten broederschap uit, die ontzag en vrees moet inboezemen. Er is zoveel moed bij de

ondertekenaars van het compromis en zoveel onwrikbare standvastigheid bij de aanhangers der "nije leer", dat men bijna geloven zou dat zij van hun goed recht verzekerd zijn en door legioenen boze geesten gesteund worden".

"Dit laatste wil er bij mij niet in. Met de brandstapel kan men dat scheurmakers geboefte gauw uit de weg ruimen".

"Eén executie maakt tien kettters", liet Rollema er op volgen, "maar ik zal u nog iets uit de brief van Viglius vertellen". "Een tapijtwever, heette hij niet Hans Tiskaen, Anna?" "Je bedoelt die jongen uit Oudenaarde? Ja, dat was Hans Tiskaen," antwoordde mevrouw Rollema, terwijl zij haar spinnewiel opzij schoof.

"Juist", knikte de baljuw en vervolgde: "nu, die man heeft tijdens de dienst in de hoofdkerk de priester de gewijde ouwel uit de hand geslagen en vertrappt. Hij is natuurlijk gevangen genomen en de volgende dag heeft men hem de rechterhand afgekapt, aan de schandpaal gebonden en op een zacht vuur geroosterd. Het is wat Viglius schrijft: het geloof der kettters is besmettelijk, en die smetstof wordt als op de adem van de wind voortgedragen.

Het komt mij voor, De Vroe, dat het gebeurde in onze stad onpartijdig moet worden onderzocht en wel zonder aanzien des persoons. Rooms als niet rooms moet hier gestraft worden, maar tevens moet men met de omstandigheden rekening houden. Het straatgevecht is voorgevallen na een feest, waarbij meestal de gemoederen nogal verhit zijn".

"Volkomen waar, mijnheer de baljuw", merkte de schepen op, "maar in dit geval was het gevaarlijk en niet bevorderlijk voor de rust van onze stad".

"Juist daarom is een streng onderzoek noodzakelijk. Morgen zal ik de arrestanten aan een verhoor onderwerpen". "Ik verwacht nog meer van dergelijke oproeren, wanneer er geen maatregelen worden genomen, om ze te voorkomen", zei de schepen, "want als de arrestanten schuldig worden verklaard, is deze uitspraak van het vonnis wel rechtvaardig? Zijn zij, die met het rijtuig in de buurt van de "Zeemeermin" terecht kwamen niet eveneens schuldig?"

"Naar mijn mening onder geen enkele voorwaarde", antwoordde de heer Rollema op besliste toon. "Mijn beste De Vroe, is het hun schuld, dat die wagen juist bij die taverne, die niet al te best bekend staat, dat ongeluk kreeg. Is het hun schuld dat een troep lanterfanters zich om het rijtuig verdringen en op een onbeschofte manier deze reizigers belaagden. Het lijkt nergens op! Nee, die mensen treft geen enkele schuld. We moeten alle schuldigen zien te vinden en dan zullen zij voor hun onbehoorlijk gedrag moeten boeten".

"Maar wat doen die scheurmakers de stad uit. Zij zijn natuurlijk naar een preek geweest ondanks het verbod van de landvoogdes", zei de schepen.

"Dat is ook zo", knikte de baljuw, "maar weet u zeker, dat die mensen naar een preek zijn geweest en wie is hun voorganger?"

"Zeker, zij hebben nergens anders dan in Vlissingen of daar ergens in de omtrek een preek bijgewoond van die ellendige D' Hoorne of die ketterse schoenmaker **Obrij**".

"Kunt u dat bewijzen?"

De baljuw keek de schepen scherp aan.

Deze aarzelde even en zei toen,

"Bewijzen? Nee, eigenlijk niet, maar ik twijfel er geen ogenblik aan. Villiers, die ook in de wagen zat, zal u er meer van kunnen zeggen. Ook zou hij morgen meer licht in de zaak kunnen geven".

"Wanneer we er zeker van zijn, dat die mensen in de wagen zo nu en dan naar een preek gaan, kunnen wij dat gerechtelijk verbieden en de prediker levend of dood overleveren,

want op hem en andere predikers is een bloedprijs van zevenhonderd kronen gezet. Mij dunkt, die som is hier dan gauw en gemakkelijk te verdienen".

"Mijnheer de baljuw, dat is spoediger gezegd dan gedaan. Het is met die predikers als met palingen. Als u meent dat u ze in uw macht hebt, glijden zij u door de vingers".

"Het zal worden verboden om naar een preek te gaan. Om tien uur kom ik morgen naar de raadszaal. Misschien wilt u de magistraten inlichten. Ik hoop u nog nodig te hebben en ook de hellebaardiers, die bij het straatgevecht aanwezig waren". "Zijn er nog bijzondere bevelen voor de nacht?" vroeg de schepen onderdanig.

"Veiligheidshalve zullen we een patrouille achter de hand houden. Laat de gewone wacht om het uur de ronde doen". De schepen boog en vertrok.

De goede orde werd die nacht gelukkig niet verstoord!

HOOFDSTUK 4

DE PREEK TE BRIGDAMME

"Vader, moeder, het is bijna acht uur, jullie moeten weg hoor", riep Joris. De beeldensnijder en zijn vrouw wilden vanavond een bijeenkomst bezoeken bij de heer De la Palma in de lange St. Pietersstraat.

"Zul je goed oppassen en de deur gesloten houden, Joris?" vroeg moeder Neeltje.

"Wees maar niet ongerust, moeder", lachte Joris.

Op de hoek van de lange Giststraat zagen de beeldensnijder en zijn vrouw, Moreijsz. en Jansz. met hun vrouwen.

"Ook naar De la Palma?" vroeg Hans.

"Zeker, zeker! Ik denk dat het wel erg vol zal zijn", zei Jansz. de Lijndraaier.

"Naar ik vernomen heb", viel Moreijsz. hem in de rede, "zullen we goed en kwaad nieuws horen, maar wat, dat weet ik niet". "Kwaad nieuws ook?"

Hans keek de man verwonderd aan.

"Ja, er lopen allerlei vreemde geruchten, dat de poorten zullen worden gesloten en dat we niet meer naar een preek mogen gaan", antwoordde Moreijsz. met gefronste wenkbrauwen. Intussen was het gezelschap aangegroeid tot elf personen, waaronder Lijnken D' Hoorne, Francijntje van Campen, de schoondochter van Haeck en Bouwen Jansz. de makelaar met zijn vrouw.

In het huis van De la Palma was het een drukte van belang. De grote kamer met zo 'n tachtig mensen was eivol en de laatst aangekomenen moesten zich met een bescheiden staanplaats voor die avond tevreden stellen.

De heer De la Palma ging de aanwezigen voor in gebed en las een gedeelte uit Gods Woord. Hierna deelde hij mee dat de volgende morgen om elf uur een hagepreek zou worden gehouden bij Brigdamme op een weiland.

"Vrienden", zo zei de heer De la Palma, "het is te verwachten, dat er morgen in plaats van 300 wel 1000 toehoorders zullen zijn. Gisteren is de preek zonder ernstige moeilijkheden afgelopen, maar het is niet gezegd, dat het morgen ook zo zal gaan. Het is u toch niet ontgaan, dat enkele geheel vreemde gezichten onder de aanwezigen werden opgemerkt. Het waren spionnen van de stadsregering, die hun ogen goed de kost hebben gegeven.

De Raad heeft de gehele dag vergaderd om het beletten van de hagepreek te bespreken. Er zijn brieven van de Abdij naar het raadhuis en van het raadhuis naar de Abdij gebracht, maar wat er besloten is, weet ik niet. Alleen weet ik van de heer Van der Meersch, dat de bisschop en de gehele geestelijkheid woedend zijn, en zij hebben er sterk op aangedrongen, om de preken met geweld te beletten. Het moet er in de raadsvergaderingen bar aan toe zijn gegaan.

Maar niet één voorstel kon de meerderheid halen, zodat er geen bepaald besluit is genomen. Hoe het ook zij ja, wij moeten voorzichtig zijn, oprecht als de duiven en voorzichtig als de slangen. De opzet van onze tegenstanders is het grijpen en doden van onze voorgangers en het verstrooien van de kudde. Dat heeft Herodes, dat hebben alle vijanden van Gods kerk geprobeerd, maar het is hen niet gelukt, omdat het Hoofd van die kerk alle macht heeft in de hemel en op de aarde. We hebben met een verslagen vijand te doen.

De landvoogdes heeft een bloedprijs op het hoofd van de predikers gezet, zodat allen die hen vinden, hen gevangen kunnen nemen of doden".

De klok van de Noord-Monsterkerktoren sloeg tien uur toen de samenkomst werd beëindigd.

"Hans", zei Neeltje in de morgen van de 2e juli 1566 tot haar man, die bezig was een donkerblauw wambuis aan te trekken, "zouden we Joris maar niet thuis laten, wie weet wat ons boven het hoofd hangt. Misschien hebben we de grootste moeite om op hem te passen. Hij kan toch niet als een schoothondje bij en achter ons blijven".

"Dat hadden we eerder moeten bekijken, vrouw", zei de beeldensnijder, "het is nu te laat, we hebben het hem beloofd en hij heeft er vannacht bijna niet van kunnen slapen. Voor dag en dauw had hij zijn mooie spulletjes al aan. Hij moet nu maar mee. En het is trouwens goed, dat hij als bijna zestienjarige jongen onder het gehoor van Gods Woord komt. Eergisteren heb ik verschillende van zulke opgeschoten jongens onder de toehoorders gezien. Ik heb het je niet willen zeggen, maar het speet me, ja het maakte mij beschaamd, dat ik als vader, mijn enige zoon niet heb meegenomen en aan de eenvoudige en dierbare prediking heb onttrokken. Nee, Neeltje, Joris moet mee en we gaan direct weg, want het is de hoogste tijd. Maak je nu maar gauw klaar, dan gaan we".

Het duurde dan ook niet lang, of Joris stapte met zijn vader en moeder naar Brigdamme. Overall was het een drukte van belang. Van alle kanten stroomden de mensen met wagens of te voet toe. Zelden waren er op een gewone werkdag zoveel mensen op de been.

Langzaam maar zeker hadden 1500 à 1600 mensen uit alle delen van Walcheren in een halve cirkel plaats genomen rond een boerenwagen, die als preekstoel dienst moest doen. De vrouwen zaten in het midden, terwijl de mannen staande de kring sloten, om op deze manier de weerloze vrouwen te kunnen beschermen tegen een eventuele aanval. Joris was al heel gauw zijn ouders uit het oog verloren en stond bij de buitenste rij mannen, waarvan er velen met zinkroeren waren bewapend.

Opeens verstomde het geroezemoes en de mannen ontblootten het hoofd. Het werd zo stil, dat alleen het geritsel van de bladeren van de bomen langs het weiland werd gehoord. Daar klom voorganger **Obrijs uit Veere** op de wagen. Indrukwekkend klonk enkele ogenblikken later het Psalmgezang van Datheen uit de honderden kelen en tot op grote afstand kon men het laatste vers van Psalm 42 horen:

*Waarom wilt gij u zo kwellen;
En beroerd zijn, o ziel mijn?
Wil gans uw hoop op God stellen,
Van u zal Hij gedankt zijn,
Omdat Hij is zo men ziet,
Mijn heil, die mij jonste biedt.
Dies mijn ziel, wil u verblijden,
God is 't dien ik bid in 't lijden.*

Toen de laatste tonen waren weggestorven, knielde Obrijs neer en alle hoorders volgden zijn voorbeeld. Alleen de ernstige stem van Obrijs werd gehoord. Tranen biggelden over de wangen van velen, want de prediker raakte de juiste snaren in hun hart aan, want de Heere wrocht mede. Zijn preek was bemoedigend voor verbrokenen van hart en verslagenen van geest.

Joris, die onmogelijk zo lang stil kon staan, ging onder de preek eens een kijkje nemen

bij een groepje mannen, die blijkbaar met wat er gebeurde, niet veel op hadden. Hun gezicht stond wrevelig en vijandig en zo nu en dan zei een van hen iets hatelijks over de voorganger.

Joris hoorde dat en hij gevoelde zich driftig worden. Wat deden die lui hier, als zij niets met de "nije leer" te maken wilden hebben.

35

Plotseling riep hij juist zo hard dat zij het konden horen: "Lelijke paap!".

"Ga je weg, ketterse bengel die je bent. Pas op, want ik schiet met mijn vuurroer!" siste een van de mannen.

"Dat durf je toch niet!" liet Joris er sarrend op volgen en hij liep vlug naar zijn oude plaatsje.

Toen Obrijs "amen" zei, vonden de aanwezigen dat de preek van twee uur veel te kort was geweest. Het was daar goed op dat weiland te Brigdamme, want de Heere was in het midden en daarom ging de gemeente, die niet eens in het bezit van een kerk was, gesterkt en getroost naar huis. Tot wijd in de omtrek werd de nazang uit de vele honderden kelen gehoord: "Ziet hoe fijn en lieflijk is 't allen stonden,

Dat broeders in eendragtigheid bevonden,

't Zamen wonen in vrede goed;

Zulks is ganschlijk gelijk een balsem zoet,

Die op dat hoofd A~rons was zeer klaar.

Uitgestortet in 't openbaar.

Zoo zal de vreedzame gemeente wezen, En ondervinden Gods goedheid geprezen, Tot allen tijden voor en naar.

Terwijl de menigte zich naar alle kanten verspreidde, deed voorganger Obrijs een andere mantel om, waarna hij te paard en omringd door een twintigtal gewapende vrienden zo spoedig mogelijk naar Veere vertrok.

Nauwelijks had de groep ruiters Brigdamme verlaten, of zij werden gevolgd door enkele boeren te paard.

Jacob de Questere zag het en opeens hield hij zijn paard in en riep: "Wacht even vrienden, ik zal vragen met welke bedoeling deze mensen ons volgen".

Meteen draaide de Questere zijn paard om en in galop reed hij op de ruiters af. Tegelijkertijd haalde hij een kort vuurroer van onder zijn wambuis te voorschijn.

Deze hielden verschrikt hun paarden in en toen zij zagen dat er nog twee kettters kwamen aanrijden, wendden zij zonder iets te zeggen de teugels en waren binnen enkele ogenblikken in een kromming van de weg verdwenen.

Inmiddels naderde de groep ruiters de stad Veere en om geen opzien te baren, besloot men hier afscheid van elkaar te nemen. De Middelburgers keerden nu langs de kortste weg terug en nog voordat het avond was geworden, konden zij door de Noord-Dampoort de stad onopgemerkt binnengaan. Zodra rentmeester **Philibert van Serooskerke** had gehoord, dat er bij Brigdamme een hagepreek zou worden gehouden, had hij zijn mannen er op uit gestuurd om de voorganger gevangen te nemen. Dit was echter niet gelukt.

Ook de baljuw van Middelburg had gehoord dat de aanhangers van de "nije leer" bij Brigdamme een bijeenkomst zouden houden, maar hij had er zich niet mee willen bemoeien, omdat de hagepreek buiten het rechtsgebied van de stad Middelburg werd gehouden.

Op de 4e juli 1566 werd echter in het openbaar afgekondigd, "dat niemand van de poorters of ingezetenen, 't zij mans of vrouwspersonen, wie het waren, zich vervorderen zouden te gaan ter plaatse, daar zulke leeraars hunne leerreden hielden binnen het rechtsgebied der stad of daarbuiten, in 't geheim of in 't openbaar".

HOOFDSTUK 5

DE VERSTOORDE PREDIKING

"Wat denk je Neeltje, zou Gelein Jansz. D' Hoorne het wagen om er met dit weer door te komen?"

"Ik weet het niet, man, maar als ik eerlijk ben, moet ik zeggen, dat, hoe graag ik hem hoor preken, ik nu liever had dat hij maar in Vlissingen bleef".

"Ben je weer ongerust, vrouw?"

Onderzoekend keek de beeldensnijder zijn vrouw aan.

"Niet ten onrechte, Hans", antwoordde Neeltje, "er gaat geen dag voorbij, of men hoort van allerlei narigheid. Mijn hart is soms de baren der zee gelijk en dan denk ik zo wel eens bij mezelf, wat moet de ware Kerk des Heeren er diep door. Ik kan niet begrijpen, hoe je onder zoveel ellende nog kalm en bedaard kan blijven. Is het niet genoeg, dat er verschillende van onze vrienden achter slot en grendel zitten".

"Zou jij dan liever willen, dat wij rustig het hoofd bogen onder het dwangjuk van een overheid die de gewetens verkracht en onze godsdienst tracht uit te roeien?"

"Nee, Hans, dat wel niet, maar als men nu toch weet, dat de prediking verboden is en alle godsdienstige bijeenkomsten veroordeeld zijn op straffe van kerker en dood, is het dan niet beter te zwichten voor de overmacht en in stilte de Heere om hulp en redding te smeken?"

"En dan de mensen meer gehoorzaam zijn dan Gode?" vroeg Hans hoofdschuddend.

Zo zaten de beeldensnijder en Neeltje met elkaar te praten in de morgen van de 11e augustus 1566. Vandaag zou er weer een hagepreek worden gehouden bij Cleynckheule, een minuut of tien buiten de stad, ondanks het strenge verbod, dat door de Spaansgezinde burgemeester Adriaan Jacob Jooz. was uitgevaardigd.

Er was de laatste tijd nogal wat gebeurd in Middelburg.

De heer Van der Meersch had een avond veel gasten gehad, waaronder Antonie de Villiers. Deze had schepen Gelein de Vroe verteld wat er die avond daar had plaatsgevonden. Enkele "rethorikers" (toneelspelers) hadden de geestelijkheid aangevallen en door het slijk gesleurd.

De ware aanhangers van de "nije leer", zij die door Gods genade van dood levend waren gemaakt, hadden het optreden van deze "rethorikers" scherp veroordeeld.

Nee, zo werkt de Heere niet. Het leven is geen spel maar bittere ernst.

Gelein de Vroe rustte niet, voordat er een paar van die scheurmakers in de gevangenis zaten. De heer Van der Meersch deelde bijna hetzelfde lot en had hij geen vrienden in de raden van de stad gehad, hij was er niet zo goed van af gekomen. Met een scherpe bedreiging en een zware geldboete werd de zaak gesust.

Maar nu mocht er geen bijeenkomst van scheurmakers, van welke aard ook, meer worden gehouden.

Doch hoe streng de bevelen van de regering ook waren, toch begon zij te wankelen. Men besloot een samenspreking met de leiders der Hervormden te organiseren om hen te wijzen op de ernstige gevolgen van de hagepreken.

Op vrijdag 13 juli werd deze bijeenkomst gehouden buiten de Noord-Dampoort op de

weg naar de Nadorst tegenover de Koepoort. Hierbij waren aanwezig de baljuw Rollema, burgemeester Adriaan Jacob Joosz., de pensionaris mr. Hugo Bonte en de rentmeester Philibert van Serooskerke. !

Van de zijde der Hervormden waren aanwezig Gelein Jansz. D' Hoorne met vijftien Hervormden. Tevens hadden vele Hervormden zich in de korenvelden verborgen om de wacht te houden. In deze samenkomst werd de Hervormden gewezen op de plakaten en op het feit dat het prediken verboden was. Met grote welsprekendheid verdedigde Gelein Jansz. D' Hoorne het standpunt van de aanhangers van de "nije leer".

"U raadt mij", zo besloot hij zijn ernstig betoog: "op te houden met prediken; dat is enerzijds een alleszins voorzichtige en zeer te waarden vriendelijke waarschuwing, die ik nochtans voor het ogenblik nog niet kan en mag opvolgen. Ik zeg: voor het ogenblik; laat mij er echter acht dagen over nadenken, want het is niet goed, iets tegen zijn geweten te doen".

Op de 20ste juli 1566, bij het Geldeloze Pad, gaf Gelein Jansz. D' Hoorne zijn antwoord aan de stadsregering van Middelburg: "Erentfeste raden der goede stad Middelburg", zo begon hij, "Daar u van mij een kort en beslist antwoord verlangt, inzake de prediking van het waarachtige Woord Gods, wil ik u dat geven. Toen Petrus en Johannes, gegrepen omdat zij in Jeruzalem het KruisEvangelie verkondigden, voor de rechters geleid en met belofte van de herkrijging van hun vrijheid door hen vermaand werden hun prediking te staken, antwoordden zij: "Oordeelt gij, of het recht is voor God, ulieden meer te gehoorzamen dan Gode? Want wij kunnen niet nalaten, te spreken en te getuigen hetgeen wij gezien en gehoord hebben".

Ook dit antwoord moet ik u na ernstig en biddend beraad toevoegen: ik kan noch mag anders handelen, en om met Luther te spreken: hier sta ik, ik kan niet anders, God helpe mij, Amen!"

De afgevaardigden van de stadsregering gingen onverrichter zake weg en brachten verslag uit aan de raad, die in het stadhuis zat te wachten. Velen hadden niets anders verwacht, maar waren toch enigszins teleurgesteld. Men besloot te stemmen over een voorstel van burgemeester Adriaan Claesz. om vooralsnog geen geweld te gebruiken, maar streng het doen en laten van "de luiden der nije leere" na te gaan.

Tot grote verbazing van de tweede burgemeester Adriaan Jacob Joosz. haalde dit voorstel de meerderheid. Uitdrukkelijk verklaarde de tweede burgemeester dat hij geen enkele verantwoording op zich wilde nemen. Volgens hem zouden er onaangenaamheden uit kunnen voortvloeien tussen de Raad en de bisschop met het "Heilige Gerecht".

Zo stonden de zaken in Middelburg in de morgen van de 11e augustus, toen de beeldensnijder met zijn vrouw Neeltje over de ernstige toestand zat te praten.

Even was het stil in de eenvoudige huiskamer van de beeldensnijder. Allebei waren zij met dezelfde gedachten vervuld. Plotseling werd de deurklink opgelicht en Sampson de Moreijsz. stapte binnen.

"Goede morgen mensen", zei Moreijsz., "weten jullie al of onze broeder nog naar Cleyneckheule komt om er te preken?" De beeldensnijder schudde ontkennend het hoofd.

"Nee", antwoordde hij, "daarop moet ik je het antwoord schuldig blijven. Ik weet net zoveel als jij".

"Nu dan komt hij, maar de hagepreek zal toch in ieder geval niet kunnen doorgaan. De grond buiten de stad is zo doorweekt van de regen, ik ben er vanmorgen vroeg al heen geweest dat de plaats van bijeenkomst eerder een moeras dan een groen weiland lijkt".
 "Ziet het er dan zo bar uit? Maar dan moet Gelein D' Hoorne zodra hij in de stad komt, worden ingelicht".

"En ook de anderen", vulde Neeltje aan.

"Misschien zou het goed zijn, dat D' Hoorne zou beslissen wanneer en waar hij dan zal voorgaan", zei Moreijsz.

"Ach, Moreijsz.", viel Neeltje hem in de rede, "vraag hem dat maar niet. Ik ben zo bang dat het met hem gaan zal, zoals het met onze vrienden in de gevangenis gegaan is en wat hebben wij dan? Reken er op, dat de bisschop uit de Abdij op hem gaat loeren en geen van zijn handlangers zal hem dan sparen. En wat is nu een kudde zonder herder. Is hij weg, dan valt de kudde naar alle kanten uiteen. Ik herhaal, wat ik al tegen Hans gezegd heb, hoe graag ik Gelein D' Hoorne ook mag horen, nu heb ik liever dat hij bij zoveel gevaar in Vlissingen blijft".

"Kom, Neeltje, til er niet te zwaar aan, dat zijn we van jou niet gewend", glimlachte Moreijsz. En hij voegde er aan toe, "We hebben toch, naar ik meen, ernstige dagen doorworsteld en je was altijd tot het brengen van een offer bereid!"

Neeltje keek de bezoeker ernstig aan.

"Dat is geen mensenwerk, Moreijsz. Als de Heere de angst wegneemt, dan is die weggenomen, maar als Hij het nuttig en nodig acht die niet weg te nemen, dan staan we alleen in eigen waarneming".

"Het is mij opgevallen, dat Neeltje inderdaad erg bang is geworden en ik kan geen stap doen, of zij heeft er bezwaar tegen" knikte de beeldensnijder.

"Gelein D' Hoorne logeert toch bij jou?" informeerde Moreijsz. verder.

"Nee volgens afspraak zal hij bij Laureijsz. of bij Gelein Jolijt blijven".

"Komt Franchoys (uit Vlissingen) ook mee?"

"Ik denk van wel, want hij moet vandaag nog wat goederen uit zijn pakhuis achter de "Gouden Leeuw" in de Lange Delft halen".

"Is dat pakhuis van hemzelf?"

Moreijsz. keek de beeldensnijder vragend aan.

"Nee, het is het eigendom van de heer Van der Meersch. "Dat pakhuis moest van ons wezen, dat zou een mooie plaats zijn om te vergaderen", meende Moreijsz. De beeldensnijder knikte.

"Daar zeg je zo wat", zei hij, "hadden we dat pakhuis voorlopig maar voor vandaag om er een preek in te houden". "Hou toch op, man, wil je nu de preken al in de stad brengen. Het mag immers niet, jij en wij allemaal zijn dan kinderen des doods", merkte Neeltje op, terwijl haar stem beefde. De beeldensnijder wenkte Moreijsz. om dit punt niet verder aan te roeren en zei: "Neeltje, ik doe even mijn wambuis aan en ga met Moreijsz. mee, om eens te horen, of D' Hoorne al in de stad is, en dan met hem af te spreken, hoe of wat te doen".

"Wil je mij beloven, Hans, om Gelein D' Hoorne niet over te halen om in het pakhuis in de Lange Delft een preek te houden?", vroeg Neeltje bezorgd.

"Wees maar niet bang, vrouw, ik kom dadelijk terug". Joris, die juist binnenstapte, wilde weer weg gaan, toen hij Moreijsz. zag. Maar zijn vader was hem net een slag voor en zei tot hem: "Joris, luister, ik moet even weg en zolang moet jij op de winkel passen".

De beide mannen waren nauwelijks een half uur weg, of Franchoys, de schrijnwerker van Vlissingen stond voor de beeldsnijderswoning.

Enkele seconden later stapte hij de winkel binnen.

"Waar is je vader, Joris?"

"Die is er juist even uit, met baas Moreijsz., maar waarheen en waarom, dat weet ik niet".

"Zo, en waar is je moeder?" vroeg hij gehaast.

Moeder Neeltje deed de deur van de huiskamer al open en riep:

"Kom binnen, Franchoys, kom binnen!"

"Wat een weer!" vervolgde zij, "ga zitten, want je wil toch zeker niet dadelijk weglopen, nu Hans niet thuis is. Trouwens ik verwacht hem ieder ogenblik terug".

"Hoe gaat het hier?", informeerde Franchoys, terwijl hij ging zitten.

"'t Kon wel beter" zuchtte Neeltje.

"Het zal nog wel een tijd duren voordat het beter wordt, maar je moet de moed niet verliezen. Het water stijgt wel, maar het is nog lang niet aan de lippen".

"Voorzie jij dan nog bangere tijden, Franchoys?"

"Het zou wel kunnen, Neeltje, de Heere Jezus heeft Zelf gezegd: "In de wereld zult gij verdrukking hebben. Zij hebben Mij vervolgd, zij zullen ook u vervolgen". Maar de Heere heeft er nog wat bijgezegd. Hij heeft óók gezegd: "Maar hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen". De kerk des Heeren heeft met een overwonnen vijand te doen en dat wordt zo dikwijls uit het oog verloren. Wat zijn we toch dwazen, Neeltje". Neeltje knikte.

"Het is waar Franchoys, het is waar".

Even was het stil in het vertrek.

Toen vroeg Neeltje:

"Hoe is het met D' Hoorne?"

"Goed", antwoordde de bezoeker, "tenminste, vanmorgen wel. Hij is met mij naar Middelburg meegereisd, en ik heb hem bij het huis van Gelein Jolijt gebracht".

"Is hij dan toch gekomen?"

"Had je dan gedacht, dat hij zijn belofte niet zou houden en de mensen tevergeefs bij Cleyckheule op hem zou laten wachten?"

"Nee en ja".

"En waarom dacht jij dat? Zeker toch niet om het weer?" "Juist om het weer Franchoys", zei Neeltje, "wie gaat er nu met dit weer de stad uit?"

"Daar heb ik niet aan gedacht", antwoordde Franchoys, "maar ik weet zeker, dat er toch veel mensen zullen zijn". Neeltje haalde haar schouders op en zei:

"Maar de grond is door en door nat. Misschien zak je wel tot aan de enkels in de modder".

"Wat zeg je?"

Franchoys keek Neeltje verwonderd aan.

"Ja, Franchoys, het is zo, Moreijsz. is er vanmorgen vroeg al heen geweest en heeft ons verzekerd, dat de plaats niet geschikt is om er een hagepreek te houden".

"O, nu begrijp ik, waarom Hans met Moreijsz. zo vroeg op pad is. Zij zijn er zeker op uit om maatregelen te treffen".

"Dat geloof ik ook. Ze zijn naar de heer Hugo Joosz. of Jolijt, om met de voorganger te spreken".

"Dan moet ik ook dadelijk weg".

"Je kunt beter hier wachten", meende Neeltje, "anders loop je hen misschien mis".

"Nee, dan was het nog niet erg, Neeltje", zei Franchoys, "ik zie niet tegen een eindje lopen op".

"Dan moet je het zelf maar weten", was het antwoord. Franchoys had de deurklink al

in de hand en was het volgende ogenblik door de voordeur verdwenen.

Intussen was het tien uur geworden en nog was Hans niet terug.

Neeltje voelde zich niet op haar gemak en Joris ook niet. Maar bij hem was het om geheel andere redenen.

"Wil ik gaan zien, waar vader blijft, moeder?", vroeg hij, "ik ben zo terug".

Neeltje gaf geen antwoord maar na herhaald aandringen van Joris gaf zij toe.

"Ga dan bij schenen Joosz. kijken, misschien zijn ze daar wel", zei ze, en waarschuwend liet zij er op volgen, "maar kom gauw terug om op de winkel te passen".

De klok sloeg juist elf uur, toen de beeldensnijder thuis kwam. "Nu zijn we klaar, Neeltje, alles is in orde", zei hij opgewekt. "Hoe zo, hoe dan?" vroeg zij snel, "en waar is Joris?" Kalm antwoordde de beeldensnijder: "in plaats dat broeder D' Hoorne bij Cleyneckheule zal voorgaan, is hij van plan om in de namiddag te preken in de Lange Delft, in het pakhuis van onze zwager Franchoys. Ik heb Joris en de zoon van Moreijsz. er op uit gestuurd om het bekend te maken. Alleen ben ik bang dat ze niet allen te bereiken zijn".

"Maar Hans, wat ga je beginnen? Het lijkt wel alsof ik er, toen er vanmorgen over dat pakhuis werd gesproken, een voorgevoel van had, dat men het pakhuis zou gebruiken". "En waarvoor ben je zo bang, Neeltje? Zolang wij geen oproer preken en ons niet verzetten tegen de koning, zolang zal niemand iets tegen ons kunnen doen".

"Hans, het is toch uitdrukkelijk verboden, vergaderingen of bijeenkomsten te houden", zei Neeltje op besliste toon. "Dat heb ik vanmorgen ook tegen de heer Joosz. gezegd", wierp de beeldensnijder tegen, "maar deze wist uit goede bron te vertellen, dat dit bevel alleen was gegeven om de "luiden van de nije leer" bang te maken. Wat de godsdienst betreft, hierin had de raad niets te bevelen of te verbieden. Dat was de zaak en de taak van de bisschop, die op zijn beurt niet zonder hogere macht kon handelen. En stel je nu eens voor dat de raad geweld zou willen gebruiken, wat zou hij met zijn vijftien, hoogstens twintig stadsdienaars kunnen doen tegen honderden getrouwe mannen. Daarom zou ik zeggen, geen zorgen voor de tijd hoor, vrouw!"

"En durven daar ook vrouwen te komen?" informeerde Neeltje, maar half gerustgesteld.

"Ik geloof van wel, maar in ieder geval lijkt het me beter, dat jij thuisblijft. Loopt alles goed af, dan kun je een volgende keer meegaan".

"En hoe laat begint de preek?"

"Tegen vijf uur".

Het was reeds nanoen, (namiddag) toen Joris thuis kwam. Hij zag er uit als een polderwerker, van boven tot beneden onder de modder. Hij was veel adressen langs geweest maar uit de andere delen van Walcheren had hij vanzelfsprekend niemand kunnen bereiken.

Joris had echter wel wat vroeger thuis kunnen zijn, maar zijn kameraad uit de tekenschool, Van den Bogaerde die ergens in de regen zat te vissen, had hem behoorlijk opgehouden. Het werd Neeltje bang om het hart, toen zij zag dat de wijzer van de grote huisklok naar vier uur ging.

Even later wierp Hans zijn schootsvel af, trok zijn werkpak uit en maakte zich gereed om te vertrekken. Ondertussen beantwoordde hij de vele vragen van Neeltje alleen nog met ja en nee.

Inplaats van Neeltje mocht Joris mee, mits hij zich goed zou gedragen en bij vader bleef.

Moeder Neeltje nam van beiden afscheid, alsof man en zoon een reis om de wereld gingen maken.

Klokslag vijf uur kwam Gelein D' Hoorne, gevolgd door Hugo Joosz., Gelein Jolijt, De la Palma en anderen het pakhuis binnen waarin wel 900 mensen van allerlei rang en stand dicht op elkaar gepakt zaten te wachten.

Onder ademloze stilte begon D' Hoorne, staande op een wijnvat te prediken:

*"Comt alle tot Mi die bedruet zift en beladen,
Ic sal u met mijnen medecijnen versaden,
Mijn armen zijn open, comt wilt er in dalen,
Mijn jock en last is licht, willet niet versmaden!"*

Nadat de voorganger ongeveer een half uur had gesproken, werd een Psalm gezongen. Onder het zingen klonk plotseling een groot rumoer achter in het pakhuis.

Gevolgd door de beide burgemeesters, schepen De Vroe en de pensionaris drong baljuw Rollema naar voren en riep: "Houdt op en luister!"

Toen echter het zingen niet ophield, ging D' Hoorne rechtop staan en verzocht de aanwezigen te luisteren. Tegelijkertijd sprong hij van de ton af. Maar nu ontstond er een groot rumoer en geschreeuw, omdat men meende dat de voorganger gevangen genomen was.

Eerst toen D' Hoorne weer op het wijnvat was geklommen, bedaarde het rumoer.

Op strenge toon werd de prediker aangesproken:

"In naam van onzen Heer, den geëerbiedigden Koning van Spanje, en van de Hoogheijt van Madame, Regente van weege zijne Majesteit, verzoek ik den prediker en alle sijne auditeuren scherpelick, van hier te vertrecken".

D' Hoorne verdedigde zich meesterlijk. Hij bewees uit de Schrift, dat men God meer gehoorzaam moet zijn dan de mensen en met krachtige stem riep de getrouwe prediker tot zijn hoorders: "Mannen broeders, weest stil en tevreden. Steekt uw zwaarden in de schede, want die het zwaard dragen, zullen door het zwaard vergaan. De overheid, die wij verplicht zijn te gehoorzamen, gebiedt u en mij rustig uiteen te gaan".

Velen waren er niet dadelijk toe bereid, maar toen D' Hoorne zijn handen over de gemeente uitbreidde en de zegen uitsprak, vertrok men in alle stilte.

Ook Gelein D' Hoorne vertrok temidden van een dertigtal Hervormden naar de taveerne "de Groenpoort".

Hier zou men bespreken wat hen verder te doen stond, maar de besprekingen waren nog maar net begonnen, of zij werden gestoord door de komst van burgemeester Joosz., de pensionaris Bonte en een tiental stadsdienaars.

Op strenge toon werd D' Hoorne gezegd Middelburg te verlaten. De anderen werden "geinterdicteert" onmiddellijk naar hun woningen terug te keren en niets meer te "pleghen, waer deur zulcken oproer in "t voorsz. pakhuys opgestaen es".

De Middelburgse vrienden stonden onmiddellijk op, drukten de predikant de hand, en terwijl deze te paard naar het veilige Vlissingen reed, gingen zij naar huis, terwijl anderen met Lange Hans de kleermaker meegingen om over het gebeurde nog wat na te praten.

Op bevel van de baljuw, de burgemeesters, schepenen en raad der stad werd het pakhuis in de Lange Delft gesloten, terwijl de eigenaar, de heer Van der Meersch tot een zware geldboete werd veroordeeld. Het vuur van de tweedracht, dat reeds lang smeulde, begon te vonken ....

HOOFDSTUK 6

DE BEELDENSTORM IN MIDDELBURG

Sinds de sluiting van het pakhuis door de stadsregering was de verhouding tussen de roomsen en hervormden niet al te best, zonder dat er echter geweld werd gebruikt. Het preken van de voorgangers van de hervormden ging evenwel buiten de stad gewoon door.

Zeer waarschijnlijk is het, dat het Gelein D' Hoorne was toegestaan om binnen het rechtsgebied van Middelburg het Woord van God te preken. In de dagen van de 11e tot de 21e augustus 1566 preekte hij nu eens bij Hugo Joosz. én in de zoutkeet van de weduwe Bastieans Mathijssse op de Havendijk, dan weer in Arnemuiden bij Adriaen Jansz., terwijl zijn broer Jan D' Hoorne en Adriaen Obrijs uit Veere hem in de prediking bijstonden. Er ging bijna geen dag van de maand augustus voorbij, of er werd op het eiland Walcheren op de een of andere plaats gepreekt.

En geen wereldse macht scheen in staat om dit tegen te gaan. De raad van de stad, de inquisitie en zelfs Nicolaes de Castro durfden geen geweld te gebruiken omdat men heimelijk bang was voor een oproer. Bovendien hadden de aanhangers van de "nije leer" niets, en de roomsen alles te verliezen. Gevangenis en doodstraffen schenen niet te helpen. Hoeveel van die scheurmakers zaten er de laatste zes weken al niet op het "s, Gravensteen en wat was het resultaat? Men was nog niets, maar dan ook niets opgeschoten in het bekeren van de ketters.

Men telde onder de magistraten en de invloedrijkste mannen van Middelburg zowel verklaarde als niet verklaarde aanhangers van de hervormde leer.

De bisschopinquisiteur maakte er dan ook geen geheim van om te zeggen, dat de ketters meer aan hun beginsels vasthielden dan de belijders van de roomse leer. Er viel aan het uitroeien van de ketters niet te denken, zolang men niet zelf meer geloofsijver, trouw en eendrachtige samenwerking betoonde....

De 21e augustus wemelde het op de Arne van schepen. Behalve een aantal vissersschepen, die gereed lagen om het ruime sop te kiezen, lagen er ook enkele statige koopvaarders voor anker, die pas uit de Oostzee waren teruggekomen. Het was een drukte van belang om de schepen te lossen. Het drukste was het wel op de grote driemaster "De Volharding". In de vroege morgen was de koopvaarder van een reis teruggekeerd. Het schip was eigendom van Salvador en Marcus de la Palma en nauwelijks hadden zij gehoord dat hun schip van de lange reis veilig was teruggekeerd of zij haastten zich naar Arnemuiden. De beide mannen lieten zich aan boord brengen en nadat zij de voornaamste zaken met de kapitein hadden besproken, mocht het grootste deel van het scheepsvolk aan wal. Het duurde dan ook niet lang, of een sloep voer af en aan om de mannen, die een reis van acht maanden achter de rug hadden, aan wal te brengen. Op de kade stonden veel mensen naar het bedrijvige toneel te kijken. Zodra Joris van de beeldensnijder hoorde dat "De Volharding" was gearriveerd, was hij zo spoedig mogelijk met enkele vrienden naar Arnemuiden gehold. In één oogopslag had Joris een zeeman van even dertig jaar herkend en hij was er niet weinig trots op, dat deze een eindje met hem meestapte. Maar toch was hij even later teleurgesteld, omdat de teruggekeerde neef, Thomas Jansz., weer naar zijn makkers ging. Want opeens gaf hij Joris een hand en zei:

"Nu Joris, tot ziens! Ik kom eens gauw naar de Bellinkstraat. Groet je vader en moeder, en als je Janssen spreekt, zeg hem dan dat ik aan wal ben".

Joris stond nu alleen, want zijn kameraden waren verdwenen. Hij keerde naar de loskade terug, keek hier en daar rond, slenterde weer naar de kade, maar nergens zag hij zijn vrienden. Er schoot dus hem dan ook niets anders over dan alleen naar Middelburg terug te keren.

Nauwelijks had hij tien minuten gelopen, of hij kreeg zijn vrienden weer in het oog en voordat zij er erg in hadden, was hij bij hen. Zij hadden hem onder aan de dijk niet zien komen.

"Waarom ben je zo gauw weggelopen?" vroeg Joris.

"Nou, wat hadden wij nu aan een gesprek tussen je neef en jou", zei Piet van den Bogaarde, "bovendien, als je gezegd had dat wij moesten wachten, dan hadden wij dat gedaan". "Wie kon nou ook denken, dat je neef je zo gauw in de steek zou laten", voegde Laurens Moreysz. er aan toe.

Terwijl zij zo bij elkaar stonden, liepen er een paar mannen uit de stad hen voorbij en keken hen scherp aan.

"Die ene kerel", zei Laurens Moreysz. vrij hard, "kijkt me aan, alsof ik een dief ben".

"Hou je mond, Laurens", zei Piet van den Bogaarde, "het zijn beambten van de magistraat die de schepen moeten onderzoeken".

"Of er ook ketters in zijn? Stille verklikkers dus. Die komen ook als mosterd na de maaltijd", zei Joris op scherpe toon. Opeens schoot een van de mannen op Joris af en greep hem bij de arm.

"Bengel, wat zeg je daar?" riep hij.

"Ik zeg niets, dan dat ge als mosterd na de maaltijd komt", zei Joris onthutst.

"En wat betekent dat?" vroeg een zwaarbesnorde beambte op barse toon, terwijl hij de jongens dreigend aankeek.

"Dat het vaartuig al geland is en de bemanning aan wal is gezet", verklaarde Joris.

"En wat gaat dat jou aan, en wat heb je ons te beledigen?" "Dat heb ik niet gedaan", antwoordde Joris.

"Gedaan of niet gedaan, je gaat met ons mee", zei een ander. "Je naam?"

"Joris uit de Bellinkstraat!"

"Aha! De zoon van de beeldensnijder! Dacht ik het niet", zei de snorrebaard, "dat ik met scheurmakersgebroed te doen had". "Dat zijn we allemaal, en wij zijn er trots op", zei Moreijsz. met fonkelende ogen, "en daarom, gaat er één mee, dan gaan we allemaal. Eén schuld, allemaal schuld!"

"We hebben met jullie niets te maken", schreeuwde een van de beambten, "pak je weg, brutale rekel, of .."

"We gaan niet weg, we blijven Joris trouw. Hij heeft niets kwaads gedaan, niet waar, jongens!" riep Laurens. "Nee, Joris heeft niets gedaan", klonk het opeens uit al de zes monden.

"Vooruit, dan gaan jullie allen maar mee", zei de baardman. "Wij zullen eens zien, of jullie ongestraft mannen in dienst van de magistraat zo maar mag beledigen".

"Laat me los, ik ben geen hond, die weglopen zal", zei Joris, die nu geheel van de schrik was bekomen en bij het zien van de moed van zijn vrienden een hoge toon begon aan te slaan. "Geen praatjes meer, vooruit, schiet op", schreeuwde er een, "en vlug ook."

De groep ging nu weer richting Arnemuiden, maar zij hadden nauwelijks vijfhonderd meter gelopen, of enkele matrozen, waaronder Thomas, de neef van Joris, kwamen

hen tegemoet. Niet zodra zag Joris hem, of hij rukte zich los en holde naar de matrozen. Direct gingen de beambten hem achterna, maar de jongen was vlugger en voordat zij hem te pakken hadden, had Joris de matrozen bereikt.

"Wat moet je van mijn neef?" vroeg de zeeman, toen de naar adem snakkende mannen voor hem stonden en Joris wilden grijpen.

"Hij is onze gevangene", stotterde de baardman woedend. "Nu, in geen geval pardon voor hem", zei een van de beambten op korte toon, "we hebben hier aan niemand en dus ook niet aan u rekenschap te geven. Dat gebeurt alleen bij de magistraat".

"Uw neef heeft niets kwaads gedaan! Joris is onschuldig!" riepen de jongens, die er nu ook bijgekomen waren. "Ga dan gerust je gang, Joris", zei neef Thomas bedaard. "Dat gaat zo maar niet. Hier met hem!" schreeuwden de beambten, terwijl zij Joris bij de kraag en armen grepen. "Kom, kom, geen gekheid hier!" lachte Thomas, "jullie hebt toch wel wat anders te doen dan een jongen te vangen". Plotseling schoten de vrienden van Joris op het groepje af en trokken hem uit de handen van de beambten. Lachend keken de matrozen toe, terwijl de jongens er als hazen vandoor gingen.

Nog nooit hadden de jongens zo gauw de Arnemuidense poort bereikt, en zij voelden zich nu al heel wat veiliger.

Joris, Van den Bogaerde en Moreysz. gingen niet rechtstreeks naar huis, maar dwaalden nog een poosje door de straten. Daar zagen zij enkele oude Minnebroeders lopen, die zich van het stadhuis, waar zij de mis gelezen hadden, naar hun klooster begaven.

Het klooster van de Minnebroeders of Franciscanen stond tegenover de Abdij op de Korte Burg. De monniken moesten iedere keer als de stadsregering vergaderde, op het stadhuis, de mis bedienen. Jaarlijks kregen zij hiervoor een zeker aantal flessen wijn. Kwamen er hooggeplaatste personen van het Spaanse hof, of afgezanten van de Landvoogdes in Middelburg, dan moest men in dit klooster logeren.

"Je kunt het die oude monnik wel aanzien, dat hij moe is van het prevelen", zei Joris lachend, "maar hij heeft zijn glaasje wijn weer verdiend. Piet zou jij het ook voor een glas wijn willen doen?" vroeg hij terwijl hij naar de monniken keek. "Wat graag!" riep Piet.

"En jij, Laurens?"

"Wij mogen immers geen wijn of sterke drank drinken". "Toe nou, als monniken het doen, mogen wij het ook", antwoorde Joris.

Een van de monniken keek woedend om en mompelde niet al te vriendelijke woorden tegen de jongens.

"Kijk, Laurens", zei Van den Bogaerde, "die monnik vindt het ook heel goed. Wij moesten hem maar eens een nieuwe kap laten maken, wat een vuile zak draagt die man in zijn nek". Dezelfde geestelijke keerde zich nog één keer om terwijl zijn ogen vuur schoten. Maar toch beheerste hij zich.

De beledigde monniken waren nu bij het klooster gekomen en waren weldra achter de zware deuren verdwenen. Gelukkig voor de drie jongens dat zij zich vlug uit de voeten hadden gemaakt, want de man, die enkele ogenblikken later het klooster verliet, en die overal rond keek scheen niet veel goeds in zijn schild te voeren.

In de achterkamer van een deftig huis in de Lange Noordstraat had de voormalige baljuw van Middelburg een brief gelezen, die hem zojuist was bezorgd. De heer Pieter Haeck was sinds enkele maanden weduwnaar en was met nog één dochter achtergebleven.

Na het lezen van de blijkbaar erg belangrijke brief stond de heer Haeck op en ging

naar zijn bureau om de brief te beantwoorden. Vlug schreef hij enkele regels en verzegelde het papier.

Nauwelijks was hij hiermee gereed, of zijn dochter Catharina stapte de kamer binnen.

"Je komt als geroepen", zei de heer Haeck, "laat Frans even deze brief bij de schepen Laureysz. brengen, maar laat het hem direct doen. Het is al bijna negen uur".

"Moet Frans op antwoord wachten, vader?"

"Nee", zei de heer Haeck kortaf.

Catharina ging weg en kwam enkele ogenblikken later de kamer weer in en ging tegenover hem aan de tafel zitten. Het meisje keek haar vader opmerkzaam aan. Zij merkte heel goed dat er iets gaande was. Toch vroeg zij hem niets.

"Catharina", begon haar vader opeens, "heeft Frans de tuindeur gesloten en zijn alle deuren gegrendeld?"

"Waarom vraagt u dat zo ineens?" vroeg het meisje terwijl haar stem ongerust klonk, "is er misschien gevaar?" De heer Haeck schudde zijn hoofd en antwoordde: "Och nee, ik vraag het zo maar".

"Maar vader!"

Catharina sprong van haar stoel op en sloeg haar armen om de hals van haar vader.

"U wilt het niet zeggen, dat is het, vadertje. Ik ga direct kijken of alles op slot en grendel is".

Het meisje ging vlug de kamer uit, maar was in een oogwenk met een bleek gezicht terug.

"Vader, Frans heeft de brief weggebracht en zegt, dat het erg rumoerig is op straat.

Van alle kanten hoorde hij geraas en getier. Wat zal ons boven 't hoofd hangen?"

"Wees niet bang, Catharina, vraag of Frans even in de kamer wil komen?"

En dat gebeurde.

De oude huisknecht vertelde dat het ongewoon druk was in de omgeving van de Westmonster en dat overal werd gesproken over het plunderen van de kerken.

"Het zullen wel praatjes zijn", meende de heer Haeck. Even later verdween Frans naar zijn kamer.

Toen vertelde de oud-baljuw zijn dochter, dat de schepen hem had bericht dat enkele onbekende heethoofden van plan waren de Westmonster van beelden te zuiveren en verder al de kerken en kloosters een schoonmaakbeurt te geven.

Door een omstandigheid was de schepen een en ander te weten gekomen.

"Wat!" riep Catharina verontwaardigd uit, "dat zullen toch zeker onze vrienden niet doen? *D' Hoorne heeft enkele dagen geleden er in zijn prediking zo voor gewaarschuwd toch geen bruuft geweld te gebruiken daar de Heere Zelf betuigt, niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden. D' Hoorne had er van gehoord, dat men in Vlaanderen zo vreselijk in de kerken had huisgehouden*".

"Ik heb het wel verwacht, Catharina, dat we moeilijke dagen tegemoet zouden gaan. Het kan ook niet anders. De kruik gaat zolang te water, tot zij breekt. Het volk mag een tijdlang alles verdragen, maar er komt toch een ogenblik dat het zich niet meer als honden en slaven laat behandelen".

Plotseling hoorden vader en dochter de klopper op de deur vallen en enkele ogenblikken later liet Frans de heren Laureysz., Joosz. en D' Hoorne binnen.

"Erentfeste heer Haeck", begon Laureysz., "ik kom u zelf maar een antwoord op uw schrijven brengen. Er is niets meer aan het behoud van de orde in onze goede stad te doen. Een groot deel van de mindere volksklasse is in openbaar verzet gekomen; overal zwerven er hopen ambachtslui, opgeschoten jongens en matrozen door de

straten en bij de Westmonster is de samenscholing zo groot, dat er totaal niets tegen te doen is. Wat broeder D' Hoorne er van ooggetuigen van gehoord heeft, zal hij u zelf vertellen".

"Maar broeders, ga eerst zitten", zei de heer Haeck terwijl hij de kandelaar meer naar het midden van de tafel schoof. "Wat een toestand", voegde hij er zuchtend aan toe.

Toen begon D' Hoorne te spreken.

"Ongeveer om zeven uur", begon deze, "toen de dienst in de Westmonster geëindigd was, en de deuren werden gesloten, drongen enkele mannen, die, naar mij is meegedeeld, niet tot onze vrienden behoren, de kerk binnen. Zij grepen de kerkenknechts, stopten doeken in hun mond en sloten hen op in de sacristiekamer.

En om een lang verhaal kort te maken, in minder dan geen tijd was de Westmonster door de toegelopen volksmassa van beelden gezuiverd en onherkenbaar geworden. *Een zestal beeldenstormers* werden gevangen genomen, maar twee van hen werden door het volk ontzet. Maar wat mij erg heeft geschokt, is het bericht dat De Questere, de Zeefmaker en Joris gevat zijn. Van de laatste kan ik het enigszins begrijpen, maar van de anderen had ik dit toch echt niet verwacht. Jullie weet dat ik deze heetgebakerde broeders de laatste dagen meerdere malen heb gewaarschuwd, toch geen onverantwoorde dingen te doen. En zij hebben zo plechtig beloofd, dat zij zich met deze gang van zaken niet zouden bemoeien".

"Het is een ramp", zei de heer Haeck, "dit had niet mogen gebeuren. Hoe zijn De Questere en de Zeefmaker daar eigenlijk toe gekomen?"

"Ik weet het niet", antwoordde de prediker, "volgens mij is De Questere verleid en heeft hij er met zijn opbruisend karakter geen weerstand aan kunnen bieden. Ik zal proberen, er zo spoedig mogelijk nog meer van te weten zien te komen. Alleen betreur ik ten zeerste dat beide broeders zich niet hebben kunnen beheersen".

"Hoor eens, vader, wat een rumoer in de straat! Daar komen ze. Zij zullen ons toch geen kwaad doen?"

Catharina verbleekte.

"Wees maar niet ongerust, Catharina", zei D' Hoorne geruststellend, "zij zullen hier niet komen. Trouwens wat moeten ze hier komen doen. Het is die mensen alleen maar om beelden te doen. Er is, naar ik heb gehoord geen enkel slachtoffer gevallen".

"Wat een lawaai op straat".

De heer Haeck fronste de wenkbrauwen.

"Kunnen we hier nu werkelijk niets aan doen?"

Schepen Laureysz. haalde zijn schouders op.

"We kunnen er niets aan doen, heer Haeck", zei hij. Intussen trokken de beeldenstormers het huis van de oud-baljuw voorbij en onwillekeurig ging er Catharina een koude rilling door de leden.

"Ik geloof, dat alle kerken en kloosters een beurt zullen krijgen", meende D' Hoorne en hij voegde er aan toe: "het komt mij voor, dat het morgen in troebel water goed vissen zal zijn. Ik hoop tenminste in een van de kerken te kunnen preken".

"Preken!" riep Catharina, "preken in een van de kerken? Maar dan waagt u uw leven".

D' Hoorne glimlachte maar eens.

"We zullen ons niet nodeloos in gevaar begeven, Catharina, maar als de Heere het geeft zal in Middelburg toch het Evangelie naar de zin en mening van de Heilige Geest worden gepredikt".

"*Zalig hij, die vernacht in de schaduw des Almachtigen*, zegt Gods Woord, nietwaar, broeder D' Hoorne?" voegde Laureysz. er aan toe.

Na een hartelijke handdruk vertrokken de mannen, nadat de heer Haeck de schepen beloofd had de andere morgen bij hem te komen om over het nemen van maatregelen te spreken. Misschien zou de rust in Middelburg wel spoedig terugkeren. Het duurde niet lang meer, of de kaarsen werden in het huis van de oud-baljuw gedoofd en de bewoners gingen naar bed.

HOOFDSTUK 7

EEN VLUCHTELING

Er heerste in de namiddag van de 24e augustus 1566 geen opgewekte stemming in de woning van Hans de beeldensnijder in de Bellinkstraat. Sinds de vorige avond was de rust verdwenen. De droefheid van Neeltje over de gevangenneming van Joris kende geen grenzen en wat Hans ook probeerde om haar wat op te beuren, het hielp niet.

"Hoe kan ik stil zijn, Hans", huilde Neeltje nadat Gelein D' Hoorne het bedroefde echtpaar had bezocht, "mijn lieve Joris is mij ontnomen, alles is mij ontnomen".

"En je hebt mij toch ook nog en met mij nog veel?" zei Hans op zachte toon.

Moeder Neeltje gaf geen antwoord, maar snikte nog harder. "En ontnomen, Neeltje", ging Hans verder, "kun je toch nog niet zeggen. Hij is wel gevangen, maar hij leeft nog en zolang dat het geval is, heb ik hoop dat Joris weer thuis zal mogen komen".

"Ben je dan zó zeker van zijn leven! Je weet toch wel, dat wie wegens ketterij op 't Steen gevangen zit, geen vier en twintig uur meer leeft".

Opnieuw snikte Neeltje het uit en riep, "hij is weg, voor altijd!"

"Neeltje, Neeltje?" zei de beeldensnijder, "huil toch niet zo. Je bent opstandig en je weet dat er niets buiten Zijn wil gebeurt".

Neeltje veerde opeens overeind. Haar kalmte keerde terug. Het was waar wat Hans zei. Zij wás opstandig en ook vijandig tegenover God.

Met een hoogrode kleur stond zij van haar stoel op en haalde uit een schijn een Bijbelboek, dat zij voor Hans neerlegde. "Laat ons bemoediging zoeken, waar zij alleen te vinden is, Hans", zei Neeltje zacht.

De beeldensnijder zocht een passend gedeelte op, maar voordat hij zover was, hoorden zij een zware stap in de werkplaats. Een zware stem riep: "Zijn de luidjes thuis?"

Voordat een van beiden op kon staan, stapte Thomas, de matroos van "De Volharding" de kamer binnen. Hij kwam zojuist uit Vlissingen waar hij de vorige dag naar toe was gegaan. Thomas had wel gehoord wat er in Middelburg was gebeurd, maar wist niet dat neef Joris in 't Steen gevangen zat.

Verwonderd keek de zeeman naar de bedrukte gezichten van zijn oom en tante.

"Is er iets?" vroeg hij belangstellend.

Moeder Neeltje kon zich nauwelijks beheersen en het duurde niet lang of zij barstte opnieuw in snikken uit.

"Thomas", zei Hans, "Joris is tijdens de beeldenstorm gevangen genomen en zit in 't Steen".

"Wat, Joris ook gevangen?"

Er klonk verbazing in zijn stem.

"En hoe is dat dan gegaan?" informeerde Thomas.

In korte trekken vertelde Hans hoe de beeldenstorm in Middelburg had gewoed.

Ongeveer negen uur 's avonds", vervolgde de beeldensnijder, "verlieten de beeldenstormers de kerk op de markt, trokken naar de Noordmonster en vernielden alle beelden. In weinige ogenblikken waren het Viskopersaltaar en de St. Pieterskapel niets dan kale rompen en hopen puin. Eer de morgen aanbrak was er bijna geen kerk of klooster gespaard gebleven.

Gelukkig dat de magistraat geen ernstige maatregelen van geweld nam, want dan zou

de ellende nog groter geweest zijn. Er zijn mij verscheidene namen genoemd van mensen, die gisteren of eergisteren van hun bed gelicht of op straat gegrepen zijn. Behalve Joris, Jacob de Questere en Claes Simonsz. de Zeefmaker, waarvan ik nog maar steeds niet kan begrijpen hoe zij bij die beeldenstormers zijn terecht gekomen, ken ik er niemand van. De meesten zijn, zoals ik heb gehoord, libertijnen, roomsen en enkele zogenaamde geuzen. Gistermorgen heeft de stadsregering besloten de Prins van Oranje als stadhouder van de koning in Zeeland, in kennis te stellen van het gebeurde en hem hulp, bijstand en raad te vragen hoe men in deze zaak dient te handelen. Men wil ook weten, wat er met de gevangenen moet gebeuren, die wegens ketterij gevangen zitten. Van deze zending wordt veel verwacht en ik hoop dan ook, dat het voor Joris en voor ons mee mag vallen. De stadssecretaris Adriaan de Proost is vanmorgen reeds met de hervormingsgezinde raadsleden Jan de Hyniosa en Simon Jansz. Van Rome naar Brussel vertrokken".

"Verwacht er toch niet te veel van, man", viel Neeltje hem in de rede, "de vijanden hebben onze ondergang gezworen. Ik vrees het ergste voor Joris en ons allen".

Thomas knikte en zei:

"Ik ben het met tante Neeltje eens, ik bemoei me feitelijk nergens mee, maar dit wil ik jullie wel zeggen, er is vals volk onder die zogenaamde vromen. Het zijn slangen en vergiftige adders. Daar weet ik van mee te praten. Ik heb vroeger een stuurman aan boord gekend, die de gehele dag niets dan rozenkransen en paternosters bad en toch een afschuwelijk monster van oneerlijkheid en valsheid was, en mijn ervaringen van de laatste tijd pleiten ook niet in hun voordeel. Mijn huwelijk met Anneke in Vlissingen is door hen ook in de war gestuurd. Toen de priester hoorde dat ik nooit naar de mis ging en slecht rooms was, heeft hij alle pogingen in het werk gesteld om onze plannen te verijdelen. Onbegrijpelijk is het wat zo "n geestelijke, die zich heilig noemt, al verzint, om zijn doel te bereiken, en hoe iemand, onder zijn handen zich als een lam laat leiden en blindelings gehoorzaamt. Als ik die ellendige priester Crabbe "s avonds of "s morgens nog eens tegen het lijf loop, dan zal hij weten dat men niet op zee behoeft te wezen, om met de kat met negen staarten kennis te maken. Tante Neeltje, ik vertrouw ze niet. En Joris is te jong en ik houd te veel van hem, en ik heb te veel hekel aan dat volk, om hem in hun handen te laten. Ik zal hem verlossen. Hij komt uit het Steen, zowaar als mijn naam Thomas is, de zeeman, die bijna twintig jaar op het ruime sop gevaren en grotere karweien heeft geklaard dan deze. Morgen om deze tijd is Joris vrij, al zat hij in ijzeren boeien binnen ondoordringbare muren!"

"Thomas".

De beeldensnijder keek zijn neef recht in de ogen en zei: "Hoe graag ik Joris ook in vrijheid zie, toch moet ik je waarschuwen geen onverantwoorde dingen te doen. Denk eens in dat je poging mislukt, dan ziet het er voor jou ook niet al te best uit. En stel je eens voor dat het je gelukke, Joris uit het Steen te krijgen, dan kan hij toch niet in Middelburg blijven en waar moet zo "n jongen dan blijven".

"Dan gaat hij met mij naar zee, waar is hij trouwens vrijer, en waar doet hij meer ervaring op?" meende Thomas." "Naar zee? Joris naar zee?" zuchtte Neeltje "dan ..."

"Ga verder tante, ga verder", zei Thomas.

"Och, dan ben ik hem ook kwijt", vervolgde Neeltje.

"Kwijt, ja, or! ieder jaar een paar keer terug te komen", merkte Thomas op.

"Als ik van twee kwaden er één moet kiezen", zei de beeldensnijder tot Neeltje, "dan zie ik Joris liever op zee dan in de gevangenis. Maar we zijn immers veel te voorbarig. Joris zit nog op 't Steen en zolang hij daar is, moeten we over de zee zwijgen.

Bovendien ben ik er niet voor om hem op slinkse wijze te verlossen. Ik ben er van overtuigd, dat we dan God vooruitlopen en dat is ongeloof, onschriftuurlijk, verkeerd en zondig".

"Ik neem het niet zo nauw, oom Hans, ik vraag niet wat de Schrift zegt, maar wat mijn gevoel zegt. En nu ga ik direct weg, want de tijd dringt".

Met deze woorden stond Thomas op, groette zijn oom en tante en verdween even snel als hij was gekomen.

Thomas die al een plan in zijn hoofd had ging regelrecht naar het huis van zijn grootmoeder, dat aan de achterkant aan de tuin van het Steen grensde. Vroeger behoorde het huis aan het voormalige klooster, tenminste, de tuinman had er jaren in gewoond en daarom was er jaren geleden een deur geplaatst, die toegang gaf tot de schuur waarin het tuingereedschap was opgeborgen.

Vanuit die schuur kon men ook in de hof komen.

"Grootje", zo begon Thomas, na haar omhelsd te hebben, "het is maanden geleden dat we elkaar gezien hebben. U ziet er goed uit".

"Gelukkig wel, Thomas, ik ben zo gezond als een vis. Alleen heb ik zo nu en dan wel wat hoofdpijn en ik ben ook wat stijf in de rug en kan daarom niet meer zo goed uit de voeten". Thomas knikte.

"En nu, mijn jongen", zei grootmoeder hartelijk, "heb je een voordelige reis gemaakt en ben je al haast kapitein?" "Voordelige reizen maak ik altijd", lachte Thomas, "maar kapitein worden, nee, daar komt nooit iets van terecht. Ik krijg nooit een wit voetje bij de heren bewindvoerders, ik zeg te veel waar het op staat. U weet zelf wel, dat onze familie geen fluwelen tong heeft. Maar maakt u zich niet ongerust grootmoe, het gaat alles naar wens en ik ben een tevreden mens".

"Ik ben blij dat te horen", antwoordde grootmoeder en zij voegde er aan toe: "je vader en moeder waren ook tevreden met hun bescheiden deel. Maar Thomas, hoe staat het met je godsdienstplichten. Ben je al naar de mis geweest?"

"Praat me daar maar niet meer over, grootmoeder, ik kwam er vroeger nog wel eens, maar nu nooit meer".

"Maar jongen, toch!" riep het streng roomse vrouwtje, terwijl haar stem beefde, "je bent toch je oom en tante niet achteraan gegaan en een ketter geworden?"

"Nee, nee, grootmoe, maar ik wil met uw geloof ook niets meer te maken hebben, daar heb ik ..."

Thomas hield op, want opeens stapte de tuinman van de hof binnen.

"Moedertje", begon deze direct, zonder dat hij Thomas opmerkte, "ik kom je met een verzoek lastig vallen. Mag ik straks een vracht zand door je huisje in de hof brengen? Het mag eigenlijk wel niet door de achtertuindeur, maar op deze manier gaat het veel makkelijker, weet je. Zeg het tegen niemand, want wat niet weet wat niet deert, weet je".

"Hoe bedoel je dat, buurman?" vroeg grootje.

"Je weet immers net zo goed als ik", zei de tuinman, die nog altijd dacht dat hij alleen was, "dat er door die tuindeur gemakkelijk iemand naar binnen kan sluipen, die de kettters wil bevrijden. En er wordt op geloerd, weet je".

"Laat men ze maar goed vasthouden", riep grootmoeder, "want dat zijn gevaarlijke mensen hoor. Zij hebben onze mooie kerken met al de heilige sieraden en kostbaarheden geplunderd en vernield. Als zij ontsnappen, gaat de hele stad er aan. Wat hebben die beeldenstormers hier van de week huisgehouden, Thomas".

De oude tuinman keek verbaasd naar de zeeman en zei enigszins stotterend: "Mensen nog aan toe, ben jij hier Thomas. Ik heb je, weet je, helemaal niet gezien?"

"Geeft niets", lachte Thomas, "maar ga gerust verder, want ik heb de tijd".

" 't Is hier van de week raak geweest, Thomas, weet je, ik heb een paar slapeloze nachten doorgebracht, en vanmorgen hoorde ik, weet je, dat ze in Arnemuiden en in andere plaatsen ook aan de gang waren, weet je".

" 't Is toch erg, 't is toch erg", zuchtte grootje, "hoe kan de heilige maagd het gedogen".

Opeens pakte zij haar rozenkrans van de tafel en begon te prevelen.

"We beleven boze tijden, Thomas", ging de tuinman verder, "'t is, weet je, alsof de machten der duisternis in het strijdperk zijn getreden met die van het licht, weet je, maar de heiligen van onze alleenzaligmakende kerk, weet je, zullen wel een muur oprichten, om al de vijandelijke aanvallen af te weren. Zij zullen vallen, weet je, en hun dood zal verschrikkelijk wezen".

"In het onuitblusselijk vuur", voegde grootje er aan toe. Het werd een ogenblik stil, totdat Thomas een eind maakte aan de stilte.

"Zijn er bekenden onder de gevangenen?"

Thomas keek de tuinman vragend aan.

"Allemaal kan ik ze niet noemen, weet je, maar die deugniet van Hans de Beeldensnijder, weet je, uit de Bellinkstraat is er ook bij. Dat is waar ook, dat is immers nog een neef van je". "Ja, ja, vreselijk is het, dat heb ik ook gehoord, die deugniet, die zulke schandelijke dingen durft te doen".

"Ik zou hem toch wel eens willen spreken. Het is niet goed wat Joris heeft gedaan".

"Vanavond nog, stuurman?"

"Als het nu nog kan, graag".

"Het zal wel kunnen zeker, buurman", zei grootmoeder.

"Je kunt altijd nogal goed met de cipier overweg", voegde zij er aan toe.

"O, als je dat nu graag wil, weet je, dan zal ik de cipier vragen je bij die deugniet toe te laten, weet je. Ga maar mee".

Het was ongeveer half acht toen Thomas, door de tuinman gevolgd, door het poortje de hof inliep. Weldra had het tweetal de cipier gevonden, die met een grote sleutelbos in de hand juist de ronde had gedaan.

Als vertrouwd persoon werd Thomas toegelaten en hij mocht een uur bij de jonge gevangene blijven.

Joris wist niet wat hij zag, toen daar opeens zijn neef Thomas voor hem stond. Weinig was er meer van zijn bravoure over en Joris begon hard te snikken.

"Hou je kalm, Joris", fluisterde Thomas, "hou je toch kalm, man en niet huilen. Er moet nu gehandeld worden. Als straks de cipier komt, ga jij in mijn kleren met hem mee. Praat hij tegen je, hoest en kuch dan maar wat, maar zeg niet meer dan ja en nee. De rest zal in het donker wel gaan. Je bent van mijn grootte".

"En waar blijf jij dan?" vroeg Joris verbaasd.

"Daar behoef jij je niet over te bekommeren, ik zal er wel uitkomen. Zorg er maar voor, dat de cipier geen enkele argwaan krijgt, anders is natuurlijk alles verloren. Ben je de dans ontsprongen, ga dan onmiddellijk naar de Bellinkstraat. Zeg aan je vader en moeder dat ze niet naar bed gaan. Ik hoop binnen enkele uren ook bij jullie te zijn. Ik zal vannacht, het is gelukkig donkere maan, dit kotje vaarwelzeggen en dan zullen we mekaar nader spreken. En nu je kleren uit, want elke minuut is kostbaar".

Joris kleepte zich vlug uit en trok in een minimum van tijd de kleren van Thomas aan. Nauwelijks was er verschil te zien toen Thomas de kleren van Joris had aangetrokken. Het duurde niet lang meer of de cipier kwam met een lantaarn in de hand de cel

binnen en wenkte de zeeman hem te volgen.

Zonder een woord te zeggen liep hij vergezeld van de vermomde Joris een paar trappen af, stapte verscheidene sombere gangen door tot de grote voordeur. Enkele ogenblikken later knarste de deur open en stond Joris op straat.

Het was een stille maar donkere nacht.

Alleen werden de boomtoppen van de kastanjes en beuken in de hof van het voormalige klooster, door een zacht windje bewogen.

Het was stil in Middelburg, de bewoners sliepen . . . Zo werd het één uur . . .

In een hoog gevangenisraam was er beweging te bespeuren. Een donkere gestalte wrong zich door de vrij wijde spijlen en liet zich langs een touw naar beneden zakken.

Het touw was echter tekort zodat Thomas, want deze was het, zich naar beneden moest laten vallen. Vrij onzacht kwam Thomas op de harde grond neer.

Even stond hij stil om zich te oriënteren, daarna liep hij voorzichtig in de richting van de schuur waarin zich de deur bevond naar de tuin van zijn grootmoeder.

Tot zijn verrassing kreeg Thomas de deur weer gemakkelijk open. Zorgvuldig sloot hij hem weer nadat hij in de tuin van zijn grootmoeder had gekeken of er geen onraad dreigde. Om grootje niet te verschrikken schoof hij zonder lawaai te maken, het raam van de achterkant omhoog, kroop door de opening, liet het daarna weer zakken en sloop op zijn tenen naar de voordeur. Thomas duwde de klink voorzichtig weg en bereikte de straat.

Op straat was het stil, alleen werd zo nu en dan de afgemeten stap van een stadswaker gehoord.

Binnen de kortst mogelijke tijd liet Thomas de klopper vallen op de deur van Hans de Beeldensnijder. Daar kon men de ogen bijna niet geloven toen men zag, dat Thomas inderdaad kans had gezien om te ontsnappen. Vooral Neeltje kon nog maar niet begrijpen, dat haar Joris uit de sombere gevangenis was ontsnapt. Nee, dit had zij werkelijk niet voor mogelijk gehouden. Wat stond zij raar te kijken, toen zij plotseling Joris in de kleren van Thomas voor zich zag staan.

Maar nu moest er gehandeld worden.

Voordat de vlucht werd ontdekt, moesten Thomas en Joris Middelburg uit zijn.

Men besloot dat Joris met Thomas zou meegaan en deze beloofde Hans en Neeltje als een vader voor de jongen te zullen zorgen.

Thomas had hoop om nog op de rol van de bemanning van de koopvaarder "de Landvoogdes" te kunnen worden geplaatst. Deze lag in Arnemuiden zeilklaar.

Hij drong er dan ook op aan nu zo snel mogelijk te vertrekken, want voor het aanbreken van de morgen moesten zij in Arnemuiden zijn.

Maar hoe kwamen zij de poort uit? Bij elke poort stond een wacht.

Angstig keek Neeltje Thomas aan.

Wat waren ze toch in een ellendige toestand verzeild geraakt. En wat zou hiervan het einde zijn?

"Geen bezwaren voor de tijd", zei de zeeman tot zijn oom en tante, "we zijn nu eenmaal zover, het andere zullen we ook wel klaren. En nu, tante en oom, houd jullie je maar goed. Het is voor ons de hoogste tijd om te gaan. Morgen om deze tijd hebben jullie van ons bericht hoe het is gegaan".

"Kunnen we daarop rekenen?"

De stem van de beeldensnijder beefde.

Stevig drukte hij Thomas de hand.

"Ja", antwoordde deze kort en krachtig.

Met moeite trok Thomas zijn neef uit de armen van zijn huilende moeder.

"Als het niet anders kan, o Heere, wilt Gij dan onze dierbare jongen bewaren voor de vele gevaren op zee".

Enkele ogenblikken later verlieten Thomas en Joris het beeldensnijdershuis in de Bellinkstraat.

"Weet je, Joris", zei Thomas zacht, toen zij zonder moeilijkheden de Noorddampoort waren genaderd, "we zullen een beetje moeten klimmen, springen en een nat pak halen. Het is gelukkig lekker fris in het water, dus dat is niet zo erg, onze kleren zijn gauw genoeg droog. Durf je het aan?"

"Als het moet, dan moet het", zei Joris "zo 'n held ben ik ook niet in het water".

"Alles leert, Joris", fluisterde Thomas terwijl hij scherp om zich heen keek, "maar hoe komen we ongezien over die wal".

"Dat is niets", zei Joris, "er moet hier ergens een boom staan, waarvan de takken bijna de muur raken, ik heb er tenminste dikwijls in gezeten".

"Nou, makkelijker kan het niet", vond Thomas.

Het duurde niet lang of zij hadden de boom gevonden. Binnen enkele tellen waren zij van de boom op de muur geklommen en vandaar aan de andere kant naar beneden. Zonder lang te aarzelen liepen zij nu het water van de gracht in. Gelukkig was het hier niet erg diep. Zonder opgemerkt te worden bereikten zij druipnat de overkant.

Juist op tijd, want de nieuwe dag begon reeds te gloren.

De tocht naar Arnemuiden was gelukkig niet tevergeefs. "De Landvoogdes" lag zeilklaar en zou, als de wind nog wat meer naar het noorden draaide, dezelfde dag zee kiezen. De schipper had al een paar dagen tevergeefs naar een paar bemanningsleden uitgekeken.

Hij was dan ook in zijn nopjes, toen hij op het laatste moment nog een ervaren zeeman kon aanmonsteren. De andere nam hij er bij, want die zou het wel leren. En zo werden Thomas en Joris onder het scheepsvolk van "de Landvoogdes" opgenomen.

Even voor negen uur stak een frisse bries op. De wind draaide naar het noordoosten en de schipper gaf bevel de ankers te lichten en de zeilen te hijsen.

Stil en bleek stond Joris bij de reling. De zoon van de beeldensnijder zag alles met bewondering aan.

Als katten klommen de matrozen in het want.

Doek na doek ontvouwde zich en de wind greep de zeilen. De reis was begonnen.

Meer en meer verdween Arnemuiden uit het gezicht. Het water bruisde om de boeg ....

Dezelfde middag reeds ondervonden Hans en Neeltje, dat Thomas een man van zijn woord was.

HOOFDSTUK 8

HET EILANDKERKJE

Het was in geen maanden zo druk geweest in de gelagkamer van "De Gouden Nagel" van Pieter Jaspers te Arnemuiden als in de namiddag van vrijdag de 6e september 1566.

De aanhangers van de "nije leer" van Arnemuiden hadden een preek bijgewoond van Gelein D' Hoorne.

Ook waren er vele belangstellenden uit de omtrek en vooral uit Middelburg gekomen om de geliefde prediker te horen. Voordat men echter weer naar huis terugkeerde, besloten de Middelburgers in "De Gouden Nagel" te beraadslagen over het verbod om in Middelburg godsdienstoefeningen te houden.

De Hervormden in Middelburg hadden tijdens de dagen van de beeldenstorm van de besluiteloosheid gebruik gemaakt om openbare godsdienstoefeningen te beginnen.

Ook werden, onder druk, De Questere en De Zeefmaker in vrijheid gesteld.

Op de 27e augustus kwam de secretaris Adriaan De Proost in de stad terug met goede berichten.

De Landvoogdes Margaretha van Parma had *een Accoord van Tolerantie* getekend. De inquisitie zou worden afgeschaft en het prediken van de nieuwe leer zou worden toegestaan in al de plaatsen waar deze vroeger werd gebracht, enz.

Dit akkoord was voor de bisschop van Middelburg en de geestelijkheid zeer teleurstellend. Het joeg hen tevens zoveel schrik aan, dat Nicolaas de Castro de stadsregering verzocht om troepen in dienst te nemen tot bescherming van de stad "ofte anders hem eenigh volck of hellebardiers te geven tot bewaring van zijn convent ende Abdij".

De stadsregering bood de bisschop een lijfwacht aan, terwijl ook diezelfde dag het voorstel om soldaten op kosten van de stad in dienst te nemen, werd besproken. Men kon er echter niet toe besluiten, maar wel liet de overheid in Middelburg en Arnemuiden afkondigen, "dat die oproer verwekte met woorden of werken, zoude worden opgehangen aan eene galg, op de Markt dezer stad opgericht, en dat die iets uit de kerken had geborgen, zulks zoude bewaren tot nadere ordonnantie". Het bleef overal kalm en rustig, maar op 1 september kwam er weer een opdracht aan de overheid, dat de aanhangers van de "nije leer" hun godsdienstoefeningen niet binnen de stad mochten houden. Op deze wijze trachtte men ook hier de Hervormden de pas af te snijden, zoals bleek uit een afkondiging, op de 5e september, "waarbij aan alle geestelijke personen binnen de kerken en godshuizen der stad en haar rechtsgebied werd gelast hunne gewone godsdienstoefeningen en predikatiën te mogen doen, en dat niemand hun daarin eenig belet of hinder mocht toebrengen, op straffe van de galg, of ander "arbitralijk" gestraft te worden, naar behoren".

Verbiedende, "dat niemand van de nieuwe leeraars binnen deze stad zich vervorderen zou, weer te prediken of te redevoeren, op personeele straf".

Verder: "dat een iegelijk van beide zijden zou leiden een vreedzaam leven, en geen gelegenheid geven van oproer, beweging of wanbedrijf, of elkander schelden of misdoen met woord of daad, hetzij om de zaak van den godsdienst, op straffe van de

baste, of arbitrairlijk naar behooren".

Op de 6e september 1566 scheen het plotseling gedaan te zijn met de rust in Middelburg. Reeds in de vroege morgen ging het als een lopend vuurtje door de stad dat er 's nachts vreemde troepen de stad binnen waren gekomen en naar de Abdij waren getrokken. Grote groepen Middelburgers, gewapend met stokken, bijlen, mokers en zwaarden, zwierven door de stad en trokken naar de Abdij en het raadhuis om het vertrek van de vreemde soldaten te eisen. Het gelukte echter het volk te overtuigen dat er geen enkele vreemde soldaat in Middelburg was gekomen.

Het was voor de Hervormden een grote tegenslag dat een nieuw koninklijk plakkaat was uitgevaardigd. In de herberg "De Gouden Nagel" in Arnemuiden was deze gebeurtenis dan ook het gesprek van de dag.

Ook de vroegere rooms-katholiek Antonie de Villiers was bij deze bijeenkomst aanwezig. Hoewel hij nog niet definitief met de roomse kerk had gebroken, woonde hij regelmatig de prediking van de Hervormde leraars bij. Feitelijk was hij reeds in de kring van de Middelburgse vrienden opgenomen. Ook prediker D' Hoorne was in "De Gouden Nagel" aanwezig en nadat verschillende vrienden hun mening hadden gezegd, stond Geleyn D' Hoorne op en vouwde een papier open. Daarna las hij met ernstige stem het plakkaat van 5 september voor. Hij wees op de vele bezwaren en gevaren waarmee het prediken buiten de stad gepaard zou gaan. D' Hoorne eindigde met te vragen of men zou berusten in het plakkaat en wat er

nog kon gedaan worden om ontheffing te verkrijgen. "Volgens het Accoord van Tolerantie", merkte meester Anthonie Willemse op, "wordt de prediking overal toegelaten, waar zij te voren gebruikelijk is geweest. Welnu, er is binnen Middelburg al op zoveel plaatsen gepredikt, daarom kan het prediken hier niet verboden worden".

"Daar heeft meester Willemse gelijk in", zei Moreysz. En Jansz. voegde er aan toe, "Wij behoeven ons, dunkt mij, van dat verbod niets aan te trekken. We gaan onze eigen gang en valt men ons er over aan, dan is er nog tijd genoeg".

"Ik ben het er niet mee eens", zei Bouwen Jansz. de makelaar, "dat verbod raakt ons wel degelijk. Het prediken binnen de stad is ons nooit toegestaan, integendeel, het is ons steeds geweigerd. Denk maar eens aan wat er op de 11e augustus in de Lange Delft is gebeurd. Sindsdien heeft men de prediking wel oogluikend toegelaten, maar deze bleef toch een verboden zaak".

"Wij moeten ons houden aan de verordening", meende Richard van den Varent, "er staat: waar zij te voren gebruikelijk is geweest. Nu is de vraag maar, is de prediking hier gebruikelijk geweest? En dan antwoord ik, nee!"

"Dan begrijp ik de uitdrukking "gebruikelijk" niet", zei Jansz. de Lijndraaier.

"Gebruikelijk", antwoordde Van de Varent op zachte toon, "betekent zoveel als "naar gewoonte", daarom zegt het Accoord van Tolerantie: de prediking wordt geduld, waar zij te voren als naar gewoonte in gebruik is geweest".

"Nu begrijp ik het goed", zei Jansz. eenvoudig.

"En ik ook", viel Sampson Moreysz. hem in de rede, "maar we kunnen er ons toch nooit bij neerleggen, vrienden! We hebben al menig rustig uurtje gemaakt onder de verkondiging van Gods Woord en moeten we nu weer als bannelingen buiten de poorten in weer en wind vergaderen?"

liet zal inderdaad moeilijk zijn", vond De Zeefmaker, "het weer kan ineens omslaan, zodat de prediking in de open lucht niet door kan gaan. Denk maar eens aan de prediking bij Cleynekheule".

"Er is nog meer", beweerde Levijn de Schoenmaker, "onze huizen lopen gevaar om beroofd te worden. Ik moet nog aan de diefstal van mijn leer denken, dat zij tijdens

mijn tocht naar Brigdamme hebben gestolen".

"Bij mij hebben ze enkele ruiten ingegooid", merkte De Questere op.

at alles nog daargelaten", riep Salvador de la Palma, die op zijn schip de "dolharding" was geweest en direct naar "De Gouden Nagel" was gekomen, toen hij hoorde, dat de Middelburgse vrienden daar waren.

"Dat alles nog daargelaten", herhaalde hij, "maar aan welke doodsgevaren staan wij en de onzen niet bloot! Als de Spaanse soldaten onverwachts een aanval doen, dan zijn wij verloren. Nee, de prediking buiten de stad in het open veld is geen afdoende oplossing".

"Hadden we in de onmiddellijke nabijheid van Middelburg een behoorlijk grote woning, dan waren we voorlopig uit de zorgen", zei Gelein D' Hoorne.

"Nou, die is er wel te vinden", antwoordde Bouwen Jansz. terwijl hij Antonie de Villiers veelbetekenend aankeek. Deze knikte en zei:

"Als ik er jullie een dienst mee kan doen, ik heb van de gemeente twee gebouwtjes buiten de stad in erfpacht, waarvan jullie er èen voor godsdienstoefeningen kunnen gebruiken, mits de raad van de stad toestemming geeft.

Het ene is het pakhuis naast het Moriaanshoofd buiten de Noorddampoort, dat nu als smidse gebruikt wordt. Het andere doet als keet dienst buiten de Zuiddampoort".

"We zullen dankbaar van uw aanbod gebruik maken", zei de heer De la Palma opgewekt en ook opgelucht en hij voegde er aan toe: "dan hebben we volgens de wens van onze voorganger en van ons allen een eigen gebouw al is het dan een schuur. In elk geval kunnen we er stoelen of banken in kwijt en al wat er verder nog bijhoort. Maar voordat we de Raad vergunning vragen om de schuur buiten de Zuiddampoort te mogen gebruiken, om er onze godsdienstoefeningen in te houden, moeten we eerst een bezwaarschrift indienen tegen het plakkaat van gisteren".

"Dan dienen al onze vrienden, of zij bij de gemeente zijn aangesloten of niet, dat stuk te tekenen", bracht Van den Varent naar voren, "ik wil me graag met het verzamelen van handtekeningen belasten".

"Dat is een mooi aanbod", zei Bouwen Jansz., "maar zou het niet beter zijn, dat wij de gehele kerkeraad en D' Hoorne, die het vertrouwen van de Raad heeft, naar het raadhuis afvaardigen. Hij kan dan persoonlijk de hele zaak toelichten en wanneer zij geen afdoend antwoord kunnen geven, hen vragen om aanstaande zondag een van de kerken af te staan. Als men dat ook zou weigeren, dan kan hij vriendelijk verzoeken om de schuur van de heer De Villiers te mogen gebruiken". "Dat vind ik een goed voorstel".

De heer De la Palma keek de kring rond en vervolgde, "broeder D' Hoorne mag ik de aanwezigen vragen of er misschien iemand tegen dit voorstel is?".

Vragend keek de heer De la Palma de prediker aan.

Gelein D' Hoorne knikte toestemmend en ook al de anderen konden zich met het voorstel van Bouwen Jansz. verenigen. D' Hoorne zei: "Mijn vrienden, hoe moeilijk de opdracht ook is, ik kan en mag mij er niet van afmaken. Ik hoop, mijn vrienden, dat de Heere ons getrouw wil maken en geven te spreken in de ure dat het nodig is. Als de Heere er in meekomt, dan hebben we immers niets te vrezen. En mijn hoge Zender heeft het beloofd: "Ik ben met ulieden tot aan de voleinding der wereld". Kom vrienden, het is tijd om op te stappen, laten we de Heere aanroepen om Zijn gunst aan zulke onwaardige zondaren, want de minste zegening hebben we verbeurd. Maar in Hem zijn we veilig voor tijd en eeuwigheid. Zo hebben wij dan goede moed omdat Hij het gedaan heeft".

Het was stil geworden in "de Gouden Nagel" toen Gelein D' Hoorne zo sprak en even later met gebed deze bijeenkomst in Arnemuiden beëindigde.

Enkele ogenblikken later ging het in kleine groepen langs verschillende paden naar Middelburg.

En de herbergier uit "De Gouden Nagel", die voor het eerst in zijn leven zoveel ketters tegelijk in zijn taveerne had gehad, kon onmogelijk meer geloven dat die mensen vijanden van de koning en de godsdienst waren, zoals hij zich had laten wijs maken.

De eerstvolgende zaterdagmorgen verscheen D' Hoorne met de kerkeraad voor de stadsregering en bepleitte de zaak van de Hervormden met grote overtuiging en welsprekendheid. De voorzitter van de vergadering verzocht de bezoekers over een uur terug te komen om het antwoord te ontvangen.

Toen het zover was, deelde de stadsregering van Middelburg de afgevaardigden mee, dat zij niet bij machte waren hun verzoek in te willigen.

Gelein D' Hoorne wees de stadsregering op de gevaren die er aan de prediking buiten de stad waren verbonden. Men deelde echter het standpunt van D' Hoorne niet.

Eindelijk na veel heen en weer gepraat, verzocht D' Hoorne toestemming om de schuur van koopman De Villiers voor de Hervormde godsdienstoefeningen te mogen gebruiken en een gewapende wacht tijdens de samenkomsten.

Tot grote opluchting van D' Hoorne en zijn kerkeraad werd dit verzoek door de stadsregering toegestaan. Burgemeester Adriaan Claesz. werd aangewezen om de Hervormden met zijn mannen te beschermen. Burgemeester Adriaan Jacob Joosz. kreeg opdracht om met zijn mannen in Middelburg zelf de roomsen tijdens hun kerkdiensten te beschermen.

D' Hoorne en zijn kerkeraadsliden vertrokken en nauwelijks was het besluit van de stadsregering bekend geworden, of de Hervormden trokken met banken en stoelen de Zuiddampoort uit om de schuur voor de zondag in te richten. Voordat de avond viel herkende men het pakhuis niet meer.

Op de 8e september werd de kerk door Gelein D' Hoorne in gebruik genomen met de woorden: "Het is al van de Heere geschied, het is een wonder in onze ogen".

En die oude schuur, **het eilandkerkje**, zo genoemd, omdat deze aan drie kanten door water werd ingesloten, was een oase in het midden van de strijd en uit vele monden werd gehoord:

*Sta op, Heer! Toon U onversaagd,
Zoo werden verstrooid en verjaagd
Zeer haast al Uw vijanden;
Die God altijd hebben gehaat,
Zullen voor Hem met scharad en smaad
Vlieden in alle landen,
Onz" God met een verdrijven zal
Zijner vijanden "t gansch getal,
Ja, als rook doen verzwinden;
Gelijk dat was smelt voor het vier,
Zal Hij alle godloozen hier
Verteeren en verslinden.*

*Gij hebt Uw vijanden verjaagd,
Om bij Uw volk zeer onversaagd
Te wonen vroeg en spade.
Geloofd zij God, die onz" meteen
Onderhoud en zegent gemeen
Door Zijn kracht en genade
God de Heer is onz" zaligheid!
Hij toont ons Zijn goedjongstigheid
Door verlossingen machtig.
Het is God, die Zijn volk vrij stelt.
En maakt dat het blijft ongekweld
Van 's doods geweld zeer krachtig.*

HOOFDSTUK 9

IN ANTWERPEN

We verplaatsen ons in de avond van de 20e februari 1567 naar een onaanzienlijke woning in de nabijheid van de Rode poort te Antwerpen.

Via een kleine stoep kwam men voor de huisdeur, die naar de gewoonte van die tijd bestond uit een onder en bovendeur. De twee benedenramen aan weerskanten van de deur waren voorzien van tralies. Naast het huis liep een smalle gang waarvan vrijwel nooit iemand gebruik maakte.

In dit sombere huis woonde Adolf van der Aa, die door een slordige en losbandige levenswandel aan lager wal was geraakt.

Adolf van der Aa was in aanraking gekomen met graaf Hendrik van Brederode en deze had hem opgedragen steden en dorpen af te gaan om troepen te werven, die de verwachte bezettingstroepen uit Spanje tegen moesten houden.

Graaf Hendrik van Brederode was van plan, om eerst de stad Valenciennes te ontzetten, die door Noircarmes werd belegerd. Daarna wilde hij naar Walcheren vertrekken om zich daar van de belangrijke steden Vlissingen en Middelburg meester te maken.

Brederode had, met dit doel voor ogen, in januari 1567 een reis door Holland en Utrecht gemaakt en hier en daar de gemoederen opgezweept. In zijn stad Vianen had hij al de beelden en roomse sieraden uit de kerken laten halen.

Op zijn terugtocht naar Antwerpen deed hij Breda aan en bezocht er Willem van Oranje in het Groot Kasteel.

Daarna trok hij naar Antwerpen, waar Van Hoogstraten tijdelijk het bevelhebberschap van de stad was opgedragen. In Antwerpen verzocht Brederode in allerijl de Landvoogdes om een vrijgeleide om naar Brussel te komen. Dit verzoek werd echter geweigerd. Toen stuurde hij zijn nieuw smeekschrift om vrije uitoefening van de Hervormde godsdienst naar het Hof van Brussel.

Niet allen waren het met de handelwijze van Brederode eens en Van Hoogstraten, Hoorne en anderen werkten hem in deze zaak tegen. Een vurig medestander was Jan van Marnix van Thoulouse, die echter ongeschikt was om Brederode zijn plannen te helpen realiseren. Anders was het met Adolf van der Aa, die zich vroeger, onder de vanen van Egmond bij de slag van Grevelingen en St. Quentin, zeer dapper had gedragen.

Brederode schonk Adolf van der Aa dan ook al heel spoedig zijn volle vertrouwen.

Op de avond van de 20e februari zat de verlopen edelman voor een tafel, waarop een paar kaarsen branden en waaromheen een stapel papieren en beschreven stukken lagen.

"Kwam hij nu zelf maar", mompelde Van der Aa, terwijl hij een slok wijn nam en hij voegde er aan toe: "ik weet werkelijk niet wat ik doen zal. Wist ik maar, dat hij in de stad was, het is zó acht uur en over een uur komen ze. Voordat ik met hem gesproken heb heeft een onderhoud met hen geen enkele zin. Ik zal proberen hem tegen het lijf te lopen".

Van der Aa stond op om de kaarsen uit te blazen.

Maar voordat hij zover was, ging de deur open en stapte Brederode binnen, gekleed in een zwart fluwelen buis met een met goud gestikte gordel om de heup.

"U komt als of u geroepen werd, uwe edelheid", zei Van der Aa, "u bent zeker zojuist in de stad gekomen?"

"Dat denkt u zeker, omdat ik deze kleren aanheb. Maar dat heeft zijn reden. Ik had gedacht vandaag de Landvoogdes een bezoek te brengen. Maar daar zij het liefst schoeljes en vagebonden bij zich ziet en zij mij kortaf heeft laten weten, dat zij mij niet kan ontvangen, heb ik mij toch het plezier gegund eens mooi te zijn. Wat is er echter dat u mij zo graag wil spreken".

Van der Aa, die bij ervaring wist, dat Brederode een vijand was van een koude kamer, wierp een paar grote blokken op het haardvuur en vulde een paar bokaalen met wijn. Toen zei hij : "Ik ben in deze dagen vrij gelukkig geweest, uwe edelheid. Zoals u zien kunt op de lijsten, zijn er in een paar dagen dertig man bijgekomen. Het zijn voor het merendeel zeelieden, die voor geen klein geruchtje vervaard zijn. Behalve deze heb ik vanmorgen nog een paar mannen in "Zeemans welvaren" ontmoet, die twee horen bij elkaar. Een van hen, een jongen van zeventien jaar schijnt onder voogdij van de oudere te staan. Wanneer die jongen niet wordt aangenomen, trekt de andere zich ook terug".

"Laat hem dat maar doen", viel Brederode hem onverschillig in de rede.

"Dat zou jammer zijn", meende Van der Aa.

"Waarom? Is deze dan zoveel beter dan de anderen?" merkte de Graaf op, terwijl hij zijn lege bokaal op de tafel zette, onder de twintig jaar nemen we niemand aan.

Wat heb je aan zulke opgeschoten jongens, onze onderneming is geen kinderspel".

"Uwe edelheid gaat te ver, dat weet ik ook wel, ik ben te zeer bij de zaak betrokken en ik heb te veel kruit in de neus gehad om dat niet te weten, maar we hebben behoefte én aan mannen, die het zwaard en het vuurroer hanteren, én aan mannen, die ons met hun kennis van plaatselijke aangelegenheden kunnen dienen".

"En waar komen zij vandaan?"

"Het zijn mannen uit Middelburg, goed bekend met Arnemuiden en Vlissingen, met de sterkten en vaarwaters".

"Wat zijn hun namen?" informeerde Brederode ietwat toeschietelijker.

Van der Aa gaf hem een papier met de namen en Brederode las: "Thomas Jansz., onderstuurman, oud 31 jaar, geboortig van Middelburg; Joris, zoon van Hans de Beeldensnijder, matroos, oud 16 jaar, geboortig van dezelfde plaats".

"De laatste, edelheid", zei Van der Aa, "de laatste heeft dit voor, dat hij uit zijn stad de voornaamste kampvechters voor de vrijheid bij name kent, en dikwijls bij de oud-baljuw Haeck is geweest".

"En wat heb je hen gezegd?" vroeg Brederode met meer belangstelling.

"Ik heb hen gezegd vanavond om negen uur hier te komen, om...".

"Om ...".

"Ik had hoop, dat ik u vóór die tijd nog spreken zou. In het omgekeerde geval zou ik hen, omdat zij mij uitermate geschikt voorkomen, aangenomen hebben".

"Laat uw te grote ijver, jonker, onze zaak niet bederven. Wees voorzichtig. Ik wil ditmaal een uitzondering maken, mits de mannen inderdaad voor ons doel geschikt zijn. Daarom zal ik zelf met hen spreken, het zal zo lang niet meer duren voordat de mannen komen".

"Ik verwacht hen elk ogenblik", was het antwoord.

"Hebt u de dertig mannen uitbetaald en van iedereen de acte van verbintenis gekregen?"

"U wilt mij telkens aan een vroeger gemaakte fout herinneren. Het is allemaal in orde, uwe edelheid. Ik heb slechts tweemaal vier en twintig uur nodig, om ongeveer vierhonderd man bij elkaar te krijgen".

"Zijn de pulverzaten, haakbussen en vuurroeren ontvangen en op een veilige plaats opgeborgen?"

"Een groot deel van de wapens bevindt zich hier en de heer Van Thoulouse heeft de rest onder zijn hoede genomen. Uwe edelheid weet zeker, dat de heer Jan van Blois van Treslong van Den Briel binnenkort ook zijn gast zal zijn?"

"Dat weet ik".

"Thoulouse, Haeck en Van Treslong, dat drietal is een schoon klaverblad", riep Brederode terwijl hij zijn wijnglas omhoog hield, "dat zijn eerst mijn mannen. Moge er door hen wat goeds tot stand komen!"

"Ja, maar een klaverblad, dat aan de stengel Brederode gegroeid is", vleide Van der Aa.

Beiden ledigden hun glazen, met hun woorden bewijzend dat geen van tweeën iets begreep van de ontzaglijke strijd en nood in de harten van hen, die de Heere naar Zijn Woord wilden dienen.

Op dit ogenblik werd er op de deur geklopt en een huisknecht kwam binnen met de boodschap dat er twee matrozen de heer Van der Aa wilden spreken.

"Laat hen binnenkomen", zei Van der Aa.

"Wanneer u het goed vindt", merkte Brederode op, "zal ik de zaak maar met hen afdoen. Zet intussen een paar glazen op tafel en vul ze".

Brederode ging achter de tafel zitten en een ogenblik later stapten Thomas en Joris het

vertrek binnen.

Op de vraag van Brederode wat de reden van hun komst was, antwoordde Thomas dat zij om de uitslag kwamen van hun verzoek aan de heer Van der Aa.

"Ik behoef u niet te vragen of u het water kent", glimlachte Brederode.

"Sinds mijn elfde jaar heb ik gevaren en al menig mondje zeewater gedronken. Hier zijn mijn papieren, die het bewijzen", en tegelijkertijd haalde Thomas zijn papieren tevoorschijn en legde ze op tafel.

"En je wil voorlopig de zee vaarwel zeggen om het vaderland te dienen?" vroeg Brederode, terwijl hij Thomas doordringend aankeek.

"Ja", antwoordde deze eerlijk, "ik heb eigenlijk nooit geweten, dat het er in mijn land zo bar uitzag en aan toeging. Dat ben ik vorig jaar in Middelburg wel gewaar geworden, nietwaar Joris? Daar kun jij ook van meepraten".

Joris knikte toestemmend, maar hij durfde in het bijzijn van die hoge heren eigenlijk niets te zeggen. Toch kwam hij er niet onderuit.

"Was jij daar in augustus, vorig jaar?" informeerde de edelman met belangstelling.

"Ja, edele heer".

Joris werd vuurrood.

"Vertel mij er eens wat meer van?"

Thomas gaf zo getrouw mogelijk verslag van de troebelen rond de beeldenstorm in Middelburg, van het ontzet en de bevrijding van Joris uit 's Gravensteen, van hun vlucht met de "Landvoogdes".

Joris werd wat vrijer en vulde Thomas zo nu en dan aan. "Drink eens, mannen! Inderdaad, jullie zijn me dubbel welkom", zei Brederode, die met klimmende belangstelling naar de beide Zeeuwse zeelieden had geluisterd. Het deed de edelman goed, dat zij er rond voor uitkwamen dat zij niets van de onderdrukkers moesten hebben.

"Zeg mij eens, Thomas", vroeg Brederode verder, "hebben jullie je nu van de rol van de "Landvoogdes" laten schrappen?" "Dat is niet nodig geweest, uwe edelheid".

"Hoezo?"

"De Landvoogdes" bestaat niet meer, het schip is helaas vergaan".

"En hoe komen jullie dan hier?"

"Wij, Joris en ik, zijn als enige opvarenden gered en aan boord genomen van de "Egmond", die ons hier aan wal heeft gezet".

"Hoe is dat gekomen?" informeerde Brederode terwijl hij zich nog een glas wijn inschonk.

"Enkele dagen nadat we uit Arnemuiden waren vertrokken", vertelde Thomas, "raakte het schip 's nachts bij mistig weer op de Deense kust. Het duurde niet lang of het sloeg door de grote golven en lekkage uit elkaar. Voordat de morgen aanbrak was er van de "Landvoogdes" niets meer te zien dan drijvende planken, tonnen en raas. Vier en twintig uur lang dreven wij op een groot stuk hout in open zee en waanden ons reeds verloren. Het is dan ook een groot wonder, dat de huizenhoge golven ons niet van die plank gesleurd hebben. Gelukkig zag de bemanning van de "Egmond" ons drijven. Het was de hoogste tijd, want we waren bijna verstijfd en bewusteloos heeft men ons aan boord gebracht. Daar werden wij goed verzorgd en naast God hebben wij het leven aan de bemanning van de "Egmond" te danken".

"Jullie moet wel de rederij van de "Landvoogdes" bericht doen", merkte Van der Aa op.

"Dan loop ik in de val, en daar zou ik het liefst als het kon, nog wat uitblijven. Ik moet met verschillende heren nog een rekening vereffenen en daar hoop ik de kans nog eens

voor te krijgen", lachte Thomas.

"Het lijkt me het beste om er met niemand verder over te spreken", meende Brederode.

"Met niemand dan de ouders van mijn neef en die weten het trouwens al, ook dat we hier zijn", antwoordde Thomas. Graaf Brederode sprak geruime tijd met Joris over verscheidene personen uit Middelburg en hoorde dat de oud-baljuw Pieter Haeck op zijn hand was. Dat was erg belangrijk, want de oud-burgemeester had grote invloed op de bevolking van de stad Middelburg.

Brederode betaalde Thomas en Joris hun handgeld uit en Van der Aa noteerde nauwkeurig waar zij in de stad hun intrek hadden genomen. Tot nader order mochten de Zeeuwse zeelieden vertrekken.

Met moeite baanden Thomas en Joris zich een weg door het pak sneeuw, dat in enkele uren gevallen was. Na zich nog in een paar straten vergist te hebben, bereikten zij de herberg "Zeemans welvaren".

HOOFDSTUK 10

EEN BELANGRIJK GESPREK

In een grote achterkamer van een huis op de Meir te Antwerpen, die door de jonge edelman Jan van Marnix voor enkele dagen aan de oud-baljuw van Middelburg was afgestaan, zaten in de namiddag van de 28e februari drie mannen van deftig uiterlijk, bij de warme haard met elkaar te praten. Het waren Jan van Marnix, Pieter Haeck en Jan van Blois van Treslong uit Den Briel.

"Wil er iets van onze onderneming komen", zei de heer Haeck, nadat hij de beide anderen had ingelicht, "moet er snel worden gehandeld. Van Hoogstraten is een vijand van elk verzet tegen de regering. Er is met hem op dit punt niet alleen niets te beginnen, maar hij is volgens mij ook niet geheel te vertrouwen. En Willem van Oranje, hoewel deze onze zaak niet geheel ongenegen is, kan hij gezien zijn waardigheid als markgraaf van deze stad het werven van troepen of iets van dien aard toelaten? Ik verwacht, dat zodra hij hier komt, en ik hoor reeds van morgen, het graaf Van Brederode wel ernstig gezegd zal worden, binnen het grondgebied van het Markgraafschap niets vijandelijks te proberen. En Van der Aa, die in zijn doen en laten veel te vrijpostig is, loopt gevaar buiten de stad gezet te worden. Het is ook niet onwaarschijnlijk, dat ook wij Antwerpen zullen moeten verlaten".

"Dat ben ik nog niet helemaal met u eens", zei Van Treslong bedachtzaam, "de Prins mag Brederode volgens mij wel, anders had hij hem niet drie veldstukken geschonken. Dacht u dat prins Willem die kanonnen heeft gegeven om er suikerbonbons mee te schieten?"

"Ik houd het er op", zei Marnix, "dat de Prins, om alle laster de kop in te drukken dat hij elke opstand oogluikend zou hebben toegelaten, de wervingen zal beletten. Dat hij zich aan de uitlatingen van Margaretha de Landvoogdes niet meer stoort, en bewijst geen slaafse ambtenaar van Philips II meer te zijn, blijkt hieruit, dat hij uit Breda de heer Van Boxtel naar Vlissingen, Arnemuiden en Middelburg heeft gestuurd, om de toestand van deze steden te verkennen. Zeker zal hij daar verbieden om, zonder de toestemming van de Prins van Oranje, bezettingstroepen van de regering in te nemen. Als voormalig stadhouder voelt hij er niets voor dat deze plaatsen het lot zullen delen van Doornik en Valenciennes, die reeds weten wat het is om vreemde huurlingen binnen de poorten te hebben".

"Volgens mij staat de Prins van Oranje de uitvoering van Brederode's plannen oogluikend toe. In Brussel maakt men zich echter grote zorgen over de toekomst.

Ik zal u een gedeelte voorlezen uit een brief van een van mijn vrienden, Geleijn Jolijt, lid van Wet en Raad van Middelburg. Plotseling kwamen enkele edellieden de kamer binnen. Het waren Hendrik van Brederode, Karel van Boisot en Wessel van Boetzelaer.

Brederode wenkte met de hand verder te gaan en de heer Haeck las:

"Heden morgen verschenen als afgevaardigden der regering voor Wet en Raad, mr. Johannes Mesdack, secretaris van den Geheimen Raad des Konings en commissaris vanwege mevrouw de Regentes, en mr. Albrecht Van Loo, Raad van 's Konings geldmiddelen. De eerste gaf te kennen, dat enige edelen, met name Jan van Marnix, jonker Van der Aa, Karel van Boisot en anderen, allerlei ruigte van volk opgenomen hebben, onder het geleide van de heer Van Brederode, ten einde daar oproer mee te

maken tegen de Landvoogdes, en dat het te duchten was, dat zij manschappen zouden zenden, om de eilanden van Zeeland te bemachtigen, en dewijl Hare Hoogheid die achtte voor vijanden des Lands, zij de regering daarvan wilde gewaarschuwd hebben, ten einde zich sterk te maken, en alle goede toezicht te nemen, om wanneer zij herwaarts kwamen, hen als vijanden van het land te houden, en de stad te bewaren voor Zijne Majesteit; en ingeval zij er zich niet sterk genoeg toe kenden, Hare Hoogheid daarvan in tijds te verwittigen, waarna zij daarop toezicht zou maken door andere bekwame middelen".

"Daar kunt u madame de Landvoogdes uit proeven", riep Van Brederode honend "en zegt de briefschrijver ook, wat het antwoord van de Magistraat was?"

"Deze verklaarde", las de heer Haeck verder, "dat de korthed des tijds niet gedoogde, ten dezen volstrekt en behoorlijk antwoord te geven; nochtansvoor zover zij op dit pas zich beraden vondenbetuigende, dat zij alle vlijt, naarstigheit en diligentie in dezen zouden doen, opdat zij wel bewaard zouden zijn; en dat zij de stad zouden houden voor Zijne Majesteit, en niemand anders, zoals zij tot nog toe hadden gedaan. Doch zoveel aanging de bewaring van het platteland, ten einde de vijanden daar niet opkomen of aanlanden zouden, dat dit raakte de zeesteden, dorpen en het platteland; en dat zij om met dezelve gelijkerhand te handelen, en opdat het land alom wel bewaard zou worden, ook nodig hadden, met de zeesteden en het platteland in samenspraak te komen, waartoe zij wél begeerden van Hare Hoogheid gemachtigd te worden. Met deze boodschap hebben de afgevaardigden, na op de Balans onthaald te zijn, dezelfde dag de stad verlaten. Zodra er verordeningen en besluiten genomen mochten worden, zal ik ze u onmiddellijk doen weten".

"Een belangrijke mededeling", meende Van Boetzelaer, "wij kunnen nu tenminste op tegenstand rekenen. Ze hebben daar in Brussel fijne oren en adelaarsogen".

"Zeg liever", merkte Van Brederode op, "dat de landvoogdes in stad en dorp, op straten en pleinen haar spionnen heeft en dat onze vrienden veel te loslippig zijn".

"Dat is een waar woord, Van Brederode", zei Blois van Treslong, "hoe kan zij anders weten, dat u bezig bent om troepen te werven? Jonker Van der Aa is veel te ruw en te onvoorzichtig te werk gegaan. Maar ter zake. We zijn hier bij elkaar om een plan te maken. Maar eerst wil ik wel graag weten, met hoeveel manschappen wij de aanval veilig kunnen wagen, en hoe sterk we nu zijn".

"We hebben een kleine zevenhonderd man tot onze beschikking en we hebben er negenhonderd nodig", antwoordde Haeck.

"Naar mijn mening is negenhonderd man ook nog te weinig. In elk geval kunnen we niets doen, voordat we ruim duizend man bij elkaar hebben. Volgens mij hebben we die binnen een paar dagen wel bij elkaar", viel Brederode hem in de rede. "Maar u rekt niet op de hulp uit Middelburg en Arnemuiden?"

De heer Haeck keek Brederode aan en voegde er aan toe, "het is gemakkelijk gezegd, we moeten minstens duizend man hebben, maar hoe krijgen wij ze zonder problemen over de Schelde? Ik heb met de grootste moeite een Zeeuwse schipper, Jan Dingemans uit Tholen, gevonden, die mij één, misschien twee grote vaartuigen zal leveren om zo'n vierhonderd man over te varen. Hij zou proberen nog een schipper te pakken te krijgen, die er misschien twee of driehonderd mee zou kunnen nemen. Meer heb ik helaas niet kunnen doen". "Hebt u de beurtschipper van Antwerpen op Vlissingen al gevraagd?" vroeg Brederode, "die man verdient graag geld en of hij koopwaar of mensen moet laden, dat blijft hem hetzelfde".

"Dan kent u de beurtschipper niet, heer Graaf", meende Marnix, "zeker, die schipper verdient graag geld, maar volgens mij krijgt u hem er niet toe om voor goud of zilver iets tegen de koning en zijn kerk te doen".

"Dat geloof ik ook en dikwijls heeft hij reeds gezegd, dat het hem onder Philips II goed bevalt", zei Boisot.

"Vooruit, dan moet alles voor hem geheim blijven", knikte Brederode, "alleen kan het geen kwaad, als hem voorzichtig een voorstel wordt gedaan".

"Ik ben het met Marnix eens", hernam de heer Haeck, "ik ken de schipper maar al te goed, maar een uiterst voorzichtige vraag kan inderdaad geen kwaad, alleen wie gaat er naar hem toe. Marnix, Boisot en mij kent hij. Ook is het volgens mij beter, dat de heer Van Brederode zich niet laat zien. Hij mag geen lont ruiken en daarom lijkt het me toe, dat er niemand beter geschikt is voor dit doel dan Blois".

"Juist!" riep Brederode.

"Dat neem ik direct aan", zei Treslong bedaard, "ik zal trachten om met hem tot overeenstemming te komen", en hij voegde er aan toe, "hoe ver staan we nu met onze wapenvoorraad?"

"We hebben overvloed van kruit, lood, musketten, vuurroeren, zwaarden en pistolen", antwoordde Marnix, "en wat onze bergplaatsen betreft, die kunnen nergens beter worden uitgezocht. Behalve een paar plaatsen in de stad, heb ik nog een schuur te Dambrugge en een in Austruweel. Daar zijn onze wapens veilig, want de bevolking van die beide plaatsen is Calvinistisch gezind".

"Daar wonen nog geuzen waarop je kunt vertrouwen", merkte Brederode op.

"Dat zouden dan goede punten zijn om er onze troepen bij elkaar te brengen, wanneer we soms Antwerpen moeten verlaten", zei Treslong.

"Wat!" riep Brederode, terwijl hij op zijn degen sloeg, "wie zou dat beletten?"

"Het zou Oranje zelf wel eens kunnen zijn", meende de heer Haeck.

"Dan zou hij een valse rol spelen", zei Brederode met stemverheffing.

"Dat behoeft helemaal niet, heer Graaf. Als u goed nadenkt, zult u zeker tot andere gedachten komen, maar daarover later".

De heer Haeck keek de graaf van Brederode enigszins koel aan.

"En nu wil ik u even meedelen", begon Marnix, "wat Haeck en ik voor plannen hebben gemaakt. Wij willen met drie schepen naar Rammekens of naar Vlissingen, dat is nog niet zeker, dat hangt van de omstandigheden af, zeilen en dan liefst 's nachts die plaats of plaatsen overrompelen. Van daaruit kunnen we een aanval op de Zeeburg wagen en ons zo met behulp van de Arnemuidenaars en Middelburgers deze beide plaatsen nemen. Alleen moeten we nog vertrouwde mannen in Vlissingen en Rammekens hebben".

"Ik ben er zeker van", zei de heer Haeck, terwijl hij de andere heren aankeek, "dat wij Vlissingen en Rammekens zonder slag of stoot kunnen nemen, mits er niets, maar dan ook niets van onze plannen uitlekt. En ik weet ook zeker, dat ook de andere plaatsen zonder veel tegenstand aan onze zijde zullen komen. Stuur mij onmiddellijk bericht van al wat onze vijanden nog zullen doen en zodra wij in Vlissingen of Rammekens een paar mensen kunnen vinden die de leiding daar op zich willen nemen, stel ik voor om onze plannen zonder uitstel uit te voeren. Onze regering zit niet stil en heeft nu nog de tijd om zoveel troepen op Walcheren in garnizoen te leggen als zij maar wil".

"En dat tegen het verbod van Oranje in?", vroeg Van Boetzelaer.

"Men zal ze wellicht in Arnemuiden, Veere en op het platteland weigeren", zei de heer Haeck, "maar in Middelburg en Vlissingen worden ze volgens mij zonder enige tegenstand toegelaten".

"Wanneer de oud-baljuw van Middelburg het Walcherse volk niet kent, wie zal ze dan kennen", lachte Brederode. "Ik ken er natuurlijk wel mensen, die van onze partij zijn, maar voor de rest, nee, dan zou ik nu op dit moment niemand weten, die voor deze taken geschikt zou zijn" merkt Haeck op. "Maar waarom hebt u niet eens bij uw schoonzoon Van der Meersch, Laureysz. of Jolijt geïnformeerd?" vroeg Marnix. "Het zou nu nog kunnen, maar dan is er ook absoluut geen tijd meer te verliezen. Nu de zaken zo staan, moet toch zeker alles binnen enkele dagen zijn beslag hebben, tenminste daar moeten wij het, dunkt mij, maar op houden".

Even was het stil in het vertrek.

"Daar schiet me wat in mijn gedachten", ging de oud-baljuw opeens verder, "onder degenen die zich hebben aangemeld, behoort ook Joris uit de Bellinkstraat, zoals hij vroeger altijd door mijn huisgenoten werd genoemd. Hij heeft een oom in Vlissingen, Franchoys, een dapper man, die ons beslist van dienst zal willen zijn". "Als we hem eens naar Vlissingen stuurden, om ...."

"Een goed idee", viel Wessel hem in de rede, "ik ben er voor om Joris en Thomas naar Vlissingen te sturen om met Franchoys zelf te spreken. Maar dan moeten we die beide mannen wel volmacht geven om naar eigen inzicht te handelen. Misschien kunnen zij de moed opbrengen om de vrienden in Middelburg in te lichten".

"Ik geloof niet, dat ze er toe zijn te krijgen", zei Brederode, "ze zijn veel te bang dat ze zullen worden gegrepen. In Middelburg worden zij als voortvluchtigen beschouwd. En als men hen inderdaad zou grijpen, dan zouden ze de folterpaal niet ontlopen en meteen ons allen verraden. Durven zij de opdracht aan, dan kunnen we niets beter doen."

"Laat de mannen halen", stelde Treslong voor "waar zijn zij ergens in de stad?"

"In "Zeemans welvaren" bij de Austruwelerpoort", antwoordde Brederode.

"Mag ik u, Marnix, dan verzoeken hun een boodschap te sturen", zei Haeck, "dan zullen wij hen direct het voorstel doen".

Brederode schelde om een bode.

Plotseling ging de deur open en stapte er een bode het vertrek binnen. Hij had een verzegeld schrijven bij zich dat hij aan de heer Haeck gaf.

En terwijl Marnix de bode opdracht gaf de beide Zeeuwse zeelieden te gaan halen, las de heer Haeck vlug de brief van zijn schoonzoon uit Middelburg.

Even hield hij op, keek zijn vrienden aan en zei, "neemt u mij niet kwalijk, dat ik zo onbescheiden ben, maar is de bode al weg?"

"Hebt u hem dan nog nodig?" vroeg Marnix.

"Nee, eigenlijk niet", antwoordde de heer Haeck verward. "Zijn er moeilijkheden?" vroeg Brederode die de oud-baljuw opmerkzaam aankeek. De plotselinge spanning op het gezicht van Haeck was hem niet ontgaan.

"Deze brief heeft mij erg teleurgesteld", zei Haeck met sombere stem, "Van der Meersch stuurt mij een afschrift van de door mr. Adriaan de Jonge opgemaakte ordonnantie van de dag en nachtwacht in Middelburg en Arnemuiden. Hij schrijft: "De dagwacht moet aan de poorten der stad worden gehouden, zodat in elke poort vier mannen zijn, n.l. uit de drie schutterijen van de voetboog, handboog en kolveniers, benevens de rethorikers, voorzien van behoorlijke wapenen; die moeten 's morgens te half zes met het klokluiden op de Markt verschijnen, en na 't ophouden der klok elk onder zijn hopman op het stadhuis bij de hopman der nachtwacht, die daar is, komen, om de sleutels van elke poort, waar zij moeten waken, af te halen. De hopman van het stadhuis zal de rol van de dagwacht en het getal aflezen, om te zien of zij er allen zijn;

moetende de afwezigen 5 en de geheel achterblijvenden 10 schellingen verbeuren. Ieder moet de post, waarbij hij gesteld is, wel bewaren en bewaken, en opzicht nemen op de vreemd inkomende lieden, ze afvragen werwaarts zij reizen en trekken willen, en waar zij ter herberg zullen gaan, ook het getal der vreemden op geschrift nemen, en zo iemand daarop geen bescheid wil geven, dan niet gedogen, dat zij in de stad komen, moetende de hopluiden alle avonden bij het scheiden van de wacht de opschrijving brengen bij de Burgemeesters. Ordonnantie van de nachtwake:

Een te bepalen aantal personen uit de schutterijen en rethorikers, met een bijgevoegde uit de regering, alsmede een getal uit de burgers, zal elk bij beurte des nachts waken ter plaatse waar zulks bij B.B. en S.S. zal worden gelast; buiten welke gestelde personen niemand anders des avonds of 's nachts zich met geweer op die wachten mag laten vinden, op de boete van 20 schellingen.

Ook die van de wacht mogen met stadsgeschut of hun eigen roeren niet schieten dan bij 't opkomen of afgaan van de wacht.

Deze nachtwakers moeten op het stadhuis komen, als de poortklok alle avonden zal luiden, terwijl de dagwacht niet mag scheiden, voordat de nachtwacht is opgekomen. Noch mag de nachtwacht scheiden voor het ophouden van de poortklok 's morgens, en 't opkomen van de dagwacht.

Voorts is nog bepaald dat de dronkenschap op de wacht zowel 's morgens, 's middags als 's nachts verboden is, ook alle vechterij: des middags gedurende de etenstijd moeten te half twaalf de poorten gesloten worden, en te één uur weer geopend; mogende zij, die de wacht hebben niet van de poort afgaan, dan nadat de wachtklok des avonds te zeven uren zal ophouden; op welke tijd zij de poorten wel en getrouwelijk moeten sluiten.

Niemand mag ook een ander in zijn plaats zenden tenzij bij ziekte of afwezigheid buiten de stad, op een boete van 10 schellingen. Ook mag niemand gedurende de wacht er afgaan, en zich een uur of een half uur afwezig houden op dezelfde boete".

"Een dergelijke verordening, en dat zo gauw, had ik nog niet verwacht en in Middelburg zijn ze eveneens teleurgesteld. Maar toch lijkt het me toe, dat men niet ontmoedigd is. Van der Meersch heeft er tussen haakjes nog bijgeplaatst: "Wij zullen Wet en Raad maar in de waan laten, dat al de gekozen mannen trouwe knechten van de koning zijn".

"Schrijft hij nog iets van het preekverbod in Middelburg?" vroeg Marnix.

"Alleen dit, maar dat is voldoende", knikte Haeck, "dat de kerkeraad niet wil accepteren dat er niet meer mag worden gepreekt, temeer omdat de prediking van de Hervormde leer in andere plaatsen wel wordt toegestaan".

De binnenkomst van Thomas en Joris brak opeens het gesprek af. De bode zette een paar stoelen gereed en zonder verder iets te zeggen verdween hij weer.

"Ga zitten, mannen", zei Haeck vriendelijk, "het doet me genoegen jullie hier te zien en ik waardeer het, dat jullie zich willen inzetten voor de goede zaak. Ik hoef daaraan weinig toe te voegen omdat jullie weet waar het uiteindelijk om gaat. Maar om tot de zaak zelf te komen, jullie beiden hebben een goede indruk op ons allen gemaakt. En daarom willen we aan niemand anders dan jullie het volgende voorstellen. Het gaat over een geheime tocht naar Vlissingen en Rammekens, om mannen voor onze zaak te winnen. We hebben iemand nodig die 's nachts de boom voor Rammekens openmaakt, om voor de Z burg en naar Arnemuiden te komen. Verder zouden jullie in tweede instantie naar Middelburg kunnen reizen om al de vrienden mee te delen wat wij van plan zijn te gaan doen. Zij zullen ook een plan moeten ontwerpen om hulp te kunnen bieden. Tevens kunnen jullie tegelijkertijd zien welke maatregelen de regering

overal heeft genomen. Langer dan vijf dagen kunnen jullie niet wegblijven".
De heer Haeck zweeg even en keek Thomas en Joris recht in de ogen.

Toen zei hij: "Durven jullie de zaak aan?"

"Het is voor mij een vererende opdracht", antwoordde Thomas, "alhoewel het mij allemaal erg moeilijk en gevaarlijk lijkt. Moeilijk en zwaar, omdat ik te weinig kennis van zaken heb om met geleerde heren te spreken. Gevaarlijk is het als men mij zou gevangen nemen. Heel de onderneming zou dan mislukken".

"Zoveel kennis van zaken is er niet voor nodig", meende de heer Haeck, "jullie krijgen een schriftelijke opdracht, waaraan jullie je houden kunt".

"Dan ben ik bereid", zei Thomas eenvoudig.

"En hoe denk jij er over, Joris?"

"Precies hetzelfde als Thomas, heer Haeck. U kunt op me rekenen", klonk het fier uit Joris' mond.

"En mogen we dan van jou als leerling van meester Anthonie Willemse, tekeningen van havens, schansen en sterkten hebben?" vroeg de heer Haeck verder.

"Dat is goed", knikte Joris.

"Dan dank ik jullie beiden voor alles wat jullie voor de goede zaak willen doen", zei de oud-baljuw uit de grond van zijn hart.

Brederode die tegen zijn gewoonte alleen maar had geluisterd, zei nu:

"En wanneer denken jullie te vertrekken en hoe?"

Marnix haalde de lijst van de regelmatig in Antwerpen aankomende en vertrekkende vracht en beurtschepen tevoorschijn. Hij zocht enkele ogenblikken en zei: "morgenochtend om zeven uur kunnen zij al met de Vlissingse marktschipper naar Zeeland. Dat komt goed uit en de mannen kunnen op de terugreis ook met hem meevaren, want hij is altijd in een kleine zes dagen uit en thuis".

"Als het maar niet begint te vriezen", merkte de heer Haeck op.

"Dat geloof ik niet, de eerste dagen blijft het regenachtig", viel Thomas hem in de rede.

"En hoe zit het met jullie kleren?" vroeg Van Treslong.

"We houden gewoon onze matrozenkleren aan", besliste Thomas, "in andere kleren zal men ons eerder als spionnen zien. Bovendien kunnen we altijd nog zeggen dat wij behoord hebben tot de bemanning van de vergane "Landvoogdes".

Toen stonden de mannen op en de heer Haeck zei, "Ga met God". Hij beloofde hen nog dezelfde avond de benodigde stukken in "Zeemans welvaren" te laten bezorgen.

Enkele ogenblikken later stonden Thomas en Joris weer op straat.

"Eerlijke brave kerels", zei Brederode toen zij weg waren. "Het zou jammer zijn, als wij hen niet terug zagen", voegde Van Treslong er aan toe.

"Het wordt tijd voor mij", ging hij verder, "dat ik met de schipper ga spreken, want over een dag of zes is veel te laat. Waar kan ik de man vinden?"

"In 't Vlissingse veerhuis aan de Schelde".

"Dan ga ik maar", zei Van Treslong.

"We gaan een eind met u mee", zeiden Van Brederode, Van Boetselaer en Boisot.

Met hun vieren volgden zij de Zeeuwse zeelieden op de voet en lieten de beide anderen alleen, die direct begonnen met het schrijven van de opdracht voor Thomas en Joris.

HOOFDSTUK 11

DE GEHEIME ZENDING

Het was in de vroege morgen van de 23e februari 1567 buitengewoon druk aan 't Vlissingse veer te Antwerpen. Een groep havenarbeiders was bezig met het laden van een groot aantal kisten en zakken die met het beurtschip naar Zeeland moesten worden vervoerd. Het leek wel, alsof iedereen bang was dat het zou gaan vriezen, zoveel koopwaar moest ineens worden verzonden. Als de Schelde zou dichtvriezen zou er geen schip kunnen varen.

De vertrektijd van het beurtschip was reeds lang verstreken, toen de schipper de drie passagiers, die bij de haard in de gelagkamer van de herberg zaten, kwam waarschuwen dat het nu zoetjesaan tijd werd om te vertrekken.

Thomas, Joris en een reizend koopman uit Arnemuiden die zich bekend had gemaakt als Nicolaes Jacobsz. Cloot, stonden onmiddellijk op en gingen met hun bagage naar de roef, die echter zo klein was, dat er nauwelijks drie mannen konden zitten. Hier zouden zij wellicht zo 'n vierentwintig uur moeten vertoeven, want aan dek was het ook zo 'n pretje niet met dit koude weer.

De touwen werden losgemaakt en de schippersknechts duwden met hun bomen het zwaar geladen schip van de wal. Het was vrij koud en nevelachtig weer en het zag er naar uit dat het de gehele dag donker weer zou blijven.

Voorzichtig zeilde het beurtschip langs grote en kleine schepen langzaam verder. Het was gevaarlijk varen op deze manier.

Zij hadden Austruweel achter de rug, toen de schipper met een boek onder de arm de roef binnenkwam. Hij verzocht zijn passagiers hun naam, woonplaats en beroep op te geven. "Jij gaat dus met je maat weer terug, onderstuurman?" informeerde de schipper.

Thomas knikte en zei:

"Ja, ik hoop over een dag of vier".

"Juist", bromde de schipper.

"Jij gaat zeker naar Vlissingen, koopman?" vroeg hij verder. Deze lachte en zei:

"Weet je nu nog niet schipper dat ik in Arnemuiden woon?"

"Dat is waar ook, ik had beter kunnen weten".

De schipper krabde zich eens achter het oor.

"Heb je nogal goede zaken gedaan in Antwerpen", begon hij weer.

"'t Gaat nog al", was het antwoord, "ik heb veel meer in linnen en wol gedaan dan de vorige maal. Iemand op de Meir heeft een grote bestelling gedaan, die mijn opdrachtgever binnen vijf dagen afleveren moet. Volgens mij kan hij er wel duizend man mee kleden. Maar wat hij er mee moet doen, weet ik niet".

"Ik denk dat ik het weet, heer Cloot. Als er niets tussenkomt, moet ik binnen een aantal dagen een goeie tweehonderd Duitse soldaten naar Walcheren overvaren. Zij zullen, zoals men zegt, het eiland en de steden voor de koning moeten bewaren. Men is bang dat de scheurmakers zich vrij zullen maken. Maar wat er eigenlijk van waar is, ik weet het niet. Het kan mij trouwens niets schelen ook. Het voornaamste is dat ik er geen schade van lijd. Ik geloof, dat die heren of dames in Brussel veel te slecht over de Zeeuwen denken. Zij staan daar niet zo gauw op".

"Zij praten in Brussel veel te veel, omdat zij te veel vrije tijd hebben", meende de koopman, "maar je zei daar, dat je een paar honderd soldaten naar Walcheren moet overvaren om het eiland tegen een aanval te beschermen. Maar wie zou die aanval dan doen?"

De schipper haalde zijn schouders op.

"Ik weet het niet. In Antwerpen vertellen ze, dat Brederode een aanval op Walcheren wilde doen, maar dat belieft ik niet te geloven. Ik ben niet van zijn geloof en zal 't niet worden ook, maar ik mag die kerel wel, omdat hij met zijn minderen even hartelijk omgaat als met zijn meerderen, een edelman en een arme schipper zijn bij hem gelijk. En hij is goed van betalen en laat een mens nog wat verdienen ook. Eerlijk waar, ik heb de laatste tijd nogal een aardig centje van hem gebeurd. Het zou me spijten, als Brederode rare dingen ging uithalen".

"Dat kun je gerust tegenspreken", zei de stuurman, "Brederode zal geen aanval wagen. Ik heb er verschillende mensen over horen spreken en het kwam er allemaal op neer, dat Walcheren vanuit Antwerpen zou worden bezet".

"En wie heeft je schip afgehuurd?"

"Een edelman, hij leek wel wat op Van Hoogstraten, maar ik kan mij ook vergissen", antwoordde de schipper.

Intussen kwam een knecht zijn baas halen die hem moest helpen nog een zeil uit te zetten, omdat de wind begon te krimpen.

"Ik geloof niet dat de schipper weet wat er precies aan de hand is", zei de Arnemuidense koopman tot Joris, "hij gooide volgens mij alles door elkaar. Begreep jij er iets van? Ik niet". "Die schipper praatte maar raak", meende Joris, "en ik geloof ook niet dat hij iets weet van wat er gaande is".

"Wie zou de edelman zijn, die zijn schip heeft afgehuurd? Het kan onmogelijk de graaf Van Hoogstraten zijn", begon Cloot weer, "ik heb wel gehoord, dat er een samenzwering in Antwerpen op touw wordt gezet, en dat de oud-baljuw uit Middelburg er nauw bij is betrokken".

"Nu u dat weet, wil ik u op belofte van geheimhouding er iets meer van vertellen", liet Thomas zich horen, "Beloofst u mij er geen woord van verder te vertellen?"

De koopman gaf Thomas de hand en de stuurman begon op zachte toon hem de hele zaak te vertellen en ook hoever Joris en hij in de onderneming waren betrokken.

"Mijn opdracht is", zo besloot hij, "om mannen te zoeken, die de zaak van de vrijheid willen dienen of steunen. De heer Haeck, waarover u zojuist sprak, heeft ons opgedragen om zoveel mogelijk de geest van de bevolking te verkennen. Nogmaals, we moeten mannen hebben, die ter plaatse kunnen optreden, zodra er een aktie wordt ondernomen. Zonder dat is er natuurlijk geen enkele kans tot slagen. Mislukt alles, dan is er voorlopig geen verlossing van de Spaanse overheersing te verwachten. U ziet wel, dat iedere Zeeuw hier belang bij heeft".

"Ik ben bereid", zei de Arnemuidenaar, "zo veel als het in mijn macht is, de goede zaak te dienen. Ik zal in Rammekens, waar ik veel vrienden heb, en in Arnemuiden al het mogelijke doen om de plannen te laten slagen. Je zei, dat het de bedoeling was, om 's nachts Rammekens binnen te komen, maar dat kan niet, want de doorvaart bij de Waterpoort wordt altijd voor het vallen van de avond afgesloten".

"Dat is bekend, ja", knikte Thomas, "maar zou u niet iemand weten, die die boom 's nachts zou kunnen verwijderen en vanzelfsprekend dan vanaf de landzijde".

De koopman dacht een ogenblik na en zei toen:

"Dit karwei . . . wil ik wel voor mijn rekening nemen. Als ik er niemand" voor kan krijgen, dan kun je er van op aan, dat ik het zelf zal doen. Ik neem de volle

verantwoordelijkheid op me".

"Dan is het eerste probleem al opgelost", stelde Thomas met voldoening vast "en een goed begin is het halve werk", voegde hij er aan toe.

"Kon u ons nu nog maar aan een of twee schippers helpen, die met Dingemanse uit Tholen de soldaten zouden willen overvaren", zei Joris, "dan hadden wij deze beurtschipper niet eens meer nodig. Eerlijk waar, deze schipper lijkt mij totaal niet geschikt voor dit werk. Ik heb zo straks niets gezegd, toen hij dat vertelde van het overbrengen van soldaten, en de heer Van Hoogstraten. Dat heb ik met opzet gedaan, omdat ik hem toen begon te wantrouwen. Als jullie het mij vraagt, heeft hij iets oneerlijks in zijn houding".

"Geloof je dan, dat hij zich met opzet heeft vergist?" vroeg de Arnemuidenaar met iets van verbazing in zijn stem. "En op welke gronden?"

Thomas keek zijn neef eveneens verbaasd aan.

"Moet je dat nou nog vragen? Heel eenvoudig om ons eens te polsen of van ons iets meer te horen. Ik waarschuw jullie, pas op voor die man", zei Joris met vaste stem.

"Nee, dat wil er bij mij niet in", antwoordde de koopman hoofdschuddend, "ik ken hem al jaren. Zeker, hij is een eigenaardige sinjeur en van zijn kerk wil hij absoluut geen kwaad horen. De roomse godsdienst bestaat al ruim vijftienhonderd jaar, zegt hij altijd, en heeft de oudste brieven. En als die nieuwe leer nu ook eens zo oud is, dan mag zij meespreken.

Nee, ik ben er van overtuigd, dat hij om de tuin geleid is door de heer Van Treslong, en dat hij wel degelijk in de waan

verkeert, dat hij troepen in dienst van landvoogdes Margaretha zal vervoeren".

"En dat geloof ik ook", beaamde Thomas, "hij weet niet beter, laten we maar oppassen. Wel ben ik bang, dat een man met zo 'n karakter, in staat zou zijn, om het gehele plan aan de grote klok te hangen, zodra hij hoort dat de zaak heel anders is, dan hem werd verteld".

"Hoe jullie er ook over denken", hield Joris vol, "ik blijf er bij, dat die schipper andere vissers kan vinden, dan zal ik de

heren in Antwerpen proberen over te halen, om van de beurtschipper af te zien".

"Even kijken, wie er zo allemaal in Arnemuiden thuishoren",

peinsde de koopman en telde er enkele op zijn vingers. "Wacht u eens!"

Opeens veerde de Arnemuidenaar op.

"Ik weet er al een", zei hij opgewekt, "Reinier van Goes, die moeten we zien te krijgen, want dat is een beste. Hij is allesbehalve een vriend van de regering en zo dikwijls als hij aan de wal is en er wordt hier en daar een preek gehouden, dan is hij aanwezig. Zijn laatste kind is Calvinistisch gedoopt en dat steekt hij niet onder stoelen of banken. Laten we hem een voorstel doen?"

"**Reinier van Goes**, Reinier van Goes?" merkte Thomas peinzend op, "die naam heb ik meer gehoord, is dat soms de Bergse beurtschipper".

"Inderdaad", knikte de koopman, "ik dacht wel dat jij, die zo dikwijls onder de zeelui in Arnemuiden bent geweest, hem zou kennen. Hij gaat sinds zijn vechtpartij met die Noorse schipper door voor de sterkste kerel die wij kennen".

"Ja, daar heb ik wel eens van gehoord", zei Thomas. "Wat was dat dan, koopman?" vroeg Joris nieuwsgierig. "Dat is kort gezegd", glimlachte de Arnemuidenaar, "de beurtschipper raakte, toen hij uit zee kwam, met zijn schip tamelijk onzacht, maar

buiten zijn schuld, een Noorse brik die behoorlijk schade aan de romp opliep. Als een bezetene stormde de Noorse schipper op het beurtschip over en greep de schipper, die bij het roer stond en nog niet wist hoe hij het had, onverwachts bij zijn borst en wilde hem overboord slingeren. Maar opeens kreeg die zijn tegenwoordigheid van geest terug, rukte zich los en greep op zijn beurt de woedende Noor om zijn middel, en drukte hem zo hard tegen de mast, dat hij geen vin meer kon verroeren".

"Dat is tenminste een kerel!" riep Joris, "zo 'n man kan ons goede diensten bewijzen".

"Het zou me erg tegenvallen als hij zou weigeren", zei de koopman, "vooral omdat er voor vrouw en kinderen wat valt bij te verdienen, want hij heeft een groot gezin".

"Wilt u er met hem over spreken?"

Thomas keek de Arnemuidenaar vragend aan.

"Dat wil ik graag doen", antwoordde deze, "ik hoop tenminste, dat hij nog zonder lading in Arnemuiden ligt. Mag ik hem ook de dag noemen waarop het moet gebeuren?"

"Als alles goed verloopt en er geen kink in de kabel komt, wat natuurlijk gemakkelijk kan gebeuren, wil de heer Haeck in de nacht van de 23e maart bij Rammekens zijn", antwoordde Thomas, "wij op onze beurt zullen de heren in Antwerpen over deze schipper inlichten".

Tegen de verwachting in begon in de namiddag de mist op te trekken. De wind stak op en draaide naar het oosten. De schipper was in zijn nopjes en zei de passagiers te verwachten dat zij in plaats van de gehele dag en nacht varen nog voor de nacht in Vlissingen zouden arriveren.

De schipper had gelijk, want de stadsklok van Vlissingen sloeg juist negen uur toen het schip de haven binnenzeilde. Volgens een oud recht, dat alleen aan de Vlissingse beurtschipper was verleend, mocht deze ten allen tijde de haven binnenvaren, onder voorwaarde dat vooraf de lading en de passagiers waren onderzocht.

Vier mannen waarvan er drie waren gewapend, stapten een kwartier later met lantaarns aan boord.

"Ook passagiers aan boord?" vroeg een van hen kortaf. "Behalve mijn knechten heb ik drie passagiers aan boord", antwoordde de beurtschipper onvriendelijk, "hier zijn hun namen".

"Waar zijn ze?" vroeg de ambtenaar weer.

"Hier zijn we al!" riep Thomas, die zo juist met Joris en de koopman de roef had verlaten.

"Naar vandaan en waarheen?" klonk het nors.

"Thomas komt van Antwerpen en hij gaat overal naar toe, waar zij goed van eten en drinken zijn".

"Stuurman, je bent al te vrolijk, als je dat vandaag of morgen maar niet opbreekt", zei de man op koele toon, "en waar is je bagage?"

"In de maag van een haai", lachte Thomas.

"Je spreekt alsof je niet weet met wie je te doen hebt. Geen grapjes alstublieft en daarom nog eens, waar is je bagage?" "Mijn bagage is, waar de "Landvoogdes" is".

Thomas keek de beambte aan.

"Wat heeft dat nu weer te betekenen", zei de beambte, die nu werkelijk boos begon te worden, "je wilt toch zeker niet beledigend over onze landvoogdes spreken, hoop ik, want daar begint het wel op te lijken".

"Dat zou me inderdaad spijten", meende Thomas, "ik houd teveel van een vrouw, ik bedoel de landvoogdes in Brussel niet, maar ik spreek van mijn schip".

"Stuurman", beet de beambte hem toe, "ik moet je nog één keer tot de orde roepen. Geef fatsoenlijk antwoord, anders ga je mee".

"Nou, wees maar niet zo kwaad. Ik zal dan maar zeggen, dat ons schip, de "Landvoogdes", op de Deense kust is vergaan. Mijn maat en ik zijn er heelhuids van afgekomen, maar al onze bagage is verloren gegaan".

"Heb je verder niets bijzonders bij je?"

"Ik zou niet weten wat".

De beambte draaide Thomas de rug toe en ging naar Joris. Ook hij werd aan een streng onderzoek onderworpen en nadat ook de koopman was ondervraagd, vertrok het viertal. Onmiddellijk na het vertrek van de beambten verlieten Thomas en Joris het schip, na eerst nog met de schipper te hebben afgesproken, dat zij over vier dagen weer in Vlissingen zouden zijn, om met hem mee terug naar Antwerpen te varen.

HOOFDSTUK 12

EEN MISLUKTE AANSLAG

"Ik begin de moed op te geven, dat er iets van onze onderneming terecht zal komen!" riep Blois van Treslong verbitterd uit, "alles schijnt ons tegen te lopen. In Antwerpen mochten we niet blijven. Brederode heeft onder voorwendsel naar het noorden te moeten reizen, ons verlaten. Jonker Van der Aa is onschadelijk gemaakt en van Thomas en Joris horen we maar niets".

"Begint u ook al moedeloos te worden Blois?", zei de heer Haeck, "daar is nog geen enkele reden voor. Dat we uit Antwerpen zijn verdreven, is geen tegenspoed, tenminste, zo kan ik het niet zien. De inscheping bij Austruweel kan gewoon doorgaan en zolang Marnix nog in Antwerpen is, is het contact met de stad niet verbroken. Brederode is vertrokken, niet om van ons af te zijn, daar is hij de man niet naar, maar ... Blois, laten we blij zijn, dat hij niet bij ons is. Als hij er bij zou zijn, dan hadden we beslist geen gunstige uitslag kunnen verwachten. Jonker Van der Aa is uitgeschakeld, jammer, dat hij nu buiten zijn land moet rondzwerven. Maar hoe het ook zij, zijn werk was gereed en de troepen zijn compleet. Van Thomas en Joris kunnen we eigenlijk nog niets zeggen. Zeker, zij hadden reeds in Dambrugge kunnen zijn, maar hoe dikwijls komt het niet voor, dat een schip vertraging heeft".

"Als zij er vóór morgenochtend niet zijn", merkte Boisot op, "dan ben ik bang, dat we die beiden niet meer terug zullen zien".

"De beurtschipper blijft gewoonlijk vijf dagen weg", liet de heer Haeck erop volgen, "zij zijn de 23e vertrokken, en nu is het de 28e, dus de tijd is nog niet eens verstreken".

"Ik vind ook, dat Boisot en Treslong te pessimistisch zijn", meende Boetselaer, "ik ben geen ogenblik bang, dat Thomas en Joris niet terug zullen komen. Zij slaan zich er wel door, maar als zij vertraging hebben, dan moet de overtocht wellicht uitgesteld worden. De gevolgen zullen dan helaas niet uitblijven".

De Prins van Oranje had op de 25e februari de graaf van Brederode bij zich ontboden. Prins Willem had hem verzocht

om het werven van troepen te beëindigen.

Dit verzoek was bij Brederode niet in goede aarde gevallen en hij had zo vlug mogelijk Antwerpen verlaten.

Jonker Van der Aa had juist, voordat er bevel was gegeven om hem gevangen te nemen, de stad verlaten. In de middag van de 26e februari ontving de Prins van Oranje in aanwezigheid van de graaf Van Hoogstraten een deputatie van kooplieden uit de stad, die hem dringend verzocht strenge maatregelen te nemen tot de handhaving van de orde. Dé vorige dag was er tegen beurstijd een hoop vreemd volk op de been geweest. De Markgraaf meende, dat nu de tijd was gekomen, om overal in straten en op pleinen bekend te laten maken, dat alle vreemdelingen en soldaten die niet in dienst van de stad waren, onmiddellijk Antwerpen moesten verlaten. Bovendien had Marnix van Toulouse een schrijven ontvangen, waarin de Prins van Oranje hem verzocht zijn gasten niet langer gastvrijheid te verlenen en zich te onthouden van allerlei onverantwoorde ondernemingen.

Jan van Marnix voldeed slechts aan het eerste verzoek en wist zijn vrienden nog dezelfde dag in Dambrugge onder te brengen, terwijl ook de geworven troepen naar

deze plaats werden gedirigeerd.

De vier mannen hadden juist hun besprekingen beëindigd en wilden ter ruste gaan, toen krakende voetstappen over de bevroren sneeuw werden gehoord.

Ze hielden stil voor de schuur.

Treslong liep naar de deur, waarop juist werd geklopt. "Wie is daar?" vroeg hij voordat hij de deur opende.

"Zijn wij hier terecht bij de heer Haeck", vroeg een stem. "Ja! en wie bent u?"

"Thomas en Joris!"

Vlug deed Blois van Treslong de deur open en liet de beide Zeeuwen het somber verlichte vertrek binnen.

Hartelijk werden Thomas en Joris verwelkomd.

"We begonnen reeds de moed op te geven jullie ooit terug te zien", begon de heer Haeck opgelucht, "en hoe is de reis geweest?"

"Behalve enkele moeilijkheden mag de tocht wel geslaagd worden genoemd", zei Thomas.

"Vertel op mannen", vroeg Blois nieuwsgierig.

Joris vertelde dat de reis naar Vlissingen zonder problemen was verlopen en hoe zij aan boord hadden kennis gemaakt met een koopman uit Arnemuiden, die op zich had genomen om er voor te zorgen, dat bij aankomst van de schepen voor Rammekens de boom open zou zijn.

De heren luisterden met voldoening toen Joris vertelde, hoe dezelfde koopman hen in Arnemuiden in aanraking bracht met schipper Reinier van Goes, die bereid was gevonden te helpen en morgen reeds met zijn schip in Antwerpen zou zijn. Met klimmende belangstelling luisterden zij verder naar zijn beschrijving, hoe het kasteel Zeeburg, waarvan Joris een nauwkeurige tekening op tafel legde, binnenkort door koninklijke soldaten zou worden bezet, onder bevel van Adolf van Bourgondië van Wackene, de hoogbaljuw van Gent. Maar deze bezettingstroepen zouden door de Oranjegezinde bevelhebber van het kasteel niet worden binnengelaten.

Joris vertelde hoe er velen in Vlissingen en Arnemuiden wilden helpen, zodra de troepen van Brederode voet op Walcherse bodem zouden zetten. Zij waren Middelburg binnengeslopen, en bij de heer Van der Meersch in het geheim onderdak gevonden. Deze had toegezegd, dat, zodra Adolf van Wackene zijn troepen voor Zeeburg had ontscheept, hij met Simon Jansz., Van Rooman, Laureysz., Van den Bogaerde, Adam Stoop, De la Palma, Jacob de Questere, Anthonie Willemse, Geleyn Jolijt, Levijn de Schoenmaker, Hans de kleermaker, en anderen naar de markt zou gaan. Zij zouden de magistraat dwingen, hun verlof te geven, het krijgsvolk van de Landvoogdes uit Walcheren te verjagen. Als de schepen van zijn schoonvader, de heer Haeck, zouden naderen wilde men de stadswachten overrompelen en hen de sleutels afhandig maken.

Daarna zou het niet moeilijk zijn, om met vliegende vaandels en slaande trommen Middelburg binnen te trekken.

Joris prees de dappere Arnemuidense en Middelburgse geuzen, die hij eerst nu had leren kennen. Zij hadden veel waardevolle gegevens verstrekt.

Nauwkeurig had de jonge Zeeuw de plaatsen in kaart gebracht waar de schepen gemakkelijk en minder gemakkelijk konden aanlanden.

Even was het stil, toen Joris over zijn onverwachte ontmoeting met zijn ouders vertelde.

Juist was Joris bezig mee te delen hoe zij nu eigenlijk in Dambrugge waren gekomen, toen er plotseling op de schuurdeur werd geklopt.

Blois van Treslong liep vlug naar de deur en vroeg wie daar zo laat in de nacht was.

"Goed volk!" riep er iemand.

Voor de deur stond een ruiter met zijn paard aan de teugel.

Direct zei hij: "Uwe edelheid, ik heb opdracht van de heer Jan van Marnix, u deze brief te overhandigen, en omdat er haast is, zal ik op uw antwoord moeten wachten".

"Bindt uw paard vast en dek hem goed, want het is behoorlijk koud en komt u dan even binnen".

Treslong zette de deur op een kier en voegde zich weer bij de anderen.

De inhoud van de brief was, dat de heer Van Toulouse, even na het vertrek van Thomas en Joris, het geheim bericht van de graaf Van Hoogstraten had ontvangen, dat de Prins van Oranje de volgende dag bevel zou geven, dat alle gewapende troepen, die niet in dienst van de koning waren, zich binnen vier en twintig uur moesten verwijderen.

"Er moet daarom", schreef de heer Van Toulouse, "spoedig gehandeld worden. Ik zal de schippers die morgen in Antwerpen zullen arriveren, laten weten, dat zij naar Austruweel moeten varen, om de manschappen zo vlug mogelijk aan boord te nemen. We verwachten nog twee vaartuigen, terwijl er reeds twee hier liggen.

Daarom is er ruimte genoeg om de zeshonderd soldaten te bergen. Ik heb alles op orde gesteld, om morgen in de nacht de Schelde af te varen. Voor morgenavond hoop ik bij jullie te zijn, als jullie mij tenminste met deze boodschapper het bericht meegeeft, dat jullie ook klaar zijn. Denk er aan, dat er nu geen uitstel meer mogelijk is. We moeten morgennacht af varen óf van heel de zaak afzien. Gunstig staan de zaken niet, zolang de Markgraaf ons verdenkt. Laten we echter moed houden, want hij zal zeker onze zijde kiezen, als hij ziet, dat wij geen andere bedoelingen hebben, dan de bevrijding van het land".

"Nee, ik begrijp de Prins niet", zei Treslong, terwijl hij de brief aan Haeck gaf, "Hij jaagt ons als herten op één hoop, alsof hij niet aan onze zijde staat. Hij is toch een grote tegenstander van de regering en een vijand van de vervolgingen".

"We zouden wel graag willen, Treslong, dat Oranje ons anders behandelde", verdedigde de heer Haeck de Prins van Oranje, "maar hij kan dat niet vanwege zijn waardigheid van Markgraaf van Antwerpen".

"Daar ben ik het niet mee eens", viel Van Boetselaer hem in de rede, "als de Prins van Oranje voor ons was, dan zou hij ons wel stil onze gang laten gaan. Maar het zij zo. Ik stel voor om Van Toulouse zo spoedig mogelijk te laten weten, dat we er voor zullen zorgen klaar te zijn".

"Dat is gauw en gemakkelijk gezegd", merkte Blois van Treslong op, "maar ik zie nog niet in hoe alles binnen vier en twintig uur kan worden gerealiseerd".

"We zullen wel moeten", voerde de heer Haeck aan, "wanneer wij morgenavond niet met alles gereed zijn, is al ons werken tevergeefs geweest. We moeten nu een beslissing nemen, of we zijn verloren. Ik zie wel kans om de soldaten en de munitie aan boord te krijgen. De bevolking hier zal ons zeker willen helpen, en vele handen maken licht werk".

"En waar halen we zo gauw voedsel vandaan?" vroeg Boisot. "Dat is een probleem", antwoordde de heer Haeck, "we zullen maar moeten pakken wat we krijgen kunnen. Zodra het dag wordt moeten onze mannen er op uit, er zit niets anders op. Zo 'n geweldige voorraad hebben we niet nodig, als we op Walcheren zijn, dan zorgen onze vrienden voor alles wat we nodig hebben".

"Tenminste, als we er komen", merkte Van Treslong op. "Natuurlijk", zei de heer Haeck kort.

Direct na het vertrek van de bode, werd er orde op zaken gesteld. Naar alle kanten werden boden gestuurd en voordat de morgen goed en wel was aangebroken, was men reeds zover gevorderd, dat de aanvoerders niet meer voor een te laat vertrek behoeften te vrezen.

Alles liep goed, het weer liet niets te wensen over en er waaide een gunstige wind. De levensmiddelen stroomden toe, want de bewoners deden wat ze konden om de mannen te helpen. Karren en wagens brachten volle vrachten naar Austruweel, waar de heer Haeck, Thomas en Joris met nog enkele anderen alles in ontvangst namen. Voordat de middag was aangebroken, had schipper Jan Dingemanse uit Tholen een deel van de goederen reeds geladen en kon Wessel van Boetselaer zich met honderdvijftig man inschepen.

Rond één uur verschenen de andere schepen. Op het schip van Reinier van Goes bevond zich, tot grote verbazing van de aanvoerders, jonker Van der Aa, die even buiten Antwerpen aan boord van het geuzenschip was gestapt.

Spoedig was men het er over eens, dat Boisot zich bij Jan van Marnix en Van der Aa zich bij Haeck zou inschepen. Tegen het vallen van de avond verscheen de heer Van Toulouse en deze was niet weinig verbaasd, dat er reeds drie schepen voor vertrek gereed waren.

Treslong, die de achterhoede van de kleine vloot zou vormen, en aan wie het Vlissingse beurtschip was toegewezen, wilde het schip gaan laden. Maar de schipper, die de gehele dag niet

op zijn gemak was geweest, en de zaak toch eigenlijk niet goed vertrouwde, vroeg aan de heer Van Treslong: "Hebt u een ogenblikje, uwe edelheid? Voordat we verder gaan, wil ik u vragen, of deze soldaten Duitsers zijn efi op Walcheren afgezet worden, om het eiland voor de koning te bewaren?"

"Waarom vraag je dit schipper".

Wantrouwend keek Treslong de beurtschipper aan en zei verder: "als je ons edellieden, vrienden van de Graaf van Brederode, Van Hoogstraten en de Prins van Oranje, vertrouwt, kan het je niet schelen, of je Duitsers of Walen vervoert. Daarom, vertrouw je ons niet?"

"Ja en nee, om u de waarheid te zeggen", antwoordde de beurtschipper op koele toon.

"Ja, omdat u allen in dienst van de koning bent, en nee, omdat ik gisteren in Antwerpen heb gehoord, dat enkele edelen Walen hebben geworven, om daarmee Walcheren te bezetten".

"We zijn in dienst van de koning geweest, schipper", zei Treslong een beetje bits, terwijl hij nu wel degelijk inzag, dat Joris het goed had gezien, dat de man niet was te vertrouwen. En hij voegde er aan toe, "maar hij heeft het ons onmogelijk gemaakt om hem te dienen en omdat hij de vreemde troepen in ons land laat, zullen we met onze mannen de tegenstand trachten te breken".

"Dus het gaat tegen de regering. Nee, daar leen ik mijn schip niet voor, nee, uwe edelheid, voor vijandelijke bedoelingen vaar ik niet, al zou ik er schatten aan verdienen. Ik zie ook niet in, dat wij zo slecht behandeld worden".

"Ik beroep mij op uw erewoord!" riep Treslong terwijl hij een tint bleker werd, "je kunt niet meer terug, alles is immers gereed?"

"Maar als ik zeg, dat ik het niet wil, dan kunt u mij niet dwingen!" schreeuwde de schipper woedend.

Joris hoorde het twistgesprek een eind verder aan en bracht direct de heer Haeck op de hoogte.

In alle haast werd overlegd wat er nu moest gebeuren, en men besloot de onwillige maar tevens gevaarlijke beurtschipper van zijn verplichtingen te ontslaan. En opdat hij tenminste geen kwaad kon doen, zou men hem vasthouden, totdat de schepen Rammekens zouden naderen.

Er lagen nog twee schepen voor de wal en de schippers waren bereid hun medewerking te verlenen. Hiervan werd een gretig gebruik gemaakt en vlug werd een van deze schepen geladen.

De beurtschipper kreeg opdracht twee dagen in Austruweel te blijven en zijn schip niet te verlaten. Zes stevige inwoners van Dambrugge zouden hem zolang gezelschap houden. Of hij wilde of niet, de beurtschipper moest zich aan dit besluit onderwerpen. Even vóór middernacht gaf de heer Haeck, aan wie het opperbevel over de schepen was opgedragen, het sein om te vertrekken.

De kleine vloot maakte zich los van de wal, maar door enkele onvoorziene omstandigheden bleven de schepen doelloos op de golven van de Schelde dobberen. Het was ruim vier uur in de morgen, toen de tocht weer kon worden voortgezet. De bemanningen beschouwden dit onverwacht oponthoud, waarvan hun de reden werd verzwegen, als een ongunstig voorteken. En werkelijk was dit zo. De Vlissingse beurtschipper was zijn bewakers te slim af geweest en had, voordat zij iets vermoeden, toen zij even de wal op waren gegaan, zijn schip losgemaakt en de zeilen gehesen.

Niet één van de schepen had gemerkt, dat hij van het stilliggen gebruik had gemaakt, om hen voorbij te varen. Met een noordoosten wind zeilde de kleine vloot de Westerschelde op en zette koers naar Rammekens. Dit plaatsje werd beschouwd als de sleutel van het eiland Walcheren. Had men eenmaal Rammekens in bezit, dan zou het niet moeilijk zijn om in Vlissingen, Arnemuiden, Veere en Middelburg vaste voet aan grond te krijgen.

Na een voorspoedige tocht kwamen de schepen met afgaand water voor Rammekens aan. De Arnemuidense koopman Cloot, die de boom, die de doorvaart 's nachts moest afsluiten, volgens afspraak had laten verwijderen, liet zich hier aan boord van het schip van de heer Haeck brengen.

Met sombere stem deelde de koopman mee, dat de onderneming was verraden en waarschijnlijk zou mislukken. Toch was de Arnemuidenaar met zijn vrienden bereid om ten koste van alles te helpen. Er waren reeds mannen onderweg naar Middelburg en Arnemuiden, om daar te vertellen, dat de vloot bij Rammekens was gearriveerd.

Op de vraag van de heer Haeck, hoe hij te weten was gekomen, dat de aanslag verraden was, antwoordde de koopman dat heel Vlissingen in rep en roer was en iedereen tegen de aanvallers te wapen was geroepen. Ook de activiteiten van de Spaanse bezetting onder bevel van Adolf van Wackene bewezen dat zij waren gewaarschuwd.

Dit bleek weldra, toen het landingslegertje bij kasteel de Zeeburg probeerde aan wal te stappen. Hoewel de Spanjaarden slechts tweehonderd man sterk waren, hadden zij zich zo opgesteld, dat de landingstroepen zich niet konden verspreiden.

Toch rukten de mannen, met Boisot en Van der Aa aan het hoofd voorwaarts. Maar

na een half uur gelukte het de Spanjaarden de geuzen tot staan te brengen. Op hun beurt vielen zij het, door het moordend lood uitgedunde legertje aan, zodat Boisot zich in allerijl moest terugtrekken. Gedekt door het vuur van hun vrienden, konden zij naar de schepen terugkeren.

Direct liet de heer Haeck de zeilen hijsen en omdat een aanval op Vlissingen te gevaarlijk was, koerste men naar Arnemuiden. Maar daar was de tegenstand niet minder groot. In opdracht van de stadsregering van Middelburg waren twee goed uitgeruste en bewapende schepen naar Arnemuiden gevaren, die op stroom op de aanvallers lagen te wachten. Daarbij had men de havenhoofden versterkt, terwijl enkele honderden gehuurde busschietters, onder leiding van bekwame hoplieden de dijk bewaakten.

Toen de kleine geuzenvloot in de morgen van de derde maart 1567 Arnemuiden naderde, werd Treslong opgedragen, de wachtende schepen te vernietigen, terwijl Van Boetselaer opdracht kreeg om voet aan wal te zetten op een der havenhoofden om zich daarna van Arnemuiden meester te maken.

Het gelukte Treslong om een van de vijandelijke schepen buiten gevecht te stellen en de andere met groot verlies aan mensenlevens op de vlucht te jagen.

Het scheen in het begin dat Van Boetselaer ook succes zou hebben. Het was hem gelukt, om op een van de Arnemuidense havenhoofden te landen. Daarna rukte hij met zijn geuzen dichtaaneengesloten op onder het geschreeuw van: "leve de Geuzen!, leve de Geuzen!"

Maar plotseling kwamen enkele tientallen busschietters tevoorschijn, die in een hinderlaag lagen. Een regen van kogels sloeg in de gelederen van de geuzen, die in minder dan geen tijd op de vlucht sloegen. Alleen een groepje onder bevel van Van der Aa en Thomas Jansz., probeerde staande te blijven, maar weldra moesten zij zich ook terugtrekken. Zo was dan het restant van de geuzenbenden aan boord van de schepen teruggekeerd.

Tegen de middag kwamen Joris en enkele soldaten, die in de vroege morgen op verkenning waren gestuurd, na een moeilijke en gevaarlijke tocht aan boord terug. Zij brachten het teleurstellende bericht mee, dat in Middelburg alle plannen en pogingen van Van der Meersch op niets waren uitgelopen, omdat niets te doen was tegen de sterke bezetting van de Noorddampoort.

Joris en zijn mannen hadden bij Nieuwwerve hopman Hans van den Bogaerde met zijn mannen ontmoet, die in het geheim Middelburg hadden verlaten. De hopman had hen verteld, dat zodra men had gehoord dat de geuzenvloot voor Arnemuiden lag, de heren van der Meersch, Simon Jansz., Van Roomen, Vincent Laureysz., Geleyn Jolijt en Salvador de la Palma 's morgens het volk met trommelslagen hadden opgeroepen. Met vliegende vaandels en slaande trom was men naar de Markt getrokken, om de sleutels van de stad van de magistraat op te eisen. Maar in plaats van dat men de sleutels kreeg, was de baljuw, Thomas Rollema met enkele stadswachten naar hen toegegaan en had hen gezegd rustig naar huis te gaan. Deden zij dit niet, dan zou hij genoodzaakt zijn geweld te gebruiken, desnoods met vuurwapens. Maar dit gezegde was olie op het vuur en in een minimum van tijd had Jolijt de baljuw en de stadswachten omsingeld. Jolijt stormde met een pistool in de hand op de baljuw af en dwong hem: "*Lang leve de Geuzen!*" te roepen.

Daarna waren zij naar de Noorddampoort gemarcheerd om die te bestormen. Daar

ontmoette men echter zoveel tegenstand, dat het niet mogelijk bleek de poort te nemen, alhoewel enkele Geuzen er in waren geslaagd om door de poort te ontsnappen.

Moedeloos trok de kleine Geuzenvloot naar Rammekens terug en reeds kwam er aan boord gebrek aan de eerste levensbehoeften. De heer Haeck, die er vast van overtuigd was, dat de vrienden uit Walcheren voor voedsel zouden zorgen, was dan ook hevig teleurgesteld. Echter voordat het de vierde maart dag werd, kwam een schip uit Middelburg langs allerlei omwegen, met aan boord Adam Stoop, Levijn de Schoenmaker, Wouter Bartholomeus, Jacob de Questere en Anthonie Willemse, bij Rammekens aan. Het bracht zoveel voedsel, dat de schepelingen weer voor enkele dagen genoeg hadden.

Jacob de Questere gaf de heer Haeck tevens een brief van zijn schoonzoon Van der Meersch. Deze schreef dat zowel in Middelburg als in Arnemuiden zelf alles was mislukt en dat het het beste was om naar Dambrugge terug te keren. Misschien zouden er in de toekomst wel nieuwe mogelijkheden zijn.

Er werd krijgsraad gehouden en men besloot terug te keren. Op de 6e maart zeilden de schepen de Westerschelde op, met het doel om in Austruweel de soldaten te ontschepen, nieuwe troepen aan te werven en Valenciennes te ontzetten en dan te Brussel gunstige vredesvoorwaarden af te dwingen.

Even buiten het Sloe zag men de oorzaak van alle tegenslagen varen. Het was de beurtschipper uit Vlissingen, die weer naar Antwerpen zeilde. Voordat deze het eigenlijk kon vermoeden, was zijn schip onder woest geschreeuw buit gemaakt en de beurtschipper werd aan boord van Treslongs schip gebracht. In de middag van de volgende dag gingen de troepen bij Austruweel weer aan wal en Toulouse nam niet ver van deze plaats stelling, die hij zo spoedig mogelijk versterkte.

Nauwelijks was het in de omgeving bekend, dat de geuzen stelling hadden genomen tussen de dijken van de Schelde en Austruweel, of grote aantallen ballingen stroomden naar de legerplaats. Zo groeide het leger aan tot drieduizend man. Het plan lekte maar al te spoedig uit en landvoogdes Margaretha van Parma stuurde Philips van Lannoy, heer van Beauvoir en bevelhebber van haar lijfwacht naar Austruweel om dat nest van oproerlingen te zuiveren.

Met een kleine achthonderd goed getrainde soldaten rukte kapitein Van Lannoy in alle stilte naar Austruweel op. De 12e maart gingen de mannen in groepjes op weg, terwijl hun wapens per schip naar de St. Bernardsabdij in de nabijheid van Antwerpen werden vervoerd. Hier kregen de troepen hun wapens terug en kregen daarna bevel om met opgerolde vaandels en stille trom tot in het gezicht van de geuzen op te rukken. Dan moest het eerste gelid schieten, dat daarna direct naar de achterhoede moest verdwijnen. Het tweede gelid kreeg dan gelegenheid te vuren, waarna het derde aan de beurt kwam.

Na een kort bevel begon de aanval en enkele minuten later zagen zij Austruweel reeds voor zich. Toen ontrolden zij de vaandels en stormden schreeuwend op de schans af. Toulouse was verbaasd en even meende hij, dat de door Brederode beloofde troepen waren gearriveerd. Het kruis op de vaandels hielp hem echter al spoedig uit de droom. Maar toen was het te laat. Zonder tijd te verliezen, stelde de edelman zijn benden in slagorde en gaf bevel de schans tot het uiterste toe te verdedigen zolang er nog kruit en kogels waren.

Helaas werden zijn bevelen niet juist opgevolgd door de afdeling van Van Boetselaer. De troepen van de landvoogdes rukten koelbloedig verder en elk schot was raak. De

geuzen schoten maar in het wilde weg en over de hoofden van de vijanden.

Weldra waadden de aanvallers door de gegraven gracht en in één stormloop werd de schans bemachtigd. De geuzen boden nu weinig tegenstand meer en sloegen op de vlucht. Het was geen gevecht, maar een bloedige jachtpartij. Honderden werden in de legerplaats neergesabeld en ook Van Boetselaer verloor het leven. Honderden probeerden hun leven te redden door in de Schelde te springen, maar zij verdronken jammerlijk. Zo "n zes tot achthonderd man nam de vlucht in een grote hoeve, maar de niets en niemand ontziende benden van Beauvoir staken de boerderij in brand en wie niet in de vlammen omkwam, werd op beestachtige wijze afgemaakt. Dit was de wraak van de landvoogdes te Brussel.

Ook Thomas, de neef van Joris en jonker Van der Aa vonden de dood. Toulouse zelf viel in handen van de overwinnaars. Hij beloofde hen een grote losprijs, maar men ging er niet op in. Toulouse werd op vreselijke wijze gefolterd, waarna hij letterlijk in stukken gehakt werd. Joris wist zich gelukkig in veiligheid te brengen en zich een paar dagen in een hoeve bij Dambrugge schuil te houden. Daarna ontsnapte hij naar Gent. Haeck, Treslong en Boisot konden zich met een bootje over de Schelde in veiligheid brengen.

HOOFDSTUK 13

ONDER DE BOSGEUZEN

Op vastenavond van het jaar 1568 was het buitengewoon stil in Gent. Toch was er veel volk op de been, dat stil door de straten heen en weer liep.

Er was inderdaad reden om stil te zijn. Alva, de grootste mensenbeul, die de Nederlanden ooit hadden gezien, was op 22 augustus 1567 in Brussel aangekomen en had niet lang daarna de beruchte bloedraad opgericht. De mensenslachting was begonnen. In de citadel te Gent wachtten **Egmond en Hoorne** op hun vonnis.

Alleen een klein groepje mannen in een taveerne, niet ver van de plaats waar de graven werden gevangen gehouden, schenen niet zo erg onder de indruk te zijn.

"Het is vandaag een vervelende dag geweest", zei een van de drie mannen, die aan een tafel zaten. Het was een goede veertiger met een spitse knevelbaard, grijze ogen en valse gelaatstrekken. Hij droeg de kleding van de stadssoldaat.

"Hoe zo, Guy?" vroeg een van zijn kameraden, die er iets minder ruw uitzag.

"Vraag je dat nog Pico? Verleden jaar om deze tijd had ik in een kwartier meer gedronken dan nu de gehele dag. Overal was het vrolijk, maar nu lijkt het wel alsof men over een kerkhof wandelt".

"De mensen schijnt het huilen nader dan het lachen te staan!" zei Guy en draaide zich naar de derde man aan tafel, een Spanjaard.

"Zeg, vind jij ook niet, dat het hier op Vastenavond een saaie zaak is? Het is wel de eerste keer van mijn leven, dat ik zoiets meemaak".

"Hoe kunnen de mensen plezier hebben", antwoordde Pico schouderophalend, "als er zoveel narigheid is. Ik kan goed begrijpen, dat men niet vrolijk kan zijn, na al die moordpartijen".

"Op de lijken van kettters kan men dat wel", zei Guy op ruwe toon, en hij voegde er aan toe, "als mijn vader of mijn moeder een ketter was, geloof me gerust, dan zou ik bij hun lijken kunnen feestvieren".

"Dat wel", zei de Spanjaard, terwijl hij een kruis sloeg, "ik haat ze allen met een dodelijke haat, die de heilige maagd onteren, en met onze heilige verrichtingen spotten".

"Dat doen ze!" beaamde Guy, "ik heb het in deze dagen dikwijls gezien, dat zij bij het schavot nog aan hun verderfelijk geloof vasthielden en zelfs met het ene been al in het graf de leer van de alleenzaligmakende kerk vertrappen".

"Ja, ze zijn bijzonder vasthoudend, en zijn niet eens bang voor de wreedste dood. Daarvan ben ik al meerdere malen getuige geweest", knikte Pico, "maar ook heb ik me er wel eens over verwonderd, waarom men die mensen, die toch onverbeterlijk zijn en blijven, zo te vuur en te zwaard vervolgt? Ik zou zeggen, als zij menen het bij het rechte eind te hebben, laat hen in die dwalingen maar verder gaan. Zijn ze gevaarlijk voor de rust en het welzijn van het land, laat hen dan gestraft of verbannen worden. Ik geloof, dat zij, als zij maar braaf leven, er even goed of even slecht af komen zullen als wij".

"Hou je mond, Pico", beet Guy hem toe, "ze branden in die grote poel van vuur en sulfere, die nooit uitgeblust wordt. Je mag wel oppassen, of je bent een ketter voordat je het weet. Reken erop, zo graag ik je nu mag lijden, zo zeer zal ik je dan haten. Aan kettters pardon geven, heb ik nooit geleerd".

"Je meent dus de kettters te kunnen uitroeien?" zei Pico, terwijl hij ongelovig met het

hoofd schudde.

"Zeker".

"Het gaat met hen als met het ongedierte, Guy! Zolang er nog één overblijft, schiet je met al je ijver niets op. En allen uitroeien is even onmogelijk als dat die beide heren daar in de citadel weer de vrije lucht zullen inademen".

"Dat zijn ook zulke landverraders als al de anderen", zei de Spanjaard, terwijl hij met een scherpe blik de twee mannen aan een ander tafeltje monsterde.

"Man, weet wat je zegt, je moet ook nog een keer iets kunnen bewijzen", merkte Pico met fronsende wenkbrauwen op, "ik ken ze beter als jij. Je bent nog maar nauwelijks een half jaar in de Nederlanden en weet er vrijwel nog niets van. Ik zou als ik jou was maar niet al te vlug oordelen".

"Het zijn allebei kettters, Pico, en grote ook", meende Guy, "en al zijn ze geen landverraders, oproermakers of wat ook, dat doet niets ter zake, als vijanden van de kerk moeten zij uit de weg worden geruimd".

"Ook al hebben zij nog zoveel goeds gedaan voor het land en de koning", vroeg Pico.

"Wat gedaan?"

Guy haalde zijn schouders op.

"Nou", antwoordde Pico, "Egmond en Hoorne hebben reeds veel roem behaald onder de koning en deze is er ook heel goed mee geweest. Ik moet je zeggen, dat het mij spijt dat zulke mannen hun dood op het schavot moeten vinden".

In een hoek van de gelagkamer, tegenover de drie soldaten, zat een tweetal mannen, naar het scheen burgers uit Gent, zacht over ongeveer hetzelfde onderwerp te praten.

De een, een oudere man in eenvoudige poortersklere, zat met zijn arm onder het hoofd blijkbaar diep nadenkend over de tafel te kijken. Naast hem zat Joris, de zoon van de beeldensnijder, die na zijn vlucht bij Austruweel al zwerfend in Gent was gekomen. Daar had hij bij een schilder werk gevonden. Een paar keer in de week kwam hij ook in deze taveerne om er met boekhouden nog iets bij te verdienen.

"Zoëven is er langs mijn oren komen waaien, dat de hoge gevangenen op de citadel weer zullen worden vervoerd en in Brussel worden gedood", zei Joris vrij hard tot zijn metgezel, "wilt u wel geloven, meester Lijnsen, dat, als ik zeker wist dat het waar is dat Egmond en Hoorne zullen moeten sterven, ik nog vandaag zou proberen om hen te verlossen".

"Praat niet te hard, Joris, de muren hebben oren", zei meester Lijnsen bedachtzaam, "Als er al een tijd van zwijgen is dan is het nu wel. En hier is het maar geraden, om van zijn hart een moordkuil te maken, wil men niet onverwachts achter slot en grendel worden gezet. Ik zou maar een beetje mijn mond houden, als ik jou was".

"Ik zwijg voor niemand meer", zei Joris heftig, "ik heb toch niets meer te hopen. Mijn lieve moeder is tengevolge van de gruwelijke vervolging gestorven. Mijn vader zwerft met zoveel andere vrienden uit Middelburg als balling rond. Wie weet of ik hem nog ooit zal terugzien. Maar ik zal mij op die mensenbeul wreken, daar kunt u van op aan, meester Lijnsen. Hij is de oorzaak van zoveel bloed en tranen".

Joris stak demonstratief zijn gebalde vuist omhoog.

"Man, wees toch wijzer", beet meester Lijnsen hem nu toe. "Ze zitten daar op ons te loeren, Joris, wees toch op je hoede". "Ik geef er niets om", zei Joris, terwijl hij meester Lijnsen scherp aankeek.

Intussen was de Spanjaard, zonder dat de jonge geus het had gemerkt door de grote deur van de gelagkamer verdwenen. Hij had genoeg van het gesprek gehoord ....

Ook meester Lijnsen vertrok even later. Het duurde dan ook niet lang of Joris stond

op, rekende met de herbergier af en verliet de taveerne.

Nauwelijks was hij op straat of plotseling werd hij ruw aangegrepen.

"Je bent mijn gevangene, ketter!" beet een stem met sterke Spaanse tongval hem toe.

Het was de Spanjaard die even voor Joris de taveerne had verlaten.

"Laat me los, ellendeling!" schreeuwde Joris. Met een paar flinke rukken en een zijsprong kon hij zich van zijn aanvaller ontdoen. Tegelijkertijd rukte hij zijn pistool uit de holster onder zijn wambuis.

De Spanjaard had zich in een minimum van tijd hersteld en wilde zich in dolle woede weer op Joris werpen.

Deze richtte echter koelbloedig zijn pistool op de borst van zijn aanvaller. Het moest, het kon niet anders!

Het volgende ogenblik klonk er een schot en dodelijk getroffen viel de Spanjaard vloekend neer.

Met het nog rokende pistool in de hand verdween Joris in een zijstraat.

Ongeveer een week later stapten bij het vallen van de avond twee mannen het dorp Roosebeeke, op enige afstand van Kortrijk uit. Ze waren ongeveer van dezelfde leeftijd en waren beiden in dezelfde opgewonden stemming. In het hart van deze beide mannen woelde de wraak, Joris had de andere even te voren ontmoet en voordat ze het riviertje de Lijs, waren overgestoken, hadden zij elkaar begrepen. Samen hadden zij afgesproken, om zich bij de bosgeuzen aan te sluiten, die overal in Vlaanderen, Henegouwen en Artois de Spanjaarden afbreuk deden.

"Op zo'n erf", begon de Vlaming te vertellen, toen Joris en hij een boerderijtje voorbijkwamen, "op zo'n erf te Thielt woonden mijn goede ouders rustig en tevreden. Door de vlasbouw hadden zij een aardig kapitaaltje gespaard. Zij hoopten hiermee een rustige oude dag te hebben, maar daar is helaas helemaal niets van terecht gekomen. Plotseling werden zij gevangen genomen. De Brusselse beul en zijn helse trawanten hadden mijn vader en moeder lang met rust gelaten. Maar toen zij, dat is nu een maand of wat geleden, een dag en een nacht gastvrijheid aan een vermomde geestelijke, een spion van de inquisitie, hadden verleend, en deze het boeltje van mijn ouders had opgenomen, werd ook hun naam op de lijst geplaatst, van hen wiens bezittingen moesten worden verbeurd verklaard. Op zekere keer, toen ik naar de markt in Gent was gegaan, drongen de schurken ons huis binnen en roofden alles wat van hun gading was. Maar het ergste was, dat zij mijn vader en moeder meenamen. Tenminste, dat moet ik wel geloven, want toen ik een dag later thuiskwam, leek ons huis wel op een woeste wildernis. Alles wees er op, dat mijn ouders met wreed geweld zijn weggesleurd. En waar ze zijn, weet ik niet. Maar ik zal hen wreken!"

Dit laatste stootte de jonge Vlaming driftig uit.

"Die ellendelingen", antwoordde Joris hard, "en heb je niets meer van waarde in het huis gevonden?"

"Welnee, alles was stukgeslagen of stukgetrapt en onze hond lag dood voor zijn hok", zei de Vlaming wat rustiger.

"Die hebben ze zeker eerst doodgeschoten! Afschuwelijke monsters zijn het! Vooral die Italiaanse Bloedhonden, die met de vendels van Alva zijn meegekomen. Met een paar heb ik de laatste dagen kennis gemaakt, en één heeft ondervonden, dat de moed van de verdrukte en vertrapte Nederlander nog niet is uitgedoofd. In de bossen, een uur of anderhalf boven Oudenaarde, hoorde ik op de weg, die helemaal door die bossen loopt, een hartverscheurend geschrei. Ik keerde mij om en luisterde met ingehouden adem. Ik ging er op af en zag weldra, dat twee Spanjaarden een vrouw overvielen. Het volgende ogenblik", zo vertelde Joris verder, "sloop ik door het

houtgewas, en toen ik dicht genoeg bij hen was, sprong ik onverwachts, met mijn vuurroer in de aanslag op de woestelingen af. Ik schreeuwde dat ze moesten ophouden een weerloze vrouw aan te vallen. Even hielden de Spanjaarden stil, maar het volgende ogenblik wilde een van de kerels mij met zijn zwaard treffen, maar ik schoot net op tijd. Nauwelijks zag de andere zijn maat in het zand bijten, of hij vluchtte zo snel mogelijk weg.

Nu zag ik behalve de vrouw, nog iets. Het was een kind, dat tussen de heesterstruiken lag. Het huilde klagelijk en voorzichtig nam ik het kleintje in mijn armen. Over de wangetjes liepen een paar rode striemen. De doornen hadden het gezichtje hier en daar opengereten. De vrouw keek me dankbaar aan en ik gaf haar het kind terug. Nooit zal ik vergeten, hoe blij dat mens was. Maar om kort te gaan, zo snel mogelijk gingen we daar vandaan, want ik was bang, dat de Spanjaarden ons zouden achterhalen. Gelukkig kwam er een wagen uit een binnenpad de weg op. Het bleek een boer uit Waereghem te zijn en deze bood ons een plaats in zijn wagen aan. Ik vertrouwde die boer op zijn eerlijk gezicht en vertelde hem wat er was gebeurd. Zodra hij hoorde wat de vrouw met haar kind was overkomen, beloofde hij voorlopig voor haar te zorgen. Ik reed mee tot aan zijn boerderij in Waereghem, waarna ik na een stevige maaltijd verder trok. De boer heeft mij zijn naam genoemd en ik heb hem ook de mijne gezegd. Maar om je de waarheid te zeggen, ben ik die van hem al weer vergeten", besloot Joris zijn verhaal.

"Dat heb je goed gedaan", zei de boerenzoon vrij hard, "was ik er bij geweest, dan was de andere Spanjaard de dans zeker niet ontsprongen. Ik hoop tenminste, dat wij nog eens zo 'n buitenkansje zullen hebben".

"Ik geloof, dat als de Bosgeuzen ons willen hebben, wij nog wel met de Spanjaarden in aanraking zullen komen. Ik wil die ontsnapte woesteling vandaag of morgen nog wel eens ontmoeten", meende Joris.

"Zouden de Bosgeuzen ons afwijzen. Geestverwanten laten ze toch zeker niet in de steek", zei de Vlaming harder dan hij zelf wist.

"Geestverwanten nooit!" riep plotseling een krachtige stem vlakbij hen. Het was een bosgeus, die hen enige tijd was gevolgd.

"Wil je onder onze vanen dienen?" vroeg de geus plotseling. "Ja!" antwoordde de jonge Vlaming, "om mijn ouders te wreken, die door die gewetenloze schurken zijn weggesleurd", klonk het bitter.

"Ik wil niets liever", zei Joris eenvoudig.

"Jullie zijn welkom!" knikte de geus, "volg mij".

De soldaat ging onmiddellijk van de weg af en sloop door het lage kreupelhout. Met moeite volgden Joris en de Vlaming de man. Eindelijk kwamen zij bij een open plaats, die helder door de maan werd verlicht. Daar stonden enkele tenten, tenminste, daar moesten de gescheurde linnen zeilen op enkele palen voor doorgaan.

Het was het kamp van de Bosgeuzen... .

"Wie daar?" klonk het opeens uit de mond van enkele wachtposten.

"Goed volk!" riep de geus terug.

"O ben jij het, Marten?" zei een van de schildwachten, toen het drietal was genaderd.

"En wie heb je bij je?"

"Nieuwe broeders, George!"

Marten ging langs een rij tenten naar een grotere en enigszins beter ingerichte tent, waarin de aanvoerder van de Bosgeuzen verblijf hield. Deze heette Joris en de Vlaming welkom, ondervroeg hen, en liet hen de eed van trouw zweren.

Reeds de volgende nacht trokken beiden mee op een strooptocht in de omgeving van Ingelmunster, waar de roomse geestelijken zonder vorm van proces de neus en de oren werden afgesneden. Met veel buit keerden de woeste bosgeuzen naar het kamp terug.

"En hoe bevalt je dit leven?" vroeg de Vlaming aan Joris, toen zij op een koude namiddag, ongeveer twee maanden nadat zij bij de Bosgeuzen hadden dienst genomen, naar het kamp terugkeerden.

"Hoe jou?" informeerde Joris, de vraag van zijn makker ontwijkend.

"Ik heb het best naar mijn zin, de ene dag wel een beetje beter dan de andere, maar het kon veel minder. Voor het geld behoef je niet bij de Bosgeuzen te zijn, maar wat geeft dat. Ik ben hier om mijn vader en mijn moeder te wreken. Zij hebben er dan ook van gelust, die in mijn handen kwamen".

"Nee", zei Joris hoofdschuddend, "ik begin het toch heel anders te zien. Een geregelde oorlog tegen de Spanjaarden is veel beter dan die roof en strooptochten, waarbij dikwijls onschuldige slachtoffers vallen. Dat stuit mij tegen de borst en eerlijk waar, dat begint voor mij een onhoudbare toestand te worden".

"Vertel dat maar niet verder, als je leven je lief is", antwoordde de Vlaming enigszins verbaasd, "het is gevaarlijk en onvoorzichtig zich zo uit te drukken. Met zulke gevoelens ben je ontrouw aan je afgelegde eed. Trouwens, die bloedhonden dienen niet anders te worden behandeld".

Plotseling werden zij in hun gesprek gestoord, toen er een geus binnenstapte, die Joris kwam vertellen dat hij deze avond op wacht moest, omdat de schildwacht onverwachts ziek was geworden.

Vanuit Roozebeeke gingen de Bosgeuzen op hun nachtelijke rooftochten, soms tot Oudenaarde en tot in de bossen van Yperen. Maar op zekere nacht ging het fout. Vermoeid van een moeilijke mars over modderige en moeilijk begaanbare wegen waren de Bosgeuzen in een bos gaan slapen zonder wachtposten uit te zetten. Opeens werden zij door een afdeling Spanjaarden overvallen. Met verlies van vijf doden en zestien gewonden, die zij nog konden meevoeren, konden de Bosgeuzen de dans ontspringen. Eerst bij Plasschendaale, waar zij zich verzamelden, bleek dat er nog twee vermist werden, die óf verdwaald, óf gevangen waren genomen.

Onder het tweetal was ook Joris van de beeldensnijder!

HOOFDSTUK 14

BIJ DE WATERGEUZEN

"Ik ga er nu werkelijk aan twijfelen, of ik Joris nog ooit zal terugzien. Het wordt nu al haast twee jaar, dat ik iets van hem heb gehoord", zei Hans de beeldensnijder op sombere toon."

"Nee, Hans, je vergist je. Mijn zoon Laurens . . .", hier zweeg De Moreysz. even, "mijn zoon Laurens heeft op Kerstdag 1569 de eerste berichten van Joris overgebracht, en over een maand of vier is het pas twee jaar.

Dat is toch nog niet zo heel lang geleden, ook al de tijd lang".

De beeldensnijder knikte en zei: "Sinds onze vlucht op 6 juni 1567, De Moreysz., lijkt het me toe, alsof ik een geheel mensenleven heb geleefd. Bovendien ben ik ziekelijk geworden. Broeder D' Hoorne zei eergisteren nog tegen me: "Hans, Hans! het hoofd naar boven, jongen. Hoop op God, want Hij is getrouw. Eens zullen we het vaderland terugzien, dat geloof ik vast. Mijn gemoed schoot vol, en ik antwoordde: "Ja, maar alleen om er mijn zoon te zien en te sterven, en te rusten naast . . . mijn onvergetelijke Neeltje". "Die wens is verklaarbaar, Hans, maar Neeltje is door de Heere thuisgehaald. Joris zwerft en dient een edele zaak, maar mijn Laurens is door het goud verblind. Hij, mijn eigen vlees en bloed, dient de vijanden en laat ons een langzame martelende dood sterven. Wat is mij die rang van kapitein in Spaanse dienst anders dan een tweesnijdend scherp zwaard?" "Hoe is Laurens daartoe toch gekomen?" vroeg Hans terwijl hij De Moreysz. medelijdend aankeek.

"Laurens is nooit vast van beginsel geweest, Hans! dat weet je. Van een kleine jongen af bleek hij eerezuchtig en was erg geldachtig. Zolang Joris van jou en Hans van den Bogaerde zijn vrienden waren, ging het goed en was hij onze zaak helemaal toegedaan. Maar toen hij later omging met Frans de Villiers, veranderde hij met de dag en op de duur was er niets meer met hem te beginnen. Hij werd steeds onverschilliger ten opzichte van onze godsdienstoefeningen. Hij bezocht zelfs zo nu en dan in stilte de roomse mis en toen Antonie de Villiers onze kerkenraad het bericht stuurde, dat men hem van de lidmatenlijst van de gemeente schrappen moest, omdat hij zich toch niet met de Hervormde leer kon verenigen, ging ook Laurens openlijk tot de roomse kerk over. Je kunt begrijpen, Hans", ging De Moreysz. verder, "dat dit voor ons een zware slag was, zo je kind weer naar de dwaalleer te zien gaan. Maar dat was nog niet alles. Er wachtte ons nog een verpletterende slag. Op zekere dag vertelde hij ons dat hij samen met Frans de Villiers dienst genomen had in het leger van landvoogdes Margaretha van Parma. Natuurlijk weigerden wij toestemming te geven, maar toen Alva kwam, moesten wij vluchten. We gingen over zee naar hier en Laurens trok over de Schelde naar Brussel".

Dit gesprek werd op een augustusavond in 1571 gevoerd in een eenvoudige woning te Norwich op de oostkust van Engeland tussen Hans de Beeldensnijder en Sampson De Moreysz., de timmerman uit Middelburg. De laatste woonde in het huis met zijn vrouw, terwijl Hans de Beeldensnijder bij hen inwoonde. Zij waren de zee overgestoken om aan het schavot of brandstapel te ontkomen.

De meeste Zeeuwse ballingen hadden, behalve in Norwich ook in Londen en

Yarmouth een veilig onderkomen gevonden. Slechts enkelen waren naar OostFriesland gevlucht. Veel was er in de Nederlanden gebeurd, duizenden en nog eens duizenden verloren het leven. Overal rees verzet en de watergeuzen deden de vijanden afbreuk waar zij konden.

De watergeuzen maakten eens enkele Spaanse schepen buit terwijl de bemanningen werden gevangen genomen. Onder deze gevangenen bevond zich ook Laurens De Moreysz., die de zeedienst boven de landdienst had gekozen. De gevangenen werden naar Emden overgebracht en daar hoorde Laurens, dat Joris van de Beeldensnijder in dienst was van Lodewijk van Nassau. Zodra het bericht kwam, dat het leger van graaf Lodewijk bij Jemmingen was verslagen, liet de drossaard van Emden, Unico Manninga, de Spaanse gevangenen los. Zo keerde Laurens De Moreysz. weer naar de Spaanse vloot terug, nadat hij eerst aan een schipper, die zo nu en dan in Engeland kwam, een brief voor zijn ouders had meegegeven.

"Wat ik van Laurens gedacht had, dat nooit!" zei Hans hoofdschuddend, "nee, dat zou Joris nooit hebben gedaan. Hij had een afkeer van de onderdrukkers van zijn land en volk en een grote liefde voor de vrijheid van godsdienst en geweten in ons vaderland".

"De Heere geve dat we het nog eens zouden mogen beleven, dat we veilig naar Middelburg mogen terugkeren, om er God naar ons geweten te dienen. Hij gedenke ook Laurens", zuchtte de timmerman met tranen in de ogen.

"Dat is ook mijn wens en bede", klonk er opeens een zware mannenstem achter hen.

Zonder dat zij het wisten, was de deur opengegaan en stapte er een bekende Middelburger binnen.

"Jacob de Questere!" riep De Moreysz. verbaasd uit. "Jij hier!" riep de Beeldensnijder ontroerd.

Verlegen glimlachend drukte de Questere hen de hand. "Waar kom je vandaan", vroeg de timmerman, "het is al een hele tijd geleden, dat we je gezien hebben".

"Het is ruim vier jaar geleden, denk ik", antwoordde De Questere. "In juni 1567 zijn jullie naar Engeland vertrokken en nu is het augustus 1571".

"Waar ben je al die tijd geweest", informeerde de timmerman, "toch zeker niet in Middelburg?"

"Nu eens in Middelburg, dan weer in Veere of Vlissingen en op het platteland. Ik heb helaas een avontuurlijk leven geleid. Omdat ik geen geld had, om in het buitenland te kunnen leven, heb ik mij moeten onderwerpen aan de strenge bevelen van de regering. Ik heb mijn godsdienst moeten afzweren en een leer volgen waarvan ik moest walgen. Trouwens, ik was de enige niet. Van al de bezoekers van onze kerkdiensten in de schuur, die niet konden vluchten, zijn er slechts enkelen trouw gebleven. Zelfs de wreedste martelingen waren niet in staat om hén te doen wankelen. Mijn lauwheid, mijn ongelooft, mijn zwakheid, mijn vrees voor de dood, ziedaar de zondige redenen van mijn onbegrijpelijk vreemde handelwijze in die jaren. Toen ik eenmaal begon te aarzelen, ging het mij, alsof ik van een berg holde. Ik viel van de ene moeilijkheid in de andere en wat het ergste was, ik heb de Heere verloochend. O, wat een schuld, wat een schuld, ik was het niet waardig, dat de Heere mij nog zou oprapen uit de duistere machten van het ongelooft en ik zou nooit meer naar Hem hebben gevraagd, als Hij niet naar mij had gevraagd. Maar door genade mag ik zeggen, dat de Heere op zo "n ellendige nog heeft willen neerzien".

"Wie zijn die trouwe getuigen?" vroeg Moreysz., terwijl zijn stem ernstig klonk.

"Er zijn er nog al wat", begon De Questere, "**Pieter Cornelisz.** werd op 9 februari

1568 gewurgd en opgehangen, omdat hij werd beschuldigd van een samenzwering tegen baljuw Rollema, terwijl hij ook het Heilig Avondmaal heeft bijgewoond. Vervolgens **Pieter Claesz.** die aan het eind van de Bellinkstraat heeft gewoond. Hij is in november 1569 met het zwaard gedood en in het begin van 1570 volgde de oude Anthonie Jacobsz. Verschillende doopsgezinden verloren eveneens het leven en daartoe behoorde ook de dochter van je vroegere knecht Dirk, Moreysz."

"Aalken Jansz."

Met moeite sprak de timmerman deze naam uit.

"Zeg het maar niet tegen mijn vrouw. Zij heeft toch al zo 'n last van haar zenuwen". En Moreysz. herhaalde, "zeg het niet tegen mijn vrouw. Het is beter, dat zij niet weet, wat er in die jaren is gebeurd".

De Questere knikte en vertelde verder:

"Middelburg is als uitgestorven en er groeit gras op de straten. Er staan hele rijen huizen leeg en in alle grote gebouwen zijn vreemde soldaten ingekwartierd. Rollema heeft het veld moeten ruimen voor de wrede en strenge Spanjaard, Martin di Posa, Rollema werd op grond van valse beschuldigingen door Alva in Brussel gevangen gezet.

Sinds de jammer genoeg mislukte aanslag van de heer Haeck is Middelburg letterlijk een vesting geworden. Het ene regiment na het andere kwam en vertrok weer na enkele maanden.

Zo heb ik, om er een paar te noemen, Don Pedro, de graaf van Megen; de markies Vitelli, Juliaan Romero, Boyma, en even voor mijn vertrek uit Middelburg, Christoffel Mondragon leren kennen. En de ene deed voor de andere in wreedheid niet onder. Door de belastingen liep ook de handel sterk terug en als de tiende penning wordt ingevoerd, krijgt Middelburg zeker de genadeslag, tenminste, als de Heere het niet verhoed.

Begin maart is de pest op Walcheren uitgebroken, die veel slachtoffers heeft geëist. Vorig jaar november werd het eiland door overstromingen geteisterd, dat vergat ik nog te vertellen. Hoe het op het ogenblik met de pestziekte staat weet ik niet. Ik heb bijtijds een bevel van inhechtenisneming, omdat ik de koopman Anthonie de Villiers als raadslid zou hebben beledigd, kunnen ontlopen. Ik ben op een vrachtvaarder naar Calais gevluht en vandaar naar Gravesend gevaren en nu ben ik gezond en wel hier".

"Dan heb je de wijste weg gekozen De Questere, want je was niet levend uit de handen van De Villiers gekomen. Ik ben blij dat je nu bij ons in veiligheid bent en je blijft mijn gast, totdat de Heere ons andere wegen opent".

"Ik dank je", zei De Questere ontroerd, "maar ik zal zelf trachten mijn brood te verdienen. Er is hier, denk ik, voor een zeilmaker nog wel het een en ander te doen".

Intussen kwam de vrouw van De Moreysz. het vertrek binnen en dadelijk herkende zij de vroegere huisvriend uit Middelburg.

Met vochtige ogen drukte zij De Questere de hand en nodigde hem eveneens uit om bij hen te blijven. Alleen moest hij niet verwachten dat het zo zou zijn als in Middelburg. De Questere maakte echter slechts twee dagen van de gastvrijheid van zijn vrienden gebruik.

Vier weken waren voorbijgegaan.

De najaarsstormen waren vroeger ingevallen dan andere jaren. Dagen achter elkaar regende het. Op de Noordzee werden de golven tot ongekende hoogte opgezweept. In Yarmouth en Norwich was de bevolking ongerust omdat er juist in deze tijd nogal veel zeelieden van huis waren. Ook onder de Zeeuwse vluchtelingen was er een

angstige spanning. De geuzenvloot, die zo nu en dan de enige havens waar zij mocht komen, in Denemarken en Engeland, aandeed, zwalkte nu op zee. Dikwijls liep men naar de kust om te zien of de watergeuzen soms in aantocht waren.

Halverwege Yarmouth en Norwich stapte een jonge man haastig langs de modderige straatweg naar Norwich. Hij was gekleed als een watergeus. Het schip, waarop hij diende, was naar Yarmouth gezeild om daar een paar grote lekken te laten dichten, die het in de laatste stormen had opgelopen.

Het was het plan van kapitein De Rijk geweest om naar Folkstone te zeilen, maar door de hoge zeeën was dit niet gelukt. Aan boord van dit schip bevond zich ook Joris van de beeldensnijder.

Joris kwam in Yarmouth in contact met een man, die hem vertelde, dat veel Zeeuwen zich in deze kustplaats hadden gevestigd. De Engelsman kon de Zeeuwse watergeus echter niet aan adressen in Yarmouth of Norwich helpen. Daarom besloot Joris zelf op onderzoek uit te gaan en nu was hij dan onderweg naar Norwich.

Ongeveer twintig minuten gaans van Norwich, haalde hij een andere wandelaar in. Deze had een schootsvel voor en een meetstok in de hand. Aan alles was te zien dat de wandelaar timmerman van zijn beroep was.

"Ben ik nog ver van Norwich, mijnheer?" vroeg Joris met een half Hollandse tongval.

"Nog even en we zien de poort van Norwich voor ons", antwoordde de man verbaasd, terwijl hij de naar zijn spraak te horen Hollander van het hoofd tot de voeten opnam.

"Daar wonen vele Zeeuwen, heb ik gehoord?" vroeg Joris verder, terwijl hij de wandelaar scherp aankeek.

"Ja, ja, en Middelburgers vooral", zei de timmerman met nadruk.

"Dan bent u zeker een Middelburger, omdat u dat zo goed weet. Trouwens, ik herinner mij u meer gezien te hebben". De timmerman knikte.

"Dat ben ik geweest en dat blijf ik, hoop ik, zolang als ik leef". "Dan ben je niemand anders dan De Moreysz., de vriend van mijn vader!" riep Joris, terwijl hij tot in het diepst van zijn ziel ontroerde.

"Ben jij dan, Joris, zijn zoon?"

"Ik ben het zelf", zei Joris, "leeft mijn vader nog?" De timmerman knikte.

"Ja", antwoordde hij met een brok in de keel, "je vader leeft nog en hij woont bij mij in".

De tranen rolden nu over de wangen van de stoere watergeus. Zonder dat zij er erg in hadden waren zij de poort van de stad Norwich genaderd en toen duurde het ook niet lang meer of beide mannen stonden voor het huis dat door De Moreysz. werd bewoond.

Groot was de verbazing van de vrouw van De Moreysz. en Hans de beeldensnijder, toen zij zagen dat Sampson een watergeus had meegebracht.

De beeldensnijder keek opmerkzaam naar de woest uitzierende geus. Maar plotseling sprong hij op van zijn stoel, en vloog op de vreemdeling af.

"Joris", klonk het als een snik.

"Vader!" Tot in het diepst van zijn ziel bewogen keek Joris naar de grijze man, die zijn vader was.

Moreysz. en zijn vrouw hadden stil het vertrek verlaten, maar kwamen enkele ogenblikken later weer binnen.

"Vertel ons eens, Joris", vroeg De Moreysz., "hoe ben je hier gekomen? Uit een brief van .... mijn zoon Laurens, die we eind 1569 hebben ontvangen, vernamen we dat jij na de slag bij Jemmingen naar Oost Friesland bent gevlucht en in Emden terecht bent gekomen".

"Zo, heeft Laurens dat geschreven?"

De stem van Joris klonk wat stroef, maar even later liet hij er wat hartelijker op volgen, "ik vind het fijn dat hij dat heeft gedaan. Jammer dat hij in verkeerde handen is gevallen, maar ik geloof vast, dat hij vandaag of morgen naar onze zijde overkomt".

"Vat zeg je daar, Joris. Geloof jij dat?"

De timmerman kwam met een schok overeind en keek de watergeus hoopvol aan en hij voegde er aan toe: "en heb je daar grond voor?"

"Dat zal ik je vertellen", begon Joris en nu geheel rustig vertelde hij zonder enige opsmuk zijn wederwaardigheden. "In het begin van het vorige jaar", vervolgde hij, "heb ik mij aangesloten bij Pieter en Asinga Ripperda, die zich onder leiding van de edelman Ufkens ten Dam van Vlissingen meester wilden maken. Alles was voorbereid en de nodige troepen geworven. Ook waren schepen gehuurd en alles wees er op, dat de onderneming met een goede uitslag zou worden bekroond.

Maar wat gebeurde er?

Ufkens had in Emden de vloot gereed gemaakt, alles was aan boord en de schepen lagen reeds op stroom. Plotseling kwam er echter een kink in de kabel. De Drost van Emden, Oene Frese begon lout te ruiken en nam alles in beslag en hij liet de schepen niet vrij voordat de schippers hadden gezworen, dat de gehele lading voor Engeland bestemd was. Door dit oponthoud mislukte het plan.

Een andere onderneming, deze keer onder bevel van Lancelot van Brederode, een zoon van Hendrik van Brederode, om Enkhuizen te veroveren mislukte door de vreselijke storm en watervloed op de 1^e november 1570. Op de Eems hadden enkele scheepsbevelhebbers zich gereed gemaakt voor de tocht. Admiraal De Lumbres en de Prins van Oranje hadden zowel aan de wal als op het water alle maatregelen genomen, zodat deze aanslag, menselijkerwijs gesproken, niet kon mislukken. Men rekende er op dat vijf à zeshonderd man genoeg zouden zijn om de stad te nemen, temeer omdat vele burgers van Enkhuizen de geuzen welgezind waren.

Van Brederode koos zee, om zich voor onze zeegaten met de schepen van de Ommelanders en Friezen te verenigen. In het Vlie ontmoetten wij elkaar. Daar moesten wij op nadere orders van prins Willem wachten, voordat we tot de aanval zouden overgaan. Dit wachten had voor ons zijn goede kanten. Terwijl wij heen en weer kruisten, bemachtigden we tien hulken met stokvis, drie vlieboten, hetzelfde aantal loodsboten en een boeier met haring.

Een eind verder veroverden we twee Spaanse schepen en twintig haringbuizen. Maar wat uiteindelijk de bedoeling was, mislukte.

Entens van Mentgheda, een van de dapperste watergeuzen, die ik tot vandaag heb leren kennen, had zich met Ruychaver en enkele schepen bij ons gevoegd. We wachtten zo met zijn allen het sein tot de aanval op Enkhuizen af. Toen kwam de storm, waardoor onze vloot uit elkaar werd geslagen. Later konden wij ons weer verenigen maar van een nieuwe aanval kon niets meer komen, omdat wij door het ijs een andere plaats moesten zoeken. Nu ging de geuzenvloot uit elkaar. Lancelot zeilde naar Texel, en wij kwamen veilig in het Vlie aan. Daar hadden we het geluk, vier of vijf koopvaarders te kunnen veroveren en op sleeptouw te nemen. Toen kort daarna Entens van Mentgheda naar Ameland zeilde, om zich van het slot van Kamminga meester te maken, en aan ons de keus werd gelaten hem te volgen of te blijven, ging ik aan boord van het schip van De Rijk. Hiervan heb ik", zo vertelde Joris, "geen spijt gehad. Dit jaar is nog al voorspoedig geweest, voor zover ik dat kan bekijken. Als gewoonlijk zwierven wij weer langs de kusten van Friesland en Noord-Holland en zagen eind februari een

koopvaardijvloot van één en dertig schepen, hoewel er acht koopvaarders onder waren, die brieven van vrijgeleide bij zich hadden, die door Lodewijk van Nassau waren afgegeven. Wij gingen vervolgens op Texel en Wieringen aan land.

Op de 12e maart zeilden we door de Zuiderzee tot dichtbij Monnikendam. Daar werden wij ontscheept en kregen opdracht om deze plaats stormenderhand te nemen. De eerste bestorming mislukte jammerlijk, maar de tweede keer gelukte het ons door en over de bressen in de muren te klimmen. Monnikendam was voor de Prins, maar ik moet er bij zeggen en dat tot grote schande van de geuzen, dat we daar in die stad vreselijk hebben huisgehouden. De huizen van de gegoede burgers werden geplunderd en in brand gestoken. De burgers zelf werden naar onze schepen overgebracht, terwijl de bezetting, die uit Spanjaarden en burgers bestond, werd neergeschoten of in de stadsgevangenis opgesloten. Op dezelfde dag dat Monnikendam werd ingenomen, heb ik uit die gevangenis een jong meisje verlost, dat daar al enkele weken was opgesloten. Ik heb haar aangeraden zo spoedig mogelijk naar Engeland te vluchten. Zij heet **Barbara Pikmans**.

Op de lijst van de hoplieden van het garnizoen, zag ik de naam van mijn vroegere vriend Laurens de Moreysz. staan. Ik ben direct gaan kijken of ik hem nog kon vinden, maar dat lukte mij niet. Alleen vertelde een van de gevangenen, die onder zijn bevelen had gestaan, dat hopman De Moreysz. eigenlijk met tegenzin tegen zijn eigen volk vocht en dat hij wenste maar door een kogel te worden getroffen. Een verrader was niet meer waard dan de kogel! Kort voordat onze bevelhebber De Rijk opdracht kreeg om zich bij Dover met de Vliese smakken te verenigen, hoorde ik, maar ook maar uit de verte, dat kapitein Laurens de Moreysz. met Zeger Ransz. van Medemblik en een groot aantal manschappen tot de onzen moet zijn overgelopen. Of het allemaal waar is, weet ik dus niet, maar pure verzinsels zullen het ook niet zijn", besloot Joris zijn verhaal.

"De Heere geve, Joris, dat het zo mag zijn!" zei de timmerman met een van ontroering bevende stem, "wat zou het groot zijn,

als ik Laurens nog eens mag zien, zoals jij nu voor je vader staat".

"Maar dan toch niet in deze kleren", zuchtte de beeldensnijder.

"Wees er toch trots op, Hans", liet De Moreysz. er direct op volgen.

"Ik zou Joris graag voorgoed bij me hebben, hij is alles wat ik in de wereld nog heb, nu mijn Neeltje er niet meer is". Er stonden tranen in de ogen van de beeldensnijder en hij vervolgde; "ik heb teveel mijn eigen ik op het oog, Moreysz., maar ik ben zó blij, dat il mijn zoon terug heb mogen zien". De timmerman knikte begrijpend.

"Wat zijn nu je plannen, Joris", vroeg zijn vader.

"Dat weet ik eigenlijk niet, vader. Trouwens, er is nog tijd genoeg om daarover later te spreken", zei Joris opgewekt.

"Maar je diensttijd is toch nog niet afgelopen?" vroeg de beeldensnijder weer.

Joris wilde juist antwoord geven, toen vrouw De Moreysz. het vertrek binnenkwam met een houten blad, waarop een schotel met een paar borden en glazen stond dat zij voor de watergeus op de tafel zette. "En nu zou ik het gesprek maar eens even staken", zei ze hartelijk, "want Joris zal wel honger hebben".

"Dat laatste zou wel eens waar kunnen wezen", zei Joris. Hij legde zijn gordel en dolk af en schoof dicht bij de tafel. Daarna hield hij zijn helm voor de ogen en bad, niet alleen om een zegen over de maaltijd, maar ook om kracht voor zijn vader. Immers, de volgende avond moest hij weer aan boord zijn van het geuzenschip in Yarmouth.

HOOFDSTUK 15

JORIS EN BARBARA

De macht van de watergeuzen was steeds groter geworden. Zij zeilden overal waar wat te halen viel. Menig Spaanse koopvaarder werd veroverd.

Op 10 februari 1572 voer een gedeelte van de Zuiderzeese Geuzenvloot, onder bevel van Willem Blois van Treslong uit het Vlie naar Texel. Hij werd echter door de vorst gedwongen naar Wieringen te zeilen. Daar raakten de schepen van alle kanten vast in het ijs. Zo moesten de geuzen dagelijks de noodzakelijke levensmiddelen uit Wieringen halen. Maar zij gedroegen zich zó woest en losbandig, dat de Wieringers er op een dag zeventien doodsloegen.

Treslong was woedend, maar kon geen wraak nemen. Op het alleronverwachts werd hij door vier vijandelijke vendels, onder aanvoering van Jan Simonsz. Rol, overvallen. Na een hevig geschutvuur, waarbij de vijand ruim driehonderd schoten op Treslongs" schip afvuurde, gelukte het de geuzen de aanvallers te verdrijven en intussen had men ook de schepen uit het ijs weten te bevrijden.

Direct zette Treslong koers naar Engeland, maar vond de toegang gesloten. Koningin Elisabeth had de watergeuzen aan hun lot overgelaten en haar onderdanen verboden handel met hen te drijven. Daarbij kwam nog, dat ook Emden de haven had gesloten, terwijl men ook in Zweden en Denemarken niet meer terecht kon. De watergeuzen stonden alleen. De machtige hand van de Allerhoogste kon alleen redden.

Half maart lag de geuzenvloot, bestaande uit veertig grote en kleine schepen te Dover onder bevel van Lumey, toen plotseling het bericht kwam, dat de geuzen Engeland moesten verlaten.

Waar moesten de zwervelingen nu naar toe?

Naar Enkhuizen?

Nee, dat kon niet, want daar lag Boshuizen of Rol met de vijandelijke vloot.

Na langdurige besprekingen besloot men naar de Sont te zeilen, de korenschepen uit de Oostzee te onderscheppen en dan de Spaanse schepen te onderscheppen om daarna een aanval op Enkhuizen te wagen. Men moest nu eenmaal eenhaven hebben, want de nood werd steeds groter.

Er werden vier en twintig schepen uitgekozen om de plannen te verwezenlijken. De Rijk en andere hoplieden, onder andere Joris, die de toevoeging "de Zeeuw" had gekregen, en Nicolaes Jacobsz. Cloodt, de Arnemuidenaar, die in 1567 bij de aanslag op Walcheren de boom voor Rammekens opende, verzetten zich met alle macht tegen deze zeeschuimerij. Zij waren alleen bereid iets te doen tot nut van het vaderland.

Nauwelijks hadden zij de Engelse kust verlaten, of zij ontdekten een Spaanse koopvaardijvloot, waarmee zij op de 30e maart in een hevig gevecht raakten. Twee schepen vielen in de handen van de ballingen. Benoorden de Maas nam men opeens het besluit de Maas binnen te lopen.

Den Briel werd genomen, als eersteling der vrijheid. Het is een overbekend verhaal.

Inmiddels was De Rijk, op advies van Joris de Zeeuw, door Lumey naar Engeland gestuurd, om een paar veroverde schepen te gelde te maken en troepen te werven. En ondanks het verbod van koningin Elisabeth zeilde hij over de Noordzee de haven van Yarmouth binnen en ging daar aan wal.

De Rijk en Joris gingen naar de woning van De La Palma, de bekende Middelburger, die daar ook met zijn broer een véilig verblijf had gevonden.

Deze was hoogst verbaasd, toen de watergeuzen voor hem stonden en zich aan hem bekend maakten.

"Ik ben blij", zei De la Palma verrast, "zulke mannen in mijn huis te mogen ontvangen en ook u te zien, hopman Joris, van wie ik al zoveel gehoord heb. Het is u zeker bekend, dat de meeste stadgenoten hier en in Norwich onderdak hebben gevonden, en dat uw vader bij broeder Moreysz. inwoont". "Zeker, edele heer! Enkele maanden geleden heb ik mijn vader bezocht, en als er nog even tijd overschiet, hoop ik dat weer te doen".

"En wat is het doel van uw komst. Jullie zijn toch zeker niet met een geuzenschip de haven van Yarmouth binnen gevaren. Denk er aan, de graaf van Leycester laat niet met zich spotten. Het zou hem wel eens slecht kunnen vergaan, die zijn wil durft te trotseren".

"Ja, edele heer", zei De Rijk, "ik ben hier met mijn eigen schip en heb opdracht van admiraal Lumey om een paar goede schepen, die ik op sleeptouw heb meegenomen, hier te verkopen en troepen te werven".

"Maar, mijn vrienden, dan lopen jullie gevaar om gearresteerd te worden en de schepen zullen in beslag worden genomen. Langs de gehele Engelse kust heeft hij zijn spionnen en het zou me heus niet verwonderen, of de boodschap van jullie komst is al op weg naar Londen".

"Dan moeten we maar gauw zaken doen en zo spoedig mogelijk zee kiezen", zei Joris met bezorgde stem. Stel je voor dat De la Palma gelijk had, dan was het leed niet te overzien. "Maar wat doen we met de schepen?" vroeg de Rijk teleurgesteld.

"Daar doet u in de gegeven omstandigheden niets mee", zei De la Palma, "maar wees niet ongerust. Ik zal u 6000 gulden geven voor de schepen. Dan hebt u tenminste voorlopig geld om krijgsvoorraad te kopen en soldaten te werven".

"Daar zal mijn opdrachtgever wel niets op tegen hebben". De Rijk was niet weinig tevreden over het gulle gebaar van de koopman.

Ondertussen was er een jong dienstmeisje de kamer binnen gekomen en zette een blad met glazen op de tafel. Joris werd bloedrood toen hij het meisje zag.

Hij keek haar nog eens aan.

Zou ...?

Maar nee, dat kon toch niet.

Toen het dienstmeisje weer was verdwenen, kon hij zijn nieuwsgierigheid echter niet langer bedwingen.

"Vergeef mij, edele heer, maar wie is dat meisje, dat zojuist binnenkwam?" vroeg Joris zo gewoon mogelijk aan de heer De la Palma.

"Waarom vraagt u dat zo, hopman?"

Er klonk verbazing in de stem van de koopman.

"Omdat zij mij zo bekend voorkomt", antwoordde Joris ernstig.

"Zij is een Hollands meisje, dat bij de verovering van Monnikendam door een watergeus uit de gevangenis werd verlost. Enkele maanden geleden kwam zij naar Engeland. Zij is rijk en werd door mijn handelsbetrekkingen in Holland aanbevolen. Ik heb haar als kind in mijn huis opgenomen. Om echter alle argwaan weg te nemen doet zij zich, als er vreemdelingen komen, voor als dienstmeisje. Kent u haar soms, hopman?"

"Kennen!" riep Joris, "zou ik Barbara Pikmans niet kennen?" Ik heb ze zelf uit de gevangenis gehaald en haar de raad gegeven naar Engeland uit te wijken".

"Hoe bestaat het!"

De heer De la Palma sloeg zijn handen in elkaar van verbazing.

Toen kwam het meisje weer het vertrek binnen.

"Barbarat zei de koopman, "één van deze heren zegt je van vroeger te kennen. Zou dit waar kunnen zijn?"

Het meisje bleef staan en bloosde.

"Barbara!" riep Joris, "ken je mij niet meer?"

"Hopman Joris!" juichte het meisje. Hartelijk drukte zij de hand van de watergeus, die haar eens uit zo "n grote ellende had verlost.

"En blijft u een poos bij ons te gast?"

"Nee, Barbara, jammer genoeg niet. Wij moeten zo spoedig mogelijk naar de Nederlanden terug. Zolang ons land nog in zo "n grote nood verkeert, kunnen we niet blijven". "Wanneer gaat u weer terug?" vroeg het meisje zichtbaar teleurgesteld.

"Zodra wij met onze opdracht gereed zijn, Barbara, gaan we weer onder zeil".

Barbara schonk de glazen vol bier en bood die de watergeuzen aan. En terwijl de koopman en De Rijk in een zijvertrekje de zaken verder afhandelden, bleef Joris met Barbara praten. Zonder veel omwegen verklaarde Joris dat hij van haar hield. Er schoten tranen in de ogen van het meisje. Als enig antwoord drukte Barbara hem stevig de hand.

Even later kwamen De la Palma en De Rijk weer binnen. Direct werden beide mannen deelgenoot gemaakt van het blijde nieuws.

"Daar heb ik een voorgevoel van gehad, Barbara", lachte De la Palma, "dat .hebben die oogjes gedaan, want die spreken boekdelen. Maar alle dwaasheid terzijde, ik ben blij dat jullie ontmoeting van vandaag, zo geheel door de Heere bestuurd, dit gelukkig gevolg hebben mocht. De Heere gebiede er zijn zegen op", klonk het warm.

"Moest je daarom naar Yarmouth, hopman?" glimlachte De Rijk.

Gezellig bleef men zo bijeen, want er was veel te vertellen. Maar plotseling werd de gezelligheid wreed verstoord, toen een paar geheime agenten onaangediend het vertrek binnenstapten. Zij vroegen aan de heer De la Palma, of Jacob Simonsz. de Rijk, wiens schip in de haven lag, hier was.

De Rijk sprong van zijn stoel op en zei:

"Dat ben ik, en wat wilt u van me?"

"U hebt door het binnenzeilen van deze haven het verbod van de koningin van Engeland overtreden, en zult u voor haar te verantwoorden hebben. Daarom bent u onze gevangene". Of De Rijk al zei geen slechte bedoelingen te hebben, het hielp niet. De Rijk werd onmiddellijk geboeid naar Londen overgebracht. Hij gaf koningin Elisabeth zijn geloofsbrieven en verdedigde zich zo voortreffelijk, dat zij hem na een kort verhoor losliet, mits hij Engeland zo spoedig mogelijk zou verlaten.

Intussen hadden Joris en zijn mannen niet stilgezeten. In de grootste stilte hadden zij hier en daar enkele honderden manschappen geworven. Een spoedig vertrek was nu een eerste vereiste. Vier dagen na hun aankomst in Engeland dobberden de drie schepen met vijfhonderd uitgeweken Engelsen, Schotten en Hollanders weer op de Noordzee.

Nauwelijks was de Engelse kust uit het gezicht of men zag enkele schepen met gevluchte inwoners uit Vlissingen zeilen. Inmiddels was Vlissingen aan de Prins gekomen. Nu wilden de Vlissingers weer direct terug en vroegen De Rijk hen weer mee terug te nemen. Maar deze kon aan dit verzoek geen gevolg geven, omdat hij Lumey beloofd had zo spoedig mogelijk naar Den Briel terug te keren. Maar na veel

bezwaren gaf De Rijk toe, uit medelijden met de huilende vrouwen en kinderen.

Men zette nu koers naar Vlissingen en ontscheepte niet alleen de gevluchte Vlissingers, maar ook de geworven soldaten. De Rijk bleef in deze stad, zonder zijn opdracht echter volledig te hebben uitgevoerd. Lumey was woedend en niet geheel ten onrechte. De admiraal gaf bevel om De Rijk gevangen te nemen. De hoplieden Joris en Cloodt, de Arnemuidenaar keerden echter naar Den Briel terug en brachten Lumey verslag uit van hun wederwaardigheden in Engeland.

Van hun kapitein en zijn niet terugkeren naar Den Briel, konden zij alleen zeggen, dat de meerderheid van de krijgsraad beslist had, gevolg te geven aan het dringende verzoek van Jacob de Zwijger. Deze had als het hoofd van de vluchtelingen, De Rijk bijna gedwongen hen naar hun vaderstad terug te brengen.

Alhoewel Vlissingen het Spaanse juk had afgeschud, was er in deze Zeeuwse stad dringend behoefte aan krijgsvolk en wapens. De heer Jan van Cuyck werd zelfs naar Den Briel gestuurd, om aan Lumey hulp te vragen.

De admiraal willigde het verzoek in en gaf voor dit doel tweehonderd vrijwilligers, waaronder Joris en Cloodt.

Zo zeilden de geuzen onder bevel van Blois van Treslong naar Vlissingen, waar zij op 20 april 1572, tot grote vreugde van de Vlissingers arriveerden.

HOOFDSTUK 16

IN "DE PRINS VAN ORANJE"

Op de 4e augustus 1573 was het verbazend druk in de taveerne "de Prins van Oranje". Het was vandaag een blijde dag. De Hervormde dominee Daniël Lindeman had met een ontelbare menigte een dankstond gehouden om de Heere te erkennen voor Zijn genadige uitreddingen. Tijdens de plechtige godsdienstoefening was het stil geweest in de stad, maar kort daarna was het leven losgebarsten.

In de ruime gelagkamer van de taveerne bevonden zich, behalve enkele burgers, een twintigtal watergeuzen. Nadat Vlissingen de zijde van de Prins had gekozen waren meerdere successen geboekt. De heer Van Cuyck had tijdens zijn verblijf in Den Briel vrijlating van twee Veerse schippers, Leyn Taayen en Koeyevlees, verkregen, die daar gevangen zaten. De beide vissers waren in Veere teruggekeerd en hadden al het mogelijke gedaan om de bewoners van hun stad tegen de Spanjaarden op te zetten. Op 2 mei werden Jerome Tseraerts en Van Cuyck met zestig man naar Veere gestuurd, omdat men meende, dat Veere de geuzen zonder slag of stoot zou binnenlaten.

De magistraat van Veere durfde echter de poorten niet te openen, alleen de beide bevelhebbers werden toegelaten. Tevergeefs trachtten zij de magistraat van standpunt te doen veranderen. Onverrichterzaak keerde Jerome Tseraerts terug, maar Van Cuyck bleef in Veere. Deze wist dat het schippersvolk op zijn hand was. 's Nachts liet hij Leyn Taayen en Koeyevlees bij zich komen, om te beraadslagen wat hen te doen stond. De vissers vertelden, dat er een kleine bezetting in de stad was en dat de meeste Veereenaars wel de zijde van de Prins zouden kiezen.

Van Cuyck stuurde direct een bode naar Vlissingen en bij het aanbreken van de dag stond de Hugenoot, kapitein Jeannin, die uit Rochelle naar Vlissingen was gekomen, met veertig dappere geuzen voor de poort.

De Veerse vissers stormden naar de poort en lieten de geuzen binnen.

De baljuw De Rollé was pijnlijk verrast, maar redde zich door de geuzen in de kerk te huisvesten en ze daar op te sluiten. Ondertussen stuurde hij iemand naar Middelburg om hulp en het zou met de geuzen niet best zijn afgelopen, als niet de Veereenaars hadden ingegrepen. Opnieuw stuurde men boden naar Vlissingen en daar besloot men om De Rijk met enkele vendels naar Veere te sturen. Direct schepte men zich in en de tocht naar Veere, waarbij hopman Joris dienst deed als loods, verliep voorspoedig. Doelbewust waren de geuzen met hun schepen naar Veere gezeild, om de door de baljuw van Veere gevraagde Spaanse troepen een slag voor te zijn.

Op 3 mei stapten de geuzen aan het Zuiderhoofd aan wal en nauwelijks had De Rijk vernomen dat de vijandelijke benden in aantocht waren, of hij besloot hen met de gewapende burgers aan te vallen.

De verrassing was volkomen, want de vijanden werden in minder dan geen tijd als kaf voor de wind uit elkaar gedreven en tot voor de poorten van Middelburg achterna gezeten. Hierna trok De Rijk zijn mannen samen en rukte in snel tempo naar Veere op, waar zij in de avond arriveerden. Helaas, de poorten bleken gesloten te zijn.

De Veereenaars, die bij hem waren schaften echter raad.

Zij slopen en zwommen buiten het havenhoofd aan de noordzijde om de haven binnen. In een paar visserspinken hielden zij zich het verdere van de nacht schuil.

Maar bij het aanbreken van de dag maakten zij de poort open en De Rijk rukte met zijn bende Veere binnen. De baljuw kon ternauwernood ontsnappen, maar Jeannin werd direct uit de kerk bevrijd. De regenten kozen de zijde van de Prins en zelfs Rollé die in een bootje was gevlucht, maar toch werd achterhaald, zwoer Alva af en legde de eed van trouw af aan de Prins van Oranje.

Met Arnemuiden, dat eveneens door de geuzen was bezet, was geheel Walcheren, op Middelburg na, voor de Prins gewonnen.

Vlissingen werd nu het grote verenigingspunt met Engeland, de wapenplaats van Oranje en een schuilplaats voor de bannelingen.

Spoedig, kort na de inname van Veere sloeg Treslong met een vrij sterke krijgsmacht het beleg voor Middelburg. Alva stuurde de vlootvoogd Sanchio d'Avila met 1000 man om de stad te ontzetten. Deze wilde bij Rammekens of bij de haven van Middelburg aanlanden. De toegangen naar het eiland waren echter door de geuzen bezet en bij gebrek aan voldoende oorlogsschepen besloot de Spanjaard om aan de andere kant van Walcheren aan wal te gaan. Hierop waren de geuzen niet bedacht en op 7 mei kwamen de Spanjaarden bij Vrouwenpolder aan land.

Er was voor D'Avila nu geen tijd te verliezen en hij rukte zo snel mogelijk naar Middelburg op. Het duurde dan ook niet lang, of de Spanjaarden bestormden onverwachts de stellingen van de geuzen. Door een snelle vlucht konden de geuzenbenden ontkomen. Middelburg werd opnieuw versterkt en kon weer aanvallen afwachten.

Inmiddels kwam het bericht, dat ook Zierikzee de Spanjaarden had weggejaagd. D'Avila was woedend en om wraak te nemen, trok hij met zijn schepen naar Veere, om die stad te heroveren. Nauwelijks was hij door het verraad van Rolland en Willem Janssen geland bij het niet versterkte Noorderhoofd, of de burgers wierpen een verschansing van haring en vistonnen op. De Rijk ging bij ebbeding met een paar burgers in sloepen naar de verlaten Spaanse vloot en stak de schepen in brand. In allerijl trokken de Spanjaarden zich nu terug, maar werden met groot verlies naar Middelburg teruggeslagen.

De Rijk kreeg nu het bevel over Veere en deze liet de stad grondig versterken.

De Zeeuwen begrepen, dat zij zich op het water sterk moesten maken. In korte tijd werd er dan ook een Zeeuwse vloot gevormd, die uit smakzeilen, kromstevens en heudeschepen bestond. Een van de eerste scheepsgevechten werd op 22 mei op het Sloe geleverd. Een maand later behaalden de Zeeuwen een grote overwinning. Don Juan de la Cerda naderde met een vloot van vijftig schepen, bemand met 2000 soldaten onder bevel van Romero, de Zeeuwse kusten. Onder leiding van de watergeuzen Joos en Jan de Moor stuurden de Zeeuwen er twaalf oorlogsschepen op af. Bij Blankenberge werd de Spaanse vloot overvallen en verstrooid. De hertog De la Cerda en Romero vluchtten met een gedeelte van hun vloot in de haven van Sluis. Een ander gedeelte, met de Vlissingse Bouwen Ewouts als loods aan boord, kwam op een zandbank, de zogenaamde "Paardenmarkt" terecht en werd door de Vlissingers verbrand of genomen. Twaalf grote Biscayers bleven nog op stroom liggen, maar konden wegens een opstekende storm niet aanvallen.

Na deze storm verenigde Ulloa zich met zijn twaalf schepen met een Nederlandse koopvaardijvloot, (nóg Spaansgezind) die rijk beladen uit Lissabon naar Antwerpen terugkeerde. Maar bij Vlissingen werden zij begroet met kanonvuur. Ulloa kon,

begunstigd door de wind Rammekens bereiken en Middelburg binnenlopen. Drie koopvaarders probeerden naar Antwerpen te ontsnappen, maar Joos de Moor nam een van de schepen en een rijke buit werd Vlissingen binnen gebracht. Joris was bij dit gevecht aanwezig en met Evert Heindriksen, de stamvader van de Evertsens had hij dapper gevochten.

De beste schepen werden bij de geuzenvloot gevoegd, die nu al 150 zeilen telde. De veroverde "Gouden Leeuw" van schipper Willem Anthonisz. werd admiraalschip van Worst en Bouwen Ewoutsz., die de zijde van de geuzen had gekozen, werd aangesteld als schipper.

Hoewel Middelburg versterking had gekregen, was de toestand er niet beter op geworden. Men kreeg gebrek aan levensmiddelen, terwijl de aanvoer hiervan niet meer mogelijk was.

In maart 1573 trachtte D'Avila met een vloot van 56 schepen vanuit Antwerpen Middelburg van voedsel te voorzien. Ook deze poging mislukte, want bij Borssele en Neuzen werden de Spanjaarden teruggedreven. Een maand later probeerde de rusteloze Spanjaard opnieuw om zich door de Zeeuwse vloot heen te slaan. Ditmaal gelukte het D'Avila, met verlies van negen schepen en 900 man. Onder de gesneuvelde was ook de nieuwe gouverneur van Middelburg, de Blicquy, wiens schip de "Olifant" werd genoemd. Een ander Spaans schip, "het Land van Beloften" werd door Joos de Moor bij Rammekens geënterd en veroverd. Nog een ander schip werd door de Spanjaarden zelf in brand gestoken en verlaten.

In mei was het bekend geworden, dat D'Avila een poging wilde wagen, om zich weer naar Antwerpen een uittocht te banen. Bouwen Ewoutsz. die de overleden admiraal Worst was opgevolgd, werd op tijd gewaarschuwd en liet de Spanjaarden uitzeilen. Bij het Sloe werden zij door Ewoutsz. in de pan gehakt, zodat de poging van D'Avila op niets uitliep. Bij dit gevecht sneuvelde Joos de Moor, terwijl Joris de Zeeuw en admiraal Ewoutsz. werden gewond.

Van nu af aan hadden de geuzen Rammekens of Zeeburg op het oog. Alle pogingen om deze belangrijke sterkte te nemen waren in het verleden steeds mislukt. Eindelijk gelukte het hen begin augustus 1573 de sterkte te nemen.

Deze gebeurtenis vervulde thans de gemoederen in Vlissingen en het was overal een drukte van belang.

Dicht bij het venster van de taveerne "de Prins van Oranje" was een hopman in gesprek met een Franse krijgsman. "Het is toch wel vreemd, George", zei de hopman "dat wij elkaar steeds ergens anders ontmoeten. De vorige keer was het in Veere in de Kraan, toen de baljuw Rollé werd binnengebracht".

"Zeker dat wel, monsieur de kapiteine Joris", zei de soldenier in gebroken Hollands, "mais alors epe in Veer eeleboel plaisir kehad. Ik zal verkeet nooit, 't ookenblik dat de kevlukte monseigneur Rollé aborda met zijne peink. Ma foi, de koete kerl was doodsbleek, en zijn elegant sondakspak, que diable! was door die zeewater kans gaté." Que diable, monsieur de kapiteine, er is kedronk alors, dat ik jou assureer, op de Prince d'Oranje, de Keus de Mer, de kapiteine De Riek et Abels, en ik weete niet, op wie nok meer".

"Het is jammer, dat Rollé en De Rijk ons zijn ontvallen", zei hopman Joris op spijtige toon, "de tocht naar Tholen is niet best geweest".

"Ma foi, monsieur de kapiteine De Riek is tok niet dood nok?" "Nee, dat niet, hij leeft,

maar hoe? In een vunzig kerkerhol, waar geen lucht en licht kan binnendringen."

"Ik heb gehoord kister, hij is in Fielford, niet waar?" "Daar is hij geweest, maar hij is naar Gent overgebracht. Met de pijnbank willen zij hem alle geheimen ontfutselen. Maar dan zijn ze bij De Rijk aan een verkeerd adres. Al leggen ze hem het vuur nog zo na aan de schenen, hij zegt toch niets. Maar George, je bent zeker een paar dagen geleden met het vendel van kapitein Bernard hier teruggekomen?" "C'est just, depuis juni van 1572 ik sta en vek onder dat chef, een courageus en genereus man. Ik heb un mois après gevok bij die chateau van WestSouburg contre die Spanjaards. Après die kevek wie kink na Arnmuud in garnison en ben kebleef là. Ben gai, asse wie werden commandeerd te marcheer na Alessingue. 't Is kans goete ici".

"Heb je dus het aarden bolwerk te Rammekens bezet gehouden?" vroeg Joris weer.

"Avec 200 buksskieters, la plupart Ollandre fan origien".

"Dat fort van onze gouverneur Karel van Boisot is de laatste tijd uitermate belangrijk geweest", zei hopman Joris meer tot zichzelf dan tot de soldaat, "het was een goede gedachte van hem om aan het eind van de Sloedijk een sterkte te bouwen". Het gesprek tussen Joris en George werd afgebroken door het binnenkomen van een matroos, die zijn linkerarm in een doek droeg.

"Welkom, welkom hier, Bartel", klonk het van alle kanten, "hoe is het met je arm? Hij hoeft er toch zeker niet af?" "Gelukkig niet, mannen!" antwoordde de matroos, die een ogenblik stil was geweest bij deze hartelijke ontvangst. "De meester heeft gezegd, dat die er aan zal blijven, en dat hij ze voor mij weer bruikbaar zal maken ook. En al was het anders, dan heb ik er altijd nog één aan deze kant over voor onze Prins van Oranje".

Luidruchtig werd Bartel om die woorden toegejuicht. Weldra was er voor hem een plaats aan een der tafels ingeruimd en stond er een schuimende bierkan voor hem. Het duurde niet lang of Bartel begon te vertellen en in minder dan geen tijd hingen alle aanwezigen aan zijn lippen.

Bartel, die nu 23 jaar was, had vanaf zijn achtste jaar gevaren. Tri de laatste drie jaar had hij, zoals zoveel anderen een avontuurlijk leven geleid. In 1569 behoorde hij tot de bemanning van het schip van Ruychaver. Het jaar daarop wist hij als door een wonder zijn leven uit het ijs te redden bij de Allerheiligenvloed en vertrok met dezelfde kapitein naar de Zeeuwse stromen. Vervolgens diende hij in juni 1572 op de vloot van Enten§ van Mentheda, die Dordrecht en Gorcum innam. Onder bevel van dezelfde woeste watergeus ging hij weer naar Zeeland om in opdracht van admiraal Lumey Goes te veroveren. Na deze mislukte onderneming, waarbij 700 man werd verloren, trok Bartel naar Arnemuiden, dat weer in handen van de vijand was gevallen. Ook deze aanslag mislukte door het te vroeg afschieten van een musket. Toen liep men het platteland af en plunderde en verbrandde enkele landhuizen o.a. Westhove dat aan de gehate bisschop van Middelburg, Nicolaas de Castro, toebehoorde. Sinds het begin van 1573 diende hij op de Zeeuwse vloot onder admiraal Worst.

"De gehele maand april", zo begon Bartel, "had D'Avila gesjouwd om een nieuwe vloot in Antwerpen te hebben, om Middelburg, dat volgens de eigen woorden van Beauvois groot gebrek had, van levensmiddelen te voorzien. Kort geleden hoorde ik nog, dat de soldaten daar als hongerige wolven de huizen binnenliepen en de provisiekasten van de burgers leegplunderden. Die uitrusting ging echter niet zo vlot,

de manschappen hadden hun leven te lief. Er ontstonden ook grote moeilijkheden met een tiental onwillige schippers. Een van hen, die onze kant heeft gekozen, heeft mij alles zelf verteld".

"Met D'Avila", zo vervolgde Bartel, "was op uitdrukkelijk bevel van Alva ook de Blicquy meegegaan die tot gouverneur van Middelburg was benoemd. Hij is er nooit gekomen. Tjonge mannen, wat was dat een lelijke kerel. Zoiets heb ik van mijn leven nog nooit gezien".

Alle aanwezigen lachten smakelijk.

"Toen eindelijk de 16e april alles in Antwerpen gereed was, kwam bisschop Franciscus Sonnius in de nanoen, met enkele kanunniken, Spaanse heren en de mannen van de Wet aan de Nieuwstad, waar, bij de Waterpoort van de Zeeuwse Koornmarkt, de vloot lag. Die deftige familie ging aan boord, gaf de kapiteins haar benedictie en daarna las de bisschop een half uur allerlei Latijnse onzin, die hij natuurlijk alleen begreep. Hij eindigde met te bidden, "dat de vlotelingen in de naam van de koning van Hispaniën victorie mochten krijgen over de Geuzen, hun vijanden, en behouden binnen Middelburg komen, dat in grote benauwdheid van victualie was". De volgende dag zeilde de vloot naar Lillo. Daar raakten enkele vaartuigen aan de grond, die echter spoedig weer vlot kwamen.

De 22e april kregen wij te Neuzen de Spaanse schepen in het gezicht. Het was een vloot van belang. Ik weet wel, dat toen ik voor de eerste maal die Spaanse schepen zag aankomen, me niet erg op mijn gemak gevoelde. Dit wil niet zeggen, dat ik bang was, maar het vervelende was, dat admiraal Worst ziek was en viceadmiraal Bouwen Ewoutsz. ook. Daarbij kwam nog dat de gouverneurs van Vlissingen en Veere naar huis waren gegaan, om orde op zaken te kunnen stellen, als er onverhoopt iets mis zou gaan. Op deze manier hadden we als enige bevelhebber Lieven Jansz. Keursemaker uit Zierikzee, nog over.

Niet zodra zag de geuzenvloot de vijandelijke schepen, of we kregen bevel op Vlissingen aan te varen, terwijl enkele schepen de haven van Neuzen moesten blokkeren, om te voorkomen dat de drie vendels Walen en 1000 man onder bevel van de graven Reulse en Croya aan boord van de Spaanse vloot zouden stappen. Op het vijandelijke admiraalschip werd scheepsraad belegd, om te bespreken, wat er moest worden gedaan. Enkele kapiteins waren er voor om slag te leveren, anderen wilden proberen zonder gevechten naar Middelburg te zeilen. Het laatste werd besloten, en iedere stuurman kreeg uitdrukkelijk opdracht zeil te maken en met gunstig tij naar Rammekens te varen, zonder zich verder met iemand te bemoeien.

Op de 24e april, 's morgens om vier uur zagen wij niet ver van Vlissingen de Antwerpse vloot met eb en een noordoostenwind op ons af komen. Onmiddellijk liet onze vlootvoogd de ankers kappen, de zeilen in top halen en het geschut gereed maken. En nu ging het er tot grote verwondering van de vijand op los. Jongens, jongens wat was dat raak. De kruitdamp was zo dik, dat wij niet wisten waar wij waren. We schoten maar en schreeuwden als magere varkens. D'Avila wist met zijn ontredder en bijna in brand geschoten schip toch te ontkomen. Dit gelukte ook aan enkele anderen, behalve aan "De Olifant", een van de grootste schepen van de vloot waarop De Blicquy het bevel voerde. Mijn hopman, Joris de Zeeuw had opgemerkt, dat dit luie logge galjoen op ons gesteld scheen te zijn. Hij zei, "als dat eens van zijn ankers kon losraken, liep het ons in de mond, zo zeker als het nu voor ons ligt." In de

grootste haast kwamen de kapiteins Groeneven en Everkitter bij elkaar en er werd besloten dat grote bakbeest van een schip te nemen.

Nauwelijks was het besluit ons ter ore gekomen, of onder het opzeilen sprong ik van boord met een bijl en een kortjan in mijn gordel. Van alle kanten werd er geschoten, maar ik werd gelukkig niet getroffen. Ik kapte in de grootste haast het touw door, waarmee de "Olifant" vast lag. Even later dreef het schip weg. Ik kwam na dat koude bad gelukkig goed en wel bij boord, maar niet áán boord. Door een verkeerde zwenk kwam ik met mijn arm tegen de boeg van het schip. Tjonge, wat deed dat zeer en had men mij niet gauw een paar lijnen toegesmeten, dan was ik beslist verdronken, ik kon de ene arm niet gebruiken om te zwemmen.

Later voelde ik pas hoé ernstig ik mijn arm had bezeerd. Voordat De Blicquy het zelf wist, was hij door drie Zeeuwse smakzeilen geënterd. Nou, toen was het al gauw gebeurd, en groot was de vreugde op onze schepen over het behaalde resultaat. Toen we in Vlissingen kwamen moest ik met mijn arm naar het hospitaal en daar moest ik jammer genoeg blijven. Ik kon dus niet met de vloot mee, die zich op de 15e mei gereedmaakte, om D'Avila te beletten naar Antwerpen terug te keren. Zo moest hopman Joris de Zeeuw het zonder mij stellen", zo besloot Bartel zijn verhaal, dat met grote aandacht werd beluisterd.

"Het is de waarheid, mannen", zei hopman Joris glimlachend, terwijl hij opstond, "maar het is mijn tijd, ik moet nodig weg". Hartelijk drukte de hopman de hand van George, Bartel en de anderen, rekende af met de waard en verdween weldra in een van de Vlissingse straten.

HOOFDSTUK 17

DE PRINS VAN ORANJE IN VLISSINGEN

Op de 24e december 1573 was het voor Vlissingen een blijde dag. Reeds was er een grote menigte op de been.

Vier dagen geleden was het aan de burgers bekend gemaakt, dat op de 24e december Zijne Vorstelijk Genade Prins Willem van Oranje over Zierikzee naar Vlissingen zou komen om hier enkele weken te verblijven. Alle burgers werden opgewekt om hun belangstelling te tonen voor de Prins, die door zijn openlijk toetreden tot de vervolgde Kerk van Nederland, betoond had liever met het volk van God smadelijk behandeld te worden, dan voor een tijd de genietingen der wereld te hebben.

Alles wees er dan ook op, dat de intocht van Prins Willem een ware zegetocht zou worden. Al de wegen, die de Prins zou passeren waren met vlaggen en bandrollen versierd. Een groot deel van de Zeeuwse vloot lag fraai opgetuigd met veelkleurige wimpels en oranjevlaggen te wachten. De kanonniers stonden met brandende lonten bij de stukken om de Prins met saluutschoten te verwelkomen, zodra het prinselijke jacht in het zicht kwam. In het want en de bovenraas van de schepen zaten de matrozen hoog en droog, om maar niets van het schouwspel te missen. Op de wijde Schelde kruisten een groot aantal boten en sloepen ondanks het gure weer. Ter plaatse waar de Prins met zijn gevolg aan wal zou gaan, had de vroedschap van de stad een fraaie ereboog opgericht. In een grote, voor dit doel opgezette tent, tegenover de landingsplaats, hadden zich aan de ene kant de gouverneur en de baljuw van Vlissingen met de burgemeesters, raden, schepenen en andere autoriteiten uit de stad en omgeving verzameld. Aan de andere kant stonden de vlootvoogden, kapiteins en hoplieden uit Vlissingen, Arnemuiden en Rammekens. Links en rechts van de tent hadden een aantal edellieden en deftige regenten plaats genomen.

Verschillende bekenden trof men onder deze groep aan. Daar zag men de grijs geworden oud-baljuw van Middelburg, Pieter Haeck en bij hem de verouderde Jacob van der Meersch. Zij waren nauwelijks een maand in het vaderland terug. Een eindje verder stond Salvador de la Palma, die aan

Geleyn Jolijt en Vincent Laureysz. zijn verloving met Catharina Haeck vertelde.

Verder zag men Hugo Jooz. staan, die de op een stok voortstropelende hoogbejaarde Anthonie Willemse de hand drukte.

Het was intussen één uur geworden.

Plotseling kwam er beweging in de ongeduldige menigte.

In de verte kwam een schip aangezeild en men meende, dat het het jacht van de Prins van Oranje was. Maar de matrozen in het want van de schepen bemerkten weldra, dat dit het bedoelde schip niet was, hoewel het tot zijn geleide behoorde. Het duurde niet lang, of het ranke schip was Vlissingen genaderd en liet bij de aanlegplaats de zeilen vallen.

Verschillende personen, die tot het gevolg van de Prins behoorden, stapten aan wal. Het waren twee adjudanten, enkele kamerdienaars en pages en de stalmeester, die twee prachtige paarden ontscheepte. Een van de adjudanten overhandigde de burgemeester een brief met het verzoek de gereedstaande karos te willen verwijderen, omdat de Prins zijn intocht in Vlissingen te paard wilde houden.

Tien minuten later kwam het prachtige jacht van Prins Willem in het gezicht en weldra stapte Oranje onder oorverdovend gejuich en het gebulder van het geschut aan wal. Zodra hij met zijn vertrouweling Paulus Buys en zijn secretaris Nicolaas Brunynck het schip had verlaten, kwam de stadsregering, gevolgd door de andere aanwezigen hem tegemoet. Dominee D' Outreleau riep hem een hartelijk welkom toe, terwijl de gouverneur, Karel van Boisot de Prins namens geheel Zeeland welkom toeriep, waarbij hij de wens uitsprak, dat ook Middelburg aan de zijde van Oranje zou mogen komen.

Zodra Karel van Boisot zijn toespraak had beëindigd, barstte er opnieuw een groot gejuich los. Een van de burgemeesters bood de Prins, namens de stad een gemeubeld huis aan, waarin hij tijdelijk zijn intrek kon nemen:

Toen besteeg de Prins zijn paard en even later zette de stoet zich in beweging. Links en rechts reden te paard, Jan van Erpt, heer van Cuyck en Pieter de Rijcke, baljuw van Vlissingen. Karel en Louis van Boisot volgden het groepje op fraaie kleppers. Achter hen kwamen twee compagnieën muskettiers en een erewacht van zestig poorters, waarvan er twintig dagelijks bij de Prins dienst zouden doen.

Na een lange tocht arriveerde de prachtige stoet bij het stadhuis, waar de Prins onder het zingen van het Wilhelmus van Nassouwe afsteeg en het gebouw binnentrad.

Hopman Joris de Zeeuw kon helaas niet bij de intocht van de Prins van Oranje aanwezig zijn. Hij lag ziek bij zijn oom Franchoys in de Palingstraat. Na bijna zes jaar in Londen te hebben gewoond, was Franchoys weer met zijn vrouw naar Vlissingen teruggekeerd en zij hadden hun oude woning weer betrokken. Sinds kort lag Joris bij zijn familie in de kost. Enkele weken geleden was ook de verloofde van Joris, Barbara met de heer Salvador de la Palma en diens broer uit Yarmouth teruggekeerd.

Barbara had de oom van Joris aangeboden om Joris op te passen, dan kon deze bij de intocht van de Prins aanwezig te zijn. Maar Franchoys had dit niet gewild. Zijn neef was té ziek dan dat hij weg durfde te gaan.

Ook nu kwam het meisje weer even aanlopen en tranen liepen over haar wangen, toen zij Joris door een kier van de deur zo wit als een doek op bed zag liggen.

"Ik meende hem gezond en wel in Vlissingen te mogen zien, en nu ...".

"Het is hard", antwoordde Franchoys, "maar pas op, dat je Joris niet wakker maakt. De slaap is voor hem na zoveel slapeloze nachten als. medicijn. De meester heeft me gezegd, dat als hij tot rust kwam, de hoop op herstel niet geweken was. Jammer dat er zoveel geschreeuw is in de straat en ik hoop niet dat hij wakker wordt. Dat zou jammer zijn, vreselijk jammer".

Opeens klonk er een kanonschot over de stad.

"Dat is het sein, dat de Prins in aantocht is", zei Franchoys, "er zullen er nog wel meer volgen", klonk het bezorgd. Intussen volgde het ene schot op het andere en tot ver in de omtrek werd het kanongebulder gehoord.

"Nee, maar dat kan niet", riep de vrouw van Franchoys "dat gaat zo maar niet. Ik zal gaan vragen, of zij hiermee willen ophouden. Zoiets, kan ik ternauwernood doorstaan en hoe zal Joris het dan kunnen".

"Hij slaapt nog", zei Franchoys, nadat hij op zijn tenen de ziekenkamer was binnengegaan, en hij voegde er bijna fluisterend aan toe: "Laten we blij zijn, dat hij het ergste heeft doorstaan. Ik ben er de hele morgen bang voor geweest, zonder het te zeggen, omdat ik wist, dat er saluutschoten zouden worden gelost".

"Maar voor het geval dat er nog meer zal worden geschoten", zei Barbara, "is het toch goed, dat ik . . ."

"Doe het maar gerust", knikte Joris' tante.

"Wees toch wijzer, mensen, er is nu toch niets meer aan te doen. Waar zou je trouwens moeten zijn?"

"Ik ga naar de heer De la Palma", zei Barbara op besliste toon, "hij behoort tot de commissie van ontvangst van de Prins". "Blijf hier, kind, alle moeite is tevergeefs, geloof me nu maar, want zo is het".

Franchoy's schudde zijn hoofd en zei opnieuw, "er is niets, maar dan ook niets meer aan te doen, het volk is nu veel te opgewonden, om een bevel te gehoorzamen".

"Welk bevel?" vroeg de heer Salvador de la Palma, die met een in fraaie hopmanskleren geklede watergeus onopgemerkt en zacht was binnengekomen.

"Barbara", zo begon Franchoy's, verrast over de plotselinge verschijning van de beide mannen, "is niet tevreden over het door merg en been dringende lawaai, dat de kanonnen veroorzaken. Zij zou u hebben willen vragen, het schieten te stoppen met het oog op de bedenkelijke toestand van Joris". Hier zweeg Franchoy's.

"Ik heb er onderweg nog over gesproken, niet waar, hopman Moreysz." zei de heer De la Palma, "ik was bang dat het schieten niet bevorderlijk voor Joris" rust zou zijn. Natuurlijk is er nu niets meer aan te doen en ik verwacht, dat het nu wel definitief afgelopen zal zijn. Maar hoe is het nu met hem, heeft hij er last van gehad?"

"Hij slaapt door alles heen", antwoordde Franchoy's.

"Dan schijnt er beterschap te zijn", meende de heer De la Palma, "wat zou dat gelukkig zijn".

"Bij de Heere zijn alle dingen mogelijk", zei Barbara, terwijl haar stem beefde, "maar ik ben zo bang, . . . bang dat hij me toch nog zal ontvallen".

"Bij de Heere zijn inderdaad alle dingen mogelijk, mijn kind", knikte De la Palma "maar weet je wat nog al eens wordt vergeten? dat de Heere niet naar onze wil vraagt, maar Zijn wil en raad uitvoert. Die wil kan wel eens rechtstreeks tegen onze wil indruisen. En om nu die wil van Hem goed te keuren, ach, mijn kind, daar is genade voor nodig, want anders zullen we nooit meer willen wat God wil".

Barbara zweeg, want de heer De la Palma had gelijk.

Al die tijd had Franchoy's opmerkzaam naar die vreemde hopman gekeken, die nog steeds niets had gezegd. De naam Moreysz., waarmee de heer De la Palma de hopman had aangesproken, was hem toch niet onbekend. Het kon de timmerman uit Middelburg, Sampson De Moreysz. niet zijn, dacht hij, daarvoor was deze veel te jong. Het kon diens zoon ook niet zijn, want die was als kapitein in Spaanse dienst getreden en andere personen van die naam kende hij niet. De hopman had wel gemerkt, dat Franchoy's hem vanaf het begin steeds onderzoekend had aangekeken en daarom zei hij zacht, terwijl hij naar hem toeliep:

"Ik geloof niet, dat u mij voor een bij u onbekend persoon houdt, meester Franchoy's. Kent u mij niet meer, ik ken de zwager van Hans de Beeldensnijder uit de Bellinkstraat en de oom van Joris des te beter".

"Nee, maar nu u dat zegt, dan kan het niet anders of je bent Laurens de Moreysz?"

"Geraden!" zei de hopman glimlachend en hij drukte de oude bekende hartelijk de hand.

"Barbara", en Franchoy's wees op de hopman, "dat is nu de vroegere speelkameraad van Joris. Hier vrouw", Franchoy's trok zijn vrouw naar voren, "kijk hier heb je de zoon van De Moreysz. uit Middelburg, en hij is geen Spanjaard meer, maar een geus,

geloof ik".

Franchoys" vrouw sloeg de handen in elkaar van verbazing.

"Laurens, jij", zei ze enkel.

"Wat is het jammer, dat Joris nu zo ziek is", vond Franchoys, "wat heeft hij de laatste dagen veel van u gesproken, en wat is hij veel met u bezig geweest. U gaat toch, hoop ik, niet gauw weg?"

"Ik ben met de Prins naar Vlissingen gekomen, en van de bevelen van Zijne Excellentie hangt mijn vertrek af. Ik geloof dat we hier wel een dag of wat zullen blijven".

"Met de Prins?" vroeg Franchoys verwonderd.

"Ja, met de Prins van Oranje", antwoordde de hopman "ik heb het in het leger van de vijanden van mijn vaderland lang genoeg uitgehouden. Ik ben de 12e oktober van dit jaar gedeserteerd met een hoop anderen. Ik kon niet meer tegen mijn eigen volk vechten. Ik zag in de volle werkelijkheid wat ik had gedaan. Dat was een bittere ervaring. De preken van Gelein D' Hoorne, die ik zo dikwijls had gehoord, vlogen mij in het gezicht. Ik was de ellendigste van alle mensen, een verrader, een schuldige tegenover God. Gelukkig ontmoette ik iemand, een oud man, die de "nije leer" was toegedaan. Deze heeft mij een paar dagen in zijn huis opgenomen, en hij gaf mij de raad de Prins van Oranje mijn diensten aan te bieden. Dat heb ik dan ook direct gedaan. De Prins heeft mij in zijn lijfgarde opgenomen, en als zodanig volgde ik hem van Delft naar Zierikzee. En na een kort bezoek aan deze stad naar Bergen op Zoom. Vandaar zeilde de Prins naar Veere en zo kwam ik een paar uur geleden in zijn gevolg in Vlissingen aan. Nauwelijks was ik aan de wal, of ik zag een aantal bekende gezichten, en bijna liep ik hier aan het Hoofd de heer De la Palma tegen 't lijf. Deze heeft mij in het kort zoveel mogelijk verteld. Ik was blij te horen, dat Joris ook in Vlissingen was. Jammer, dat hij nu zo ernstig ziek is".

Hopman De Moreysz. zweeg toen opeens de geneesheer binnen stapte. Zonder notitie te nemen van de aanwezigen ging hij naar het ziekbed van Joris.

"Slaapt hij?, hoe lang al?" vroeg hij aan Franchoys die hem direct was gevolgd.

"Sinds één uur slaapt hij zo vast als het maar kan". "Door al dat schieten heen?" vroeg de dokter ongelovig. "Ja", knikte Franchoys.

"Het gaat de goede kant op mensen", zei de dokter, "de hopman is de crisis te boven".

"Hebt u meer hoop dan vanmorgen, dokter?" vroeg Barbara, terwijl zij angstig naar de dokter keek.

"Wees maar niet ongerust, mejuffrouw, ik kom morgen weer". De dokter vertrok, na nauwelijks de heer De la Palma en de hopman, op wie hij geen gunstige indruk had gemaakt, te hebben gegroet.

HOOFDSTUK 18

MIDDELBURG BEVRIJD!

Het was vrijdag 29 januari 1574, in de nanoen ... (namiddag)

Vlissingen, ja geheel Walcheren verkeerde in een koortsachtige spanning. Op het water werd een strijd op leven en dood gestreden, die menselijkerwijs gesproken over de toekomst van Zeeland en geheel Nederland zou beslissen.

De kanonnen bulderden reeds uren aan een stuk en deden ramen, deuren en gebouwen dreunen. Vandaag zou de Spaanse macht op de Zeeuwse stromen worden vernietigd. De Prins van Oranje was de gehele voormiddag druk bezig geweest met dicteren van de nodige stukken en bevelen aan zijn secretaris. Berichten waren ontvangen en werden verstuurd en de boden waren met de laatste orders per sloep naar de admiraals Boisot en Claesz. gevaren.

Brunynck was naar het Hoofd gegaan, in de hoop daar iets te horen. Nog werd het gebulder van de kanonnen gehoord, als bewijs dat het zeegevecht nog steeds voortduurde. Aan de wal kon men duidelijk de rookwolken aan de oostelijke horizon zien.

De Prins was zijn kamer van de woning in Vlissingen een paar keer onrustig op en neer gelopen en eindelijk weer gaan zitten. Even later stond Oranje op en boog zijn knieën om zijn benauwd hart voor de Heere uit te storten.

De Potentaat der potentaten was immers machtig om de Spanjaarden te verdrijven en de vreselijke ramp, die de lage landen aan de Noordzee dreigde, genadig af te wenden. Rechten konden zij niet laten gelden, want die hadden de Nederlanders niet. Het zou alleen genade zijn.

Bemoedigd stond prins Willem op, hoewel zijn zorgen niet weg waren. Maar hij wist het, de uitkomst is des Heeren. Even later stapte Brunynck binnen.

"Hoe staan de zaken, waarde secretaris?" vroeg de Prins direct.

"Ik geloof, uwe Excellentie", antwoordde de heer Brunynck, "dat het de goede kant op gaat. Er zijn tenminste tekenen, dat Cornelis Claesz. zich goed houdt. Vanaf het Hoofd is de vloot van D'Avila te zien in de buurt van de Zeeburg. Zij worstelt met de opkomende vloed tegen wind en stroom en schijnt naar de Vlaamse kust uit te wijken".

"Dat is een goed bericht", zei prins Willem opgewekt en ernstig liet hij er op volgen, "dat is een goddelijke uitredding. Nu hoeft Boisot alleen tegen Romero te vechten. Het is haast onbegrijpelijk, Brunynck, hoe Cornelis Claesz. met zijn halfbemande en slecht voorziene schepen het nog tegen de veel sterkere vijand heeft kunnen uithouden. Wie had dat vanmorgen gedacht en nu kan D'Avila niet in Middelburg komen. Maar we hebben met een God te doen, Brunynck, die groot is van daad en machtig van raad, die niet redt door velen, maar door weinigen. Denk maar aan Gideon. Ook de onzen, wat zijn zij meer dan een kleine bende tegenover het machtige leger der Midianieten? Maar laten we naar het Hoofd gaan".

De nieuwe landvoogd De Requesens zette alles op alles om Middelburg te ontzetten. Met een goedbemande vloot, die uit meer dan honderd schepen bestond, zeilde hij de

23e januari 1574 uit Antwerpen. Hij verdeelde de vloot in twee smaldelen, waarvan het kleinste, onder bevel van D'Avila langs de Westerschelde zou varen. Het andere deel, onder bevel van Glimes en Romero, met voorraden en landingstroepen aan boord, zou via Bergen op Zoom langs de Oosterschelde zeilen. Beide smaldelen zouden zich dan bij Borssele weer verenigen.

Willem van Oranje was de Spaanse plannen te weten gekomen en nam ook zijn maatregelen. Het sterkste deel van de Zeeuwse vloot stuurde hij onder bevel van Lodewijk van Boisot en De Moor naar Roemerswaal. Het zwakste deel, onder Cornelis Claesz. moest de vijand beletten om door te zeilen of te landen.

Boisot was spoedig op de plaats van bestemming, maar omdat hij bang was, dat de Spaanse vloot, achter Roemerswaal om, door 't gat van Lodijke zou zeilen, plaatste hij zich tussen Maartensdijk en Wemeldinge. Hij liet zijn viceadmiraal met de snelste schepen voor Vosmeer de wacht houden, om de bewegingen van de vijand, die bij Bergen op Zoom lag, na te gaan.

Inmiddels kwam D'Avila in de buurt van Vlissingen, met geen andere bedoeling, dan zich hier of daar met de anderen te verenigen. Het was de taak van de geuzenvloot bij Vlissingen de Spanjaarden tegen te houden of te ve drijven. D'Avila week uit naar Breskens en het werd waar, t hij in Antwerpen had gezegd: deze tocht loopt nooit goed voor ons af".

Nooit was er zoveel leven en beweging in Bergen op Zoom als nu. Immers, de nieuwe landvoogd was binnen de wallen. Requesens wilde zelf getuige zijn van de eerste overwinning onder zijn regering. Op het havenhoofd was een prachtige tent van veelkleurig linnen opgezet om de hoge gast te ontvangen.

In de haven lag de vloot van Glimes en Romero zeilklaar en een glans van genoeg was er op het gezicht van de landvoogd te zien, toen hij de lange rij van prachtige oorlogsschepen zag. Nee, niemand dacht er aan, dat er dezelfde avond niet veel meer van deze vloot over zou zijn.

Midden in het feestgedruis werd plotseling een grote ontploffing gehoord. Door onbekende oorzaak was er een schip in de lucht gevlogen. Romero moest het met een sterke oorlogsbodem minder doen.

Opeens verstomde het feestgewoel en klonk de roep: "De watergeuzen zijn in aantocht!"

Romero gaf, tegen de raad van Glimes in, bevel om de ankers te lichten en zeilde de haven uit.

Het duurde niet lang, of de beide vloten naderden elkaar. De stuurman van de kogge, die Boisots" vlag voerde, stuurde recht op de Spanjaard af en weldra zeilde hij langs zij.

De geuzen stonden dicht aaneengesloten aan dek gereed om te enteren. Snel liet Glimes zijn schip wenden en zijn boegstukken, die tot de mond waren volgeladen met schroot, losbranden. Tegelijkertijd vuurden meer dan honderd soldaten hun roeren en musketten op de geuzen af.

De uitwerking was vreselijk. Admiraal Boisot werd door een musketkogel in het gezicht getroffen en verloor een oog. Claes Claesz. werden beide benen tot de knieën weggeschoten, terwijl vele anderen lichte of zware verwondingen opliepen.

Als door een wonder werd Joris de Zeeuw niet getroffen. Hij was nauwelijks hersteld

van zijn ernstige ziekte, maar kon het aan de wal niet langer uithouden. De verwarring, die nu aan dek ontstond was onbeschrijfelijk. De Spanjaard had inmiddels de kogge geënterd en onder het woest geschreeuw: "Hispania! geen genade voor de geus!" stormden de Spanjaarden voorwaarts. En het zou de ontredderde kogge slecht zijn vergaan, als hopman Claes Cornelisz. uit Vlissingen niet met zijn vlieboot was te hulp gekomen. Bijna tegelijkertijd werden op een andere plaats nog negen Spaanse schepen door de Zeeuwen genomen.

De landvoogd, die met zijn gevolg op de Thoolse dijk bij Schakerloo getuige was van de wanhopige, bloedige slag, twijfelde niet aan een gunstige uitslag. Vrolijk dronk Requesens op de ondergang van de Geuzen.

Het gevecht bij Roemerswaal had twee volle uren geduurd. Het regende dat het goot, maar dat was voor de watergeuzen geen beletsel om de Spanjaarden te vervolgen. Admiraal Glimes was reeds gesneuveld. Zijn schip raakte aan de grond en werd in brand geschoten.

Romero, de beul van Naarden, die niet aan een grote overwinning had getwijfeld, verloor nu zelf ook de moed.

Hij gaf opdracht de breëfok bij te zetten en af te houden. Maar toen de zeilen en de boegspriet werden weggeschoten, en zijn schip bijna reddeloos was sprong Romero door een van de geschutpoorten over boord en zwom naar de Thoolse oever. Zijn mannen volgden hem en onder de modder bereikten zij de vaste wal. Toen hij bij Requesens kwam, verontschuldigde Romero zich dat hij wel een krijgsman maar geen zeeman was. Zo was dan de overwinning volkomen door de geuzen behaald.

D'Avila wachtte intussen tevergeefs op hulp. Eindelijk ontving hij het verpletterende bericht van de nederlaag. Zonder tijd te verliezen zeilde de Spanjaard naar Antwerpen terug. Ook Requesens zocht een goed heenkomen en keerde zo spoedig mogelijk naar Brussel terug.

Ondanks de hevige regen en sneeuwvlagen bleef de Prins geruime tijd op 't Hoofd. Hij was zo lang gebleven, totdat hij zeker wist dat de slag voor de Spanjaarden onherroepelijk was verloren.

In zijn kabinet boog de Prins van Oranje opnieuw zijn knieën om de Heere te erkennen voor Zijn grote daden. Immers die God had land en volk van de rand van de afgrond gered en daarom kwam Hém alleen de eer toe.

Nauwelijks was hij opgestaan, of Brunynck kwam het vertrek binnen met de mededeling, dat de kapiteins Joris de Zeeuw en Eloy, als afgevaardigden van de Zeeuwse vloot, de Prins wensten te spreken.

Beide officieren stapten binnen en werden hartelijk door de Prins verwelkomd.

"Wij hebben uwe Excellentie een gelukkige tijding mee te delen", zei Joris de Zeeuw met een beleefde buiging en hij vervolgde: "Wij zijn door onze admiraal opgedragen, u mee te delen, dat de Spaanse vloot in de mogendheid des Heeren totaal verslagen en verstrooid is. Voorzover het kan worden beoordeeld, is het verlies aan onze zijde gering en hebben we een grote buit bemachtigd. Een gedeelte van de veroverde schepen gaat naar Veere, en morgen hoopt de opperbevelhebber met de vloot en de andere buitgemaakte schepen naar Vlissingen te zeilen. Het zal uwe Excellentie leed doen, te horen, dat Claes Claesz. is gesneuveld".

"Dit laatste is een bittere druppel in de beker van de vreugde, mannen! Zijn einde moge vrede zijn geweest", zei de Prins op zachte toon. Toen richtte hij zich op en zei: "Ik dank u voor dit goede bericht. Heb dank voor uw betoonde heldenmoed en breng mijn hulde over aan mijn vriend, admiraal Boisot. En u Brunynck, nodig ik uit om een dankwoord aan de Zeeuwse vloot te schrijven".

In Middelburg deed een verward bericht de ronde, dat een grote overwinning op de Zeeuwse vloot was bevochten. Maar van een nadere bevestiging of omschrijving hoorde men niets, en spoedig werd ondervonden, dat men zich ook al had vergist in de nieuwe landvoogd.

Intussen heerste er in Middelburg een grote hongersnood en burgers en soldaten stierven bij honderdtallen. Mondragon stuurde op 3 februari een brief naar Requesens, waarin de vreselijke nood werd beschreven. De brief viel echter in handen van de Prins.

Ongeveer drie weken hield de Spaanse bevelhebber de verdediging van Middelburg nog vol. Toen was het genoeg. Eindelijk bood hij, in overleg met de stadsregering, de Prins van Oranje de sleutels van Middelburg aan, maar dan op eerlijke voorwaarden.

"Overgave op de voorwaarde van Haarlem, op genade of ongenade!" liet Oranje hem kortaf weten.

"Ik steek liever de stad op twintig plaatsen in brand", was het antwoord van Mondragon, "en vecht liever op de puinhopen tot de laatste man, dan zo een verdrag te sluiten".

Prins Willem, die het karakter van Mondragon kende, stond hem nu gunstige voorwaarden toe en zo werd op de 18e februari het verdrag van overgave getekend.

Mondragon en zijn troepen zouden Middelburg en het gehele eiland Walcheren ontruimen, gewapend, met vliegende vaandels en slaande trom. Tevens mochten de Spanjaarden al hun bagage meenemen, alleen de vestingwerken, geschut, schepen en oorlogstuig moesten intact blijven. De monniken en verdere geestelijken mochten eveneens de stad verlaten, maar moesten al hun kostbaarheden achterlaten. Bovendien beloofde Mondragon op zijn krijgsmanswoord de vrijlating van de gevangen genomen Marnix van St. Aldegonde, Jacob Simonsz. de Rijk en nog drie geuzen. Gebeurde dit niet, dan zou Mondragon naar Middelburg terugkeren als gevangene.

Zo eindigde dan het langdurig beleg van Middelburg, dat aan de Spanjaarden de grote som van zeventig ton goud en duizenden mensenlevens had gekost.

's Zaterdag vertrokken de Spanjaarden en 's maandags trokken de geuzen de stad binnen. De Heere had uitkomst gegeven en door het onmogelijke heen redding geschonken.

"Zou Joris met de Prins meekomen?" vroeg Barbara aan de heer De la Palma in de morgen van de 24e februari. 1574"

"Ik zou het niet durven zeggen, Barbara. Het is het beste, dat we straks met Catharina naar de Dam gaan om de Prins te zien binnenkomen. En zie je hem niet, hij zal beslist niet in zeven sloten tegelijk lopen.

"Nee, dat doet hij zeker niet", zei hopman Joris, die onverwachts binnenkwam.

"Waar kom jij zo vroeg vandaan, Joris", lachte Barbara, blij dat ze haar verloofde gezond en wel voor zich zag.

"Ik ben vanmorgen om zes uur met vijf en zeventig muskettiers uit Vlissingen gekomen, om vanmiddag bij de intocht van Prins Willem dienst te doen. Ik heb opdracht, burgemeester Adriaan Jacob Joosz. officieel mee te delen, dat de Prins

tussen twee en drie uur in Middelburg hoopt te arriveren. Tevens moet ik hem vertellen, dat de Prins geen groot vertoon wil".

"Daar ben ik het mee eens", zei de heer De la Palma, "hoe zou de stad trouwens aan geld moeten komen? De schatkist is leeg tot op de bodem en er zal in de situatie, waarin we nu verkeren genoeg geld nodig zijn".

"Toch zal het druk genoeg zijn", meende Barbara, "de bevolking was gisteren al opgewonden. Er zijn hier grote groepen mensen voorbijgetrokken onder het zingen van Wilhelmus van Nassouwe. En toen ik gistermiddag met mejuffrouw Catharina door de Sepierstraat en de Giststraat naar de Dam wandelde, hoorden we steeds roepen en schreeuwen: *"Weg met Spanje! Leve Oranje!"*

"Ja, het zal nog woelig en luidruchtig genoeg zijn", zei De la Palma.

"Kom, ik moet gaan", merkte Joris op, terwijl hij een blik op de klok wierp, "mijn tijd is beperkt, ik hoop je voor de middag nog te zien".

De hopman wilde naar buiten gaan, maar botste bijna tegen het dienstmeisje van de heer De la Palma, die vertelde, dat er een karos voor de deur stond met gasten uit Vlissingen. Zij voegde er aan toe, dat een zekere De Moreysz. de heer De la Palma wenste te spreken.

"De Moreysz.!" zei Joris verwonderd, "maar dat kan niet, die komt pas vanmiddag met de Prins mee".

"Kapitein De Moreysz.!" zei de heer De la Palma, terwijl hij naar de deur liep, "Joris, hoor je wel, wie daar is. Je kunt nu niet weggaan, want die komt voor jou".

"Dat kan onmogelijk!" beweerde Joris op besliste toon, "dat moet een vergissing zijn".

De heer De la Palma was reeds bij de deur en enkele ogenblikken later kwam hij terug met ... de oude Hans de Beeldensnijder, Sampson de Moreysz. en diens vrouw.

De ogen van hopman Joris werden groot van verbazing en een diepe ontroering golfde er door hem heen. Daar stond zijn oude vader! Wat een blijdschap was er nu in het huis van de heer De la Palma nu ook deze mensen uit Engeland naar Middelburg waren teruggekeerd.

15 augustus 1574.

Middelburg begon zich spoedig te herstellen. Op enkele uitzonderingen na waren de ballingen naar hun woningen teruggekeerd. In de Noordmonster, de Abdij en de Westmonster preekte Gelein D' Hoorne, die eveneens uit Norwich was teruggekeerd en de nieuwe leraar Casper van der Heyden.

De Prins veranderde de regering en benoemde daarin de vroegere Hervormde leden, bracht een groot deel van het platteland onder de vrije grafelijke steden Vlissingen en Veere en gaf Arnemuiden stadsrechten.

Het was een drukte van belang in het huis van de heer Pieter Haeck in de Lange Noordstraat. Talrijke genodigden waren aanwezig om de op deze dag in het huwelijk getreden paren, Salvador de la Palma met Catharina Haeck en Joris met Barbara Pikmans geluk te wensen. Gelein D' Hoorne had het huwelijk van beide paren kerkelijk bevestigd en was ook nu aanwezig. Toen de predikant met gebed de avond opende en nauwelijks het amen had uitgesproken, trad er opeens een hopman van de watergeuzen binnen. Deze ging recht op Joris en Barbara af en zei met forse stem: "Heeft De Rijk u vroeger toegewenst, Barbara naar Middelburg te mogen brengen, ik sta hier verlost uit de gevangenis, voor u, om met u de Heere te erkennen voor de verhoring van mijn zegewens. De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan en Hem komt er de eer van toe!"

"Kapitein De Rijk!"

Hartelijk drukte Joris de hand van de man, met wie hij zolang lief en leed had gedeeld. Toen vertelde Joris van de Beeldensnijder waar en op welke wijze Barbara zijn verloofde was geworden ....

Zo ging het leven weer zijn gewone gang.

Middelburg was vrij, Walcheren was vrij en de gemeente des Heeren kon na zoveel bange tegenspoed met Datheen instemmen: (Psalm 124)

*Men mag nu wel zeggen in Israël:
Had ons de Heer zelven niet bijgestaan,
Had Hij onz' zaken niet genomen aan,
Als ons de volken overvielen fel,
Om ons uit te roeyen en te verslaan;*

*Levendig waren wij verslonden wreed,
Want in toorne waren zij zeer verstoord,
Wij waren lang in dat water versmoord;
Want de baren gingen hoog ende breed,
Die hadden ons overdekt regtevoort.*

*De stroomen hadden gegaan met geweld.
Over onze hoofden ter zelfder tijd.
Maar gedankt zij God, die ons heeft bevrijd,
En Zijn volk in de magt niet heeft gesteld
Zijner vijanden, vol van haat en nijd.*

*Zoo de vogel den vogelvanger snel
Ontkomt, zoo is onze ziel ontgaan rein.
D' Strik is ontween, welk ons omring gemein,
Wij zijn vrij, God helpt ons en niemand el,
Die hemel en aard heeft gemaakt alleen.*